

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Historie Šporkovy knihovny v Kuksu (1700-2009).
Průzkum knižního fondu.

BcA. Kateřina Vítová

Diplomová práce
2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina VÍTOVÁ**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Historie Šporkovy knihovny v Kuksu (1700 -2009),
průzkum knižního fondu**
Zadávající katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V úvodu práce bude vysvětlena problematika kukské knihovny, bude nastíněn vznik této obrovské knižní sbírky i její osud v 19. a 20. století. Současně bude připomenuto působení hraběte Františka Antonína Šporka. Práce by měla rozvést situaci šporkovské knihovny obecně a bude sledovat její strukturu, rozšířenost knih, jazyk knih, typologii a nákladnost knižní vazby. Hlavním přínosem práce má být uspořádání nových poznatků o výše uvedeném knižním fondu. Tyto poznatky budou získány přímo v kukské knihovně, v knihovně ve Dvoře Králové nad Labem a v příslušných archivech.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Lifka, Bohumír: Historické knihovny v Kuksu, Praha 1959. Preiss, Pavel: Boje s dvouhlavou saní, Praha 1981. Brůnová Milena: Zámecká knihovna Kuks (katalog). Kuks 1959. Mašek, Petr; Blum, Claudia; Bauer, Matthias: Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Band 2, Tschechische Republik. Olms-Weidmann, 1997. Tošnerová, Marie: Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Sv. 1, Rukopisné fondy zámeckých, hradních a palácových knihoven. Praha 1995.

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.
Katedra historických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2009

Termín odevzdání diplomové práce:

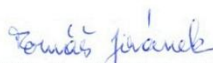
31. března 2010

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 2010

.....
BcA. Kateřina Vítová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi velmi pomohli při mé badatelské činnosti, průzkumu knižních vazeb, i při samotném sestavování textu.

Velký dík patří paní prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc. za vedení této práce, za připomínky a pomoc při psaní, a za rady které mne dovedly k hodnotné literatuře.

Poděkování patří pracovníkům NKP Hospitálu Kuks. Za možnost pracovat v tamních depozitářích vděčím správci Hospitálu Kuks, panu Liboru Švecovi, DiS. Zvláště však děkuji panu Jindřichu Koldovi, správci depozitářů knihovny, který se velice ochotně dělil o své nové poznatky ze šporkovské historie a konzultoval sporné otázky tématu. Dále děkuji panu Mgr. Ladislavu Svatošovi za cenné informace k výzkumu šporkian.

Důležitými konzultanty práce byli také pracovníci oddělení zámeckých knihoven Národního muzea, PhDr. Luboš Antonín a PhDr. Petr Mašek. Své díky bych chtěla vyjádřit i kolegům restaurátorům, BcA. Ondřejovi Boučkovi a BcA. Radomíru Slovikovi, za jejich konstruktivní návrhy pro budoucí zlepšení ukládacích podmínek knih v kukských depozitářích.

V neposlední řadě děkuji i své rodině. Bez její podpory by tato práce nevznikla.

Souhrn

Tato diplomová práce se věnuje knihovně hraběte Františka Antonína Šporka (1662-1738), která se částečně dochovala v Hospitálu Kuks. K věhlasu knihovny hrabě mimořádně přispěl tím, že ji obohatil o díla z vlastní tiskařské produkce, tzv. šporkiana. Práce se zabývá detailním rozbohem fyzického vzhledu těchto knih a současně je rozebírá v kontextu s ostatními svazky dochovanými v Kuksu. Kromě přiblížení rozporuplné osobnosti hraběte Šporka je sledován i další osud knihovny a rozšíření šporkovských tisků v jiných knihovnách.

Klíčová slova: F. A. Špork, Kuks, barokní knihovna

Title

The History of the Sporcks Library in Kuks (1700-2009). Research of books

Abstract

This diploma work is focused on the library of František Antonín, Earl of Špork (1662-1738), which is partly preserved in the Kuks Castle (Hospital). To the fame of the library contributed the fact that Earl Špork enriched the collection with publications that he himself commissioned, so called šporkiana. This work examines the visual aspect of these books in detail within the context of the other titles of the library which are well-preserved at Kuks. Apart from illustrating the idiosyncratic personality of Špork, it also reflects further events of the library and the expansion of šporkiana to other libraries.

Keywords: F. A. Špork, Kuks, baroque library

OBSAH

Zadání diplomové práce

Prohlášení

Poděkování

Anotace a klíčová slova

1. Úvod	str. 1
2. Život hraběte Františka Antonína Šporka	str. 7
3. Hospitál Kuks a další stavební počiny hraběte	str. 12
4. Vznik, rozkvět, úpadek a další osud Šporkovy knihovny	str. 18
4.1. Budování knižní sbírky, šporkovské tisky	str. 18
4.2. Šíření zakázaných knih a čtenářské zájmy hraběte	str. 30
4.3. Trest za potměšilost -zábor knih roku 1729	str. 35
4.4. Knihovna po smrti F. A. Šporka	str. 44
5. Charakteristika knižní vazby a její výzdoby ve Šporkově době	str. 52
5.1 Knižní vazby	str. 53
5.2 Výzdoba knih a grafická úprava	str. 56
6. Rozbor Šporkovy knihovny	str. 62
6.1 Metodika	str. 62
6.2 Knižní vazba	str. 66
6.3 Výzdoba knih	str. 83
6.4 Jazyková skladba knihovny a původ knih	str. 93
6.5 Roztroušení šporkian v ČR	str. 99
7. Závěr	str. 110
8. Soupis pramenů a literatury	str. 114
9. Přílohy	str. 118

1. Úvod

Cílem této práce je zmapovat charakter jedné z mnoha knihoven, která se dochovala sice jen z části, nicméně vypovídá mnoho o svých majitelích a hlavně o době, ve které vznikala, to jest na počátku 18. století. Byla to doba barokní, plná jinotajů, v umění překypující asymetrií a patvary a s názvem údajně odvozeným od „perly nepravidelného tvaru“, jak nás poučuje téměř každá příručka k dějinám umění. Často je připomínáný nevкус a teatrálnost baroka. Vždy ovšem velmi záleželo na vynalézavosti a estetickém cítění umělce, nebo mecenáše umění. Kdo oplýval dostatkem finančních prostředků, měl v tomto směru velkou moc.

Pro pochopení mentality barokního člověka a barokního ovzduší, je pro mne významná kniha *Tvář Baroka* od Zdeňka Kalisty. Ačkoli jsem ve své práci jen těžko hledala prostor pro citování Kalistova vnímání baroka a jeho názorů na tuto dobu a její umění, získala jsem v tomto směru potřebný nadhled. Kniha totiž umožňuje částečně nahlédnout do zákulisí baroka, kde nic nebylo dost okázalé, troufalé, či hravé a to zvláště v 18. století, na prahu rokoka.

Svých velkých možností si bez pochyby byl vědom i hrabě František Antonín Špork (1662-1738), a to i v případě vlastní knihovny, kterou od základu založil a rozšiřoval. Ze svých tisků se těšil prakticky celý život. Jeho osobnost je totiž s knihovnou velmi úzce spojena a snad bychom mohli říci i propojena, protože v jádru knihovny jsou dochována tzv. šporkiana. Jsou to knihy i drobné tisky, o jejichž vydání se hrabě přímo zasadil nebo je alespoň financoval. Obsah těchto děl vznikala často z překladů francouzských originálů, které většinou prováděly obě Šporkovy dcery, Marie Eleonora a Anna Kateřina. Jaké knihy budou přeloženy, znění oslavných dílek a letáků vyzdvihujících Šporkovu osobu a patrně i podobu knižních vazeb, s největší pravděpodobností volil hrabě sám.

Stejně jako se rozrůstala knihovna, rostl od počátku 18. století také ojedinelý barokní areál v Kuksu, který zahrnoval lázeňský komplex a hospital s kostelem. Obsahoval ovšem také budovu knihovny a mnohá sochařská díla, včetně nedalekého Betléma se sochami Matyáše Bernarda Brauna. Hrabě Špork byl obklopen kvalitními uměleckými díly všech

kategorií, od architektury přes sochařství po kresbu a grafiku, ale nebyla mu cizí ani poezie nebo hudební produkce.

Tuto práci lze rozdělit do dvou částí. První se věnuje zejména hraběti Šporkovi a prostředí, ve kterém vznikaly jeho tisky a další knižní sbírka. Sleduje ale i pozdější roztroušení knihovny se všemi okolnostmi a naznačuje i následný osud knih. Současně je alespoň částečně osvětleno dění v Hospitálu Kuks po smrti hraběte.

Postava hraběte Šporka byla již mnohokrát popsána v oslavných životopisných dílech. Některá vznikla již za života hraběte, jiná ve vzpomínce na něj, jako paměti jeho pážete Ferdinanda Rakovského z roku 1778.¹ Ale až literatura 20. století popisuje skutečnou osobnost. První opravdu významnou monografii vytvořil Heinrich Benedikt v roce 1923 (*Franz Anton Graf von Sporck (1662-1738): Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen.*). Teprve tehdy byla kriticky vyhodnocena Šporkova rozsáhlá korespondence a další archivní materiály. Zejména kapitola o šporkovských tiscích, která je pro tuto práci velmi důležitá, bohužel byla záhy podrobena řadě oprav od Ernsta (Arnošta) Backa.² Určité výhrady k této práci bychom našli také v recenzi Josefa Pekaře,³ nicméně ani on Benediktovi nemůže upřít obrovské zásluhy za nashromáždění neuvěřitelného množství informací o hraběti Šporkovi i jeho okolí.

Ještě několik let po vydání Benediktovy monografie se ovšem setkáme s dalšími pracemi, které hraběte bezvýhradně obdivují pro jeho oddanost společnosti. I Tomáš Halík nás v roce 1934 přesvědčoval, že hrabě Špork měl soucit se strádajícími poddanými, a tak konal dobročinné skutky. Halík jednoduše vycházel z toho, že Šporkovo heslo bylo „pravda a spravedlnost“, a také proto podle něj vydal mnoho knih, „aby lid byl poučen o pravdách křesťanských a svůj život zařídil podle evangelia Kristova.“⁴ Takových děl vznikla celá řada. Osobnost hraběte Šporka nekriticky vyzdvihují také starší drobné tisky, jako brožury

---

¹ Rackowsky, Ferdinand: *Kurze Erzählung aus der Lebensbeschreibung Ihro: Excellenz Herrn Franz Antoni Grafen von Sporck, verfaßt von seinem Pagen... zu Kukus am 1. Septembris 1778.* Mit Einleitung und Anmerkungen von Ernst Back. Zum 200 Todestage des Grafen F. A. Sporck herausgegeben vom Heimatmuseum in Kukus, 1938.

² Back, Ernst: *Bemerkungen zu Benedikts Bibliographie der Sporckdrucke.* In *Mitteilungen des Heimatmuseums in Kukus a.d. Elbe, 3 Folge.* Kuks, 1937. s. 38-41

³ Pekař, Josef: *Benedikt Heinrich, Franz Anton Graf von Sporck (1662-1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen.* In *Český časopis historický.* Roč. 29, Praha, 1923. s. 217-237

⁴ Halík, Tomáš: *Hospitál v Kuksu.* Dvůr Králové nad Labem, 1934, s. 1-2

pro turisty a návštěvníky Kuksu, či průvodcovské letáky.⁵

Bez ohledu na zmíněný přístup těchto i jiných prací je však nutné sledovat je na pozadí dobového vztahu k baroku. Často se totiž dočteme nejen o dokonalostech hraběte, ale i o krásách architektury a kvalitách Braunových soch. Jednotlivé pokusy o probuzení dlouho nepřijímaného baroka jsou patrné již v druhém desetiletí 20. století. Prvními záblesky byly výstavy věnované Škrétovi (1910), Brandlovi (1911) či Reinerovi a Kupeckému (1913), stále ovšem vznikaly „nové“ články G. E. Pazaurka či Antonína Matějčka, kde bylo zejména české pojetí baroka nekompromisně zatracováno. V zasazení baroka do kontinuity českých dějin byl problém „doby temna“ ještě hlubší. Vedle politického pádu doby dokázal kulturní rozkvět ocenit především Josef Pekař. V opozici pak stáli Jan Herben, Tomáš. G. Masaryk a Jindřich Vančura. Teprve v roce 1938 však došlo k plné rehabilitaci barokního umění a to prostřednictvím výstavy Pražské baroko.⁶ Oslava baroka v textech regionálního charakteru tak získává zvláštní důležitost.

Mimořádný význam má pro tuto diplomovou práci dílo autora Pavla Preisse *Boje s dvouhlavou saní. František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, z roku 1981. Zejména touto monografií dostala povaha hraběte další rozměr. Autor knihy do nejmenších detailů rozebírá všechny Šporkovy aktivity a objektivním pohledem předkládá zprávy o jeho soudních řízeních, uvádí informace o jeho nakladatelské činnosti atd. Velmi otevřeně přiznává i Šporkovo nekompromisní jednání s poddanými i členy hraběcí rodiny a ponechává čtenáři možnost vlastního názoru na jeho postoje. Vždy jsou však osvětleny události, které sporům či nedorozuměním předcházely, a je tak zcela zjevné, že Šporkovo jednání mělo mnohdy opodstatněné příčiny.

V této souvislosti je rovněž přínosná kniha *Braunův Betlém: drama krajiny a umění v proměnách času* (1999), jejímiž autory jsou Jiří Kaše a Petr Kotlík. Vedle rozboru sochařských děl a jejich (ne)zachovalosti je v knize významný soupis chronologicky řazených událostí, které provázely Kuks a Betlém od jeho založení až po současnost. Tento rozpis velmi napomáhá orientaci v jinak těžko sledovatelných, vzájemně provázaných dějích.

---

⁵ Například Krieglér, Karel: *Průvodce Kuksem a Betlémem*. Kuks, 1935; nebo Pavlík, M. L.: *Po stopách Šporkových*. Hradec Králové, 1936. Autor druhé práce dokonce připouští, že povaha hraběte mohla mít i stinné stránky, nicméně ve světle „Šporkových zásluh“ tuto myšlenku opouští.

⁶ Vlnas, Vít: *Sláva barokní Čechie: stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*. Praha, 2001. s. 29-39

Druhá část této diplomové práce především popisuje samotnou knižní sbírku se všemi jejími specifiky a sleduje její dnešní stav. Původ knihoven mnohých Šporkových současníků spadá do doby bezprostředně po třicetileté válce, kdy zažilo zakládání knihoven, zvláště mezi šlechtici, velký rozmach. Vždyť právě představitelé tehdejší inteligence a odbojná šlechta o své knižní sbírky přišli v konfiskacích. Naopak šlechta, která zůstala na straně vítězů, budovala knihovny nové, respektive často stavěla své knihovny na již založených sbírkách.

Této problematice se hlouběji věnují souhrnné práce o historii knih a knihoven, kde mají své kapitoly mimo jiné i barokní knihovny a tiskárny. V tomto ohledu je asi nejrozsáhlejší práce Petra Maška *Handbuch....*⁷ Zde jsou však uvedeny především číselné údaje, informace o založení konkrétních zámeckých knihoven a stručná charakteristika jejich obsahu, což se v této práci bohužel nepodařilo efektivně využít. Velice užitečné je obsáhlé dílo *Česká kniha v proměnách staletí*, které vytvořil kolektiv autorů za vedení Mirjam Bohatcové, ale i *Dějiny knihoven a knihovnictví* od autorů Ivana Hlaváčka, Jiřího Cejпка a Pravoslava Kneidla. Velkým přínosem ovšem byla práce *Z dějin knižní vazby – od nejstarších dob do konce XIX. stol.* autorky Pavlíny Hamanové. V oblasti popisu knižní vazby nebyla tato práce z mého pohledu, ani po více než padesáti letech od jejího vydání, dosud překonána. Informace z výše uvedené literatury posloužily především k obecné charakteristice knižní vazby a výzdobných technik z počátku 18. století.

Na pozadí těchto informací je snazší postihnout výjimečnost či odlišnost Šporkovy knihovny. Přímo v depozitářích v Hospitálu Kuks proto byla statisticky vysledována specifika v typologii knižní vazby a v její výzdobě, ale byl sledován i jazyk knih atd. K tomu účelu bylo prozkoumáno více než 1200 knižních svazků, které se vážou k působení hraběte Šporka, takže svojí datací nepřesahují rok 1738, kdy hrabě zemřel. K průzkumu knih jsem využila své vzdělání restaurátora a konzervátora papíru, knižní vazby a dokumentů, získané na Fakultě restaurování Univerzity Pardubice. Základní literaturou je v tomto oboru kniha Michala Ďuroviče a kolektivu *Restaurování a konzervování archiválií*

---

⁷ Mašek, Petr: *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Band 2, Tschechische Republik. Schloßbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums.* Prag. Hildesheim-Zürich-New York, 1997.

a knih. (2002). Určitou inspirací pro popis šlechtické knihovny byla práce Lenky Veselé *Knihy na dvoře Rožmberků*. (2005).

Krom sledování specifík knižní vazby byl proveden restaurátorský průzkum fyzického stavu knih, tedy průzkum s důrazem na kontrolu jejich správného uložení, se snahou optimalizovat dané podmínky obou depozitářů, jejichž současný stav je bohužel nevyhovující.

Významný přínos pro knihovnu a zejména pro sbírku šporkian, znamenalo obrovské badatelské nadšení Ernsta Backa. Tento znalec Šporkovy nakladatelské činnosti byl majitelem velkého množství šporkian a snad i díky tomu byl nejpovolnější osobou pro vytvoření soupisu těchto tisků. Nebyl ovšem prvním badatelem, který měl snahu takový soupis vytvořit. Již v roce 1923 se v monografii o F. A. Šporkovi o ucelený soupis šporkian pokusil Heinrich Benedikt, který i s podporou E. Backa dospěl k počtu 124 titulů. Roku 1937 ovšem tento soupis rozšířil E. Back s pomocí dalších badatelů na 162 titulů, on sám však později některé tisky zpochybnil.⁸

Mnohá šporkiana se během let, nebo již při velkém záboru knihovny roku 1729, ztratila nebo byla zničena. V hledání šporkian v kukských depozitářích je tak nejpřínosnější zcela jiný seznam Ernsta Backa.⁹ Je to soupis sestavený především z jeho vlastní sbírky šporkian, který uvádí 71 tisků vydaných Šporkem a dalších 64 položek, které se týkají Šporkovy knihovny nebo to jsou originály, podle kterých šporkiana vznikla jejich překladem. Soupis vznikl roku 1939 jako přehled děl, která Back nabízel dnes již neexistujícímu Vlastivědnému muzeu v Kuksu. Sbíрка se později skutečně dostala do kukské knihovny a byla volně zařazena mezi ostatní knihy. Jádrem této práce je právě popis šporkian, jejich knižní vazby a zachycení střípků informací, které se vztahují k jejich vzniku na pozadí Šporkova života a jeho osobních postojů.

Po Ernstu Backovi a Heinrichu Benediktovi se šporkianům více věnoval až Bohumír Lifka,¹⁰ z jehož poznatků vycházejí i současní badatelé. V posledních letech do této

---

⁸ Preiss, Pavel: *Boje s dvouhlavou saní*. Praha, 1981. s. 102

⁹ Archiv NKP Hospital Kuks, dopis Ernsta Backa Aloisi Slabochovi, řediteli Vlastivědného muzea v Kuksu, 11. 5. 1939, Soupis šporkian /tzv. Backův seznam/

¹⁰ Lifka, Bohumír: *Historické knihovny v Kuksu*. In *Kuks, hospital a Betlém*. Praha, 1959. s. 20-25

problematiky nejvíce zasáhli svými příspěvky Ladislav Svatoš a Jiří Šíl.¹¹

Původní rozsah knihovny nebude patrně již nikdy možné stanovit vzhledem k roztroušení celého fondu. Problematické je i určení dochovaného počtu knih. Určitá naděje vysvítá z dohledávání šporkian, ale ostatní knihy Šporkovy knihovny, kterých jistě nebylo málo, prakticky není možné najít. Po velice důkladném cenzurním řízení, které se odehrálo ještě za Šporkova života, došlo ke svozu všech „kukských“ knih ke konzistoři v Hradci Králové. Zábor se týkal i jeho knihoven v Lysé nad Labem a v Praze. Na daná místa k cenzurnímu ohledání ale nedorazily všechny knihy. K dalšímu úbytku docházelo až donedávna, kdy část fondu byla přemístěna do Státního oblastního archivu v Zámrsku. Proto jsou v práci alespoň naznačeny děje, které během tří století ovlivňovaly stav knihovny.

Součástí práce je i „dálkový“ průzkum knižních sbírek vytipovaných institucí, který vznikl na základě internetových katalogů jednotlivých knihoven a jehož cílem bylo vyhledat ve sbírkách šporkovské tisky. Díky tomu je možné sledovat roztroušení šporkian, lze však také najít tisky, které byly považovány za ztracené.

---

¹¹ Šíl, Jiří; Svatoš, Ladislav: *Původci fondů Hospitální knihovny v Kuksu*. Příspěvek 13. ročníku odborné konference Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Olomouc, 2004

2. Život hraběte Františka Antonína Šporka

Abychom pochopili skladbu šporkovské knihovny, považuji za nezbytné alespoň krátce přiblížit osobnost jejího majitele a zakladatele Františka Antonína Šporka. Po vzoru Pavla Preisse, autora nejucelenějšího pojednání o hraběti Františku Antonínovi Šporkovi, používám jméno Špork v jeho počestlé podobě, stejně jako řada dalších autorů.

Životopisná data hraběte Šporka známe mimo jiné díky zachovaným nápisům na jeho rakvi v rodinné hrobce v Hospitálu Kuks. Lze předpokládat, že jsou tyto údaje nejpřesnější. Narodil se 9. března 1662, místo není zcela známé, nicméně podle Oldřicha Blažíčka to bylo v Heřmanově Městci. Zemřel 30. března 1738 v Lysé nad Labem.¹²

Množství zpráv ovšem pochází od celé řady životopisců a současníků, z nichž jmenujme alespoň Šporkova hofmistra Tobiáše Seemanna, který téměř denně zaznamenával události kolem hraběte.¹³ Na Šporkovu objednávku vznikl také například životopis od Ferdinanda van der Roxase, což je ovšem pseudonym autora, kterým byl pravděpodobně Friedrich Rothscholz (1687–1739). Životopis líčí hraběte jen v nejlepší světlo a uměle tak zakrývá jeho výrazně pestřejší povahu. Nejinak je tomu i v případě druhého vydání tohoto životopisu z roku 1720, kde je jen mírně upraven text a jehož autor je nově uveden pod jménem Gottwald Caesar von Stillenau.¹⁴

Významným zdrojem informací je Šporkova korespondence, kterou si archivoval od roku 1696. Denně psal i několik dopisů.¹⁵

Jeho otec Jan Špork se narodil přibližně roku 1595. Byl selského původu a pocházel z Vestfálska. Jako voják za třicetileté války prokázal velký talent pro strategii lehkého jezdeckva. Nejprve byl u armády bavorské a se svým vzestupem přešel k armádě císařské. Údajně se uměl jen stěží podepsat, ale štěstí a touha po majetku ho dovedly k velkému

---

¹² Poche, Emanuel: *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Královédvorském*. Praha, 1937. s. 261

¹³ Halík: *Hospitál...* s. 59

¹⁴ Preiss: *Boje...* s. 31

¹⁵ Tamtéž, s. 41

jmění i k hodnosti říšského svobodného pána (1647) a později, roku 1664, byl císařem Leopoldem I. jmenován do stavu dědičných říšských hrabat. Že svůj majetek nezískal právě čestným způsobem, mu nedělalo starosti. Bylo celkem běžné, že si vojáci odnášeli po boji válečnou kořist. A tak se jal nakupovat panství, a to výhradně v Čechách, a brzy se zařadil mezi nejbohatší muže království.

Postupně získal panství Lysou nad Labem v hodnotě 30.000 zlatých, přikoupil Konojedy na Litoměřicku za 117.000 zlatých, Choustníkovo Hradiště za 60.000 zlatých, Malešov u Kutné Hory za 144.000 zlatých; Střeziměřice, Hořiněves, Neděliště a Světí získal za 206.000 zlatých. Své nákupy završil panstvím Velký Vřešťov za 32.000 zlatých. To vše nabyl v letech 1647-1675.¹⁶

Jeho prvorozený syn František Antonín se tedy narodil na českém území a po otci měl i tzv. český inkolát, tedy příslušnost k zemské šlechtě. Pokrevně byl, viděno dnešními očima, ryzím Němcem a německy patrně také nejvíce hovořil. Jeho matkou byla Eleonora Marie, pocházející z rodu meklenburských junckerů von Fineke. Žila v letech 1640-1674. Její smrt teprve dvanáctiletého Františka Antonína hluboce zasáhla. Mladý hrabě měl ještě mladšího bratra a dvě sestry.¹⁷

Vzdělání získal v jezuitské koleji v Kutné Hoře a na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě v Klementinu, kde navštěvoval filozofické a právnické přednášky. Dobovou samozřejmostí byla i kavalírská cesta po Evropě. Mladý František Antonín poznal hlavní města Itálie, Španělska, Francie i Anglie s návratem přes Haag a Brusel. Hlavní důraz byl údajně kladen na pobyt v Paříži, kde mohl hrabě spatřit dvůr Ludvíka XIV. Značný dojem na něj však zřejmě udělala také italská kultura.

Ve 22 letech, kdy byl prohlášen zletilým, se ujal správy panství Lysá nad Labem, Choustníkovo Hradiště, Malešov (se statkem Vostrovem) a Konojedy. Tato panství zdědil po svém otci, generálu Janu Šporkovi, který zemřel již roku 1679.¹⁸

O dva roky později, 1. 5. 1686 si vzal za ženu Františku Apologii z rodu Sweertsů z Reistu (1667-1726). Byla to chudá dívka, ale Špork pravděpodobně nemohl jako příslušník nové šlechty na bohatší či více urozenou nevěstu pomýšlet. F. A. Špork ovšem

---

¹⁶ Preiss: *Boje...* s. 15

¹⁷ Tamtéž, s. 14-17

¹⁸ Tamtéž, s. 20-21

nijak chudý nebyl. Vedle venkovských panství vlastnil i renesanční dům v Panské ulici v Praze, a roku 1699 navíc zakoupil za 20.400 zlatých palác v Hybernské ulici od zadluženého hraběte Karla Jáchyma Bredy. Roku 1757 byl palác bohužel zničen požárem. Jeho dalším majetkem bylo v letech 1689-1698 panství Ples ve východních Čechách u Jaroměře.

Špork sám odhadl své jmění roku 1703 na 152.083 zlatých. Na tři panství, která tehdy vlastnil, připadalo 132.000, pražský palác ohodnotil na 20.000, movitosti a cennosti na 100.000, platy a deputáty vyčíslil na 3.454 zlatých a pro služebnictvo vykázal 2.227 zlatých.¹⁹ Nedožíváme se ale, že by měl hlubší zájem o hospodaření. Vzhledem k výši jeho majetku se lze domnívat, že řadu kompetencí ke správě svých panství přenechával svým úředníkům. Jeho hlavním zájmem byl lov, a to především ve formě štvanic a čizby. Není tedy překvapením, že byly jeho pozemky převážně lesnaté. Jeho dalším cílem bylo získávání titulů, v této oblasti už tak úspěšný nebyl.²⁰

Se svojí jedinou ženou měl tři děti. Déle žily jen dvě dcery Marie Eleonora Františka (1687-1717) a Anna Kateřina (1689-1754). Syn Jan František Antonín Josef Adam, který se narodil až deset let po druhé dceři, žil jen necelé dva měsíce.

Eleonora šla roku 1700 na výchovu do kláštera řádu Zvěstování Panně Marii do tyrolského Rottenbuchu u Bolzana. Roku 1702 přijala řádové roucho a jméno Marie Kajetána Aloisie. Sliby složila roku 1704. Její vstup do kláštera rozhodně nebyl podmíněn nízkým věnem a patrně ani snahou vyhnout se sňatku. Eleonora nejspíš shledala klášter jako svoji jedinou možnost pro intelektuální seberealizaci. Je jisté, že se jednalo o její svobodnou volbu.

Protože chtěl hrabě Špork mít svoji dceru nablízku a protože by zřejmě postrádal tuto velmi schopnou překladatelku svých knih, založil v roce 1705 klášter pro anunciátky v Choustníkově Hradišti. Na založení kláštera věnoval 30.000 zlatých a dalších 20.000 zlatých stála rekonstrukce budovy. Díky tomu mohla Marie Kajetána nadále provádět překlady francouzských knih do němčiny, a to i přesto, že byly její styky s otcem v rozporu s řeholí. Zakládání klášterů nejspíš hraběti nečinilo větší potíže, pro reformované augustiniány, augustiniány-bosáky, založil roku 1713 klášter v Lysé nad Labem. Marie

---

¹⁹ Preiss: *Boje...* s. 27

²⁰ Preiss: *Boje...* s. 18-22

Eleonora zemřela roku 1717, když jí bylo pouhých 30 let. Úmrtí v nízkém věku byla u řádových sester v této době běžným jevem. Nicméně dokázala ve své překladatelské činnosti zároveň uplatnit své mimořádné intelektuální schopnosti a k řadě překladů vytvořila své vlastní komentáře. Stejně jako její otec měla velmi blízko k jansenismu, ale u Eleonory šlo přímo o osobní přesvědčení.²¹

Druhá dcera, Anna Kateřina, šla na výchovu k benediktinkám v Sonnenburgu v brixenské diecézi, ale stát se rovněž řeholnicí jí hrabě tvrdě zakázal.²² Dokonce o své zbožnosti v dopisu přesvědčovala hradeckého biskupa Jana Adama Vratislava z Mitrovic, ale sňatku s Františkem Karlem Rudolfem Sweertsem, se svým bratrancem, se nevyhnula. Po nepříjemných dohadách a vynucených přísahách, že se Anna Kateřina vdává dobrovolně, došlo k sňatku v dubnu 1712 v ještě nevysvěceném špitálním kostele v Kuksu. Jiný kostel nebyl vzhledem k námitkám církevních hodnostářů dostupný. Sňatek nebyl v souladu s kanonickými předpisy, ale k jeho zrušení také nemohlo dojít, neboť byl již naplněn. Hrabě tedy donutil svoji dceru k sňatku, ale zároveň se cítil poškozen a ukřivděn. Aby na všechny nespravedlnosti upozornil, nechal sepsat proslulé *Species Facti*, které vyšly v letech 1710 a 1712, a cíleně v nich napadá pražskou konzistoř. Navíc hrabě svého zetě roku 1718 adoptoval, aby měl mužského dědice. Současně tak došlo ke spojení rodu Šporků a Sweertsů.²³

V životě hraběte Šporka se celkem výrazně odrazil fakt, že měl poněkud netypický názor na náboženství a poměrně těžko hledal v některých otázkách spřízněnou duši. Měl blízko k pietismu a stýkal se s některými jeho představiteli. Současně se zajímal o jansenismus, - jansenista byl dobově vysvětlován jako „katolík, který nemá rád jezuity“. Toto vysvětlení ale není zcela přesné, i když je v principu výstižné. Jansenismus se pouze snažil čelit morální kazuistice, kterou zastávali jezuité, a hlásal návrat k prvotnímu církevnímu přesvědčení.²⁴

Šporkovým základním náboženským postojem tedy měl být, slovy Pavla Preisse "*interkonfesijní antiklerikalismus laického apoštola, který s poiretovskou motivací*

---

²¹ Lenderová, Milena: *Scholarly Daughters of Earl Špork*. Rukopis článku, 2009. a Preiss: *Boje...* s. 107

²² Preiss: *Boje...* s. 22-27

²³ Tamtéž, s. 68-69

²⁴ Tamtéž, s. 84-87

indiferentismu bazíroval na víře v základy křesťanství, odmítaje "přidatky" všech forem církevnictví". Věřil, že příklonem k ryzím principům evangelií lze nalézt společnou cestu evangelíků i katolíků všech církví.²⁵

Pokud by nás zajímal Šporkův charakter a hledali bychom nějaké jeho povahové rysy, velmi by záleželo, v jakém jeho životopisném pojednání bychom listovali.

Všeobecný obraz hraběcí dokonalosti byl totiž uměle rozšířen již Šporkovými osobními životopisci. Ovšem po prozkoumání jeho korespondence se zcela jasně ukázalo, že hrabě nejednal vždy čestně a nezištně. Dochovala se také spousta stížností od poddaných i od hraběcího služebnictva. O mnohém vypovídají i jeho četné soudní spory. Nejenže byl často jejich původcem, ale on se o nich rád šířil, ba přímo se jimi chlubil. V případě neúspěchu se stavěl vždy do role ukřivděného a v případě, kdy mu bylo přáno a bylo mu vše odpuštěno, nešel od případu dál, ale neústupně požadoval omluvu protistrany.²⁶ Jeho hlavními prohřešky v očích církve bylo šíření knih, které neprošly povinnou cenzurou, a také to byly nekonečné, nejprve pozemkové, později spíše věroučné spory s jeho jezuitskými sousedy v Žirči.

---

²⁵ Preiss: *Boje...* s. 284

²⁶ Tamtéž, s. 56

3. Hospitál Kuks a další stavební počiny hraběte

Hlavním Šporkovým sídlem se měl stát Kuks. Založení Kuksu je tradičně spjato se založením lázní Kuks (Kuckus-Baad). Kuks sousedí s Žirčí a Choustníkovým Hradištěm a svým umístěním spadá pod správu panství Choustníkovo Hradiště. Roku 1694 se v Kuksu sešla komise, která měla posoudit léčivost nově objeveného pramene vody. Hrabě požádal o dobrozdání i svého osobního lékaře, což byl tehdy proslulý univerzitní profesor Löw z Erlsfeldu.²⁷ Jeho vyjádření se později stalo součástí posudku Karla Valentina Kirchmayera, jehož spis vyšel několikrát a to pod názvem *Uralter Kukus-Brunn Anjetzo erneuerte Gradlitzer Brunn- Quell, Dessen Ursprung, Gelegenheit, Alterthum, heilsame Mineralien, Würckung, Nutzbarkeit und rechter Gebrauch in möglicher...* jako jeden z prvních šporkovských tisků.

I když roku 1697 postihla Kuks labská povodeň, která odplavila nový most a psinec a dalším varováním mohla být i povodeň, která přišla před jarem v roce 1709, byla vize hraběte Šporka již natolik rozvinutá, že ze své představy o výstavbě lázeňského komplexu odmítl ustoupit. Areál měl být lákadlem pro vznešené hosty a dokonalou ukázkou luxusu, kterého se soudobým lázním, ani tehdejším Karlovým Varům, nedostávalo.

Počátek výstavby lázní Kuks spadá do let 1692-1695, první úpravy byly dokončeny v roce 1697.²⁸ Přesto se hrabě ještě v roce 1696 zabýval barokní přestavbou renesančního zámku v Lysé nad Labem. Hlavní sál v druhém patře byl inspirován bitvami Jana Šporka, které byly zobrazeny ve freskách. Ve východním křídle v přízemí byl zbudován knihovnický sál.²⁹

Založení kuksu ovšem není pouhou ukázkou dobové rozmařilosti, ale i dokladem Šporkovy zvláštní zbožnosti. Přímo naproti lázním totiž založil F. A. Špork hospitál s kostelem. Tyto úmysly vyložil hrabě v několika dokumentech. Zásadní byla věnovací listina až z 15. září 1711. Hospitál měl sloužit k zaopatření 100 chudých a nezuživých starších mužů, zejména vysloužilých vojáků, z panství a případně z okolí, kteří nemají

---

²⁷ Preiss: *Boje...* s. 136

²⁸ Tamtéž, s. 137-139

²⁹ Tamtéž, s. 106

vlastní prostředky k výživě.³⁰ K tomuto účelu byla založena hospitální nadace. Svoji funkci však začala plnit až pět let po smrti hraběte, od roku 1743.³¹

Měly tu tedy proti sobě stát dvě naprosto odlišné stavby, které zdánlivě spojovalo jen jméno jejich zakladatele. Na jednom břehu chrám s přilehlým ubytováním pro starce, mnichy, případně pro další personál, a na druhém břehu lázně pro bohaté hosty, přepych, luxus a dostatek možností, jak utratit peníze. V prostorách lázeňské části chtěl hrabě vybudovat zároveň pohodlné bydlení pro sebe a svoji rodinu.

Stavba chrámu byla započata roku 1707, smlouva na výstavbu byla uzavřena s Pietrem Netollou a Giovanni Battistou Alliprandim. Již roku 1710 byla stavba dokončena včetně osazení plastikami. V dubnu roku 1712 sem byly přeneseny ostatky generála Jana Šporka.³² Alliprandiho autorství celé dispozice kláštera-špitálu nelze s jistotou doložit, ale víme, že své stavební znalosti na Kuksu uplatňoval, zvláště pak při výstavbě kostela. Architektonicky jednodušší přilehlá křídla budovy připisuje například Vojtěch Paul výhradně Nettolovi.³³

Stejně tak byla dokončena již v roce 1710 lázeňská část areálu, která byla tvořena několika architektonicky a symetricky sjednocenými budovami. Jejich středem byla budova zámku, k níž směřovalo monumentální schodiště (viz Příloha 9. 7.). Po Šporkově smrti bohužel tato část zcela zpusťla, v 19. století prošla znehodnocující přestavbou a ještě před počátkem 20. století byla stržena.³⁴ Stavba přitom obsahovala mimo jiné i jedinečná vodovodní zařízení. Údajně byla voda v domku za kaplí (patrně je tu myšlena kaple stojící nad pramenem) ohřívána ve varné kádi pomocí dvou kotlů a byla vedena ke kabinám, tedy přímo do koupelí. Například podél hraběcích pokojů byla voda vedena do sběrných nádrží, které napájely fontány a vodotrysky. K roku 1701 se vztahují údaje o vedení vody v hospitální části a to z nové studně do zahrady pomocí větrného mlýnu.³⁵

Architektonicky patří Hospitál Kuks k unikátům své doby, protože vznikl díky

---

³⁰ Halík: *Hospitál...* s. 2

³¹ Některé domněnky o přítomnosti milosrdných bratří v hospitélu již za života hraběte jsou bohužel mylné (např. Bouza, Erik; Koupilová, Lada: *Inventář fondu Milosrdní bratři Kuks (1799-1941)*, SOA v Zámrsku, 1961. s. 1).

³² Preiss: *Boje...* s. 144

³³ Paul, Vojtěch: *Kukské lázně. Stavební perioda 1695-1725*. Jaroměř, 1924. s. 12

³⁴ Preiss: *Boje...* s. 144-155

³⁵ Paul: *Kukské...* s. 17, 8

dobrému finančnímu zázemí „na zelené louce“ a není tedy výsledkem mnohaletých přestaveb, nýbrž jednorázové akce. Podobnými rysy se může pochlubit jen několik staveb tohoto druhu. Například je to zámek v Litomyšli, který vznikl v poslední třetině 16. století, zámek v Pardubicích z počátku 16. století nebo zámek v Jičíně z první třetiny 17. století. Tyto stavby jsou mimořádnou ukázkou dobových představ o dokonalém venkovském rezidenčním sídle. I když v místě těchto rezidencí již v předchozím období stavby stály, koncepčně byla tato sídla zcela nová.³⁶

V údolí mezi hospitém a lázeňskou částí byla řada atrakcí k zábavě hostů. Jednak to bylo závodíště pro hry z koňského hřbetu, letohrádky s kulečným, k zábavě měl sloužit i holubník. Ale byla tu i řada sochařských prací, za zmínku stojí 40 soch trpaslíků z dílny Matyáše Bernarda Brauna, 28 z nich je od roku 1932 na zámku v Novém Městě nad Metují. Jejich značné ztráty a poškození celé pobřežní oblasti způsobila mimořádně ničivá povodeň v roce 1740.³⁷

I přesto se na Kuksu dodnes nachází celá řada děl od sochaře Matyáše Bernarda Brauna. Znamý cyklus Ctností a Neřestí vznikl patrně v roce 1719.³⁸ I díky tomu je celý areál považován za skutečnou perlu baroka. Přes unikátní soulad areálu je nutné si uvědomit, že hrabě téměř vždy upřednostňoval účel uměleckého díla před jeho provedením či estetickou hodnotou. Často bez ohledu na slavné jméno umělce, bylo pro Šporka stěžejní vyjádření vlastních nápadů a postojů. Navíc víme, že sochaře honoroval vždy podle přísných pravidel. Hrabě nekupoval ani neobjednával pro své rezidence malby, až na několik výjimek se téměř vždy jednalo o portréty, nikdy ale nebyl sběratelem umění.³⁹

Nezbytnou součástí kukského komplexu byl i tzv. Filozofický dům. Byla v něm umístěna významná část knihovny. Jeho stavba byla zahájena v roce 1720 a ukončena roku 1722 nákladem 8.120 zlatých včetně zařízení. Filozofický dům sloužil Šporkovi k osobnímu studiu; vznikl jako poslední stavba areálu, stranou špitálu i lázeňské části, v mírném svahu.⁴⁰ Konkrétní popis této budovy nemáme, ale lze si ji prohlédnout na dobových

---

³⁶ Vorel, Petr: *Sídelní síť Františka Antonína Šporka ve světle vývoje raně novověkých šlechtických rezidencí v Čechách 16.-18. století*. In *Scientific papers of the University of Pardubice, series C, Faculty of Humanities* 7(2001).

³⁷ Preiss: *Boje...* s. 144-155

³⁸ Tamtéž, s. 159

³⁹ Tamtéž, s. 289

⁴⁰ Tamtéž, s. 171-174

vyobrazení. Například v roce 1723 vznikla mědirytová veduta celého areálu od Michaela Heinricha Rentze. (viz Příloha 9. 6.).

Špork zřizoval tyto "filozofické domy", tedy knihovny, také v pražském paláci v Hybernské ulici a v Lysé nad Labem. Knihovna v pražském paláci byla encyklopedicky "příruční", kdežto knihovny v Lysé nad Labem a v Kuksu nabývaly spíše nábožensky osvětového a propagačního rázu.

Knihovna ve Filozofickém domě v Kuksu údajně čítala přes 50 000 svazků. Její stěžejní část tvořila bibliotéka slezského pastora ze Svídnice. Patrně tu byly celé náklady děl, na jejichž tisku se hrabě osobně podílel. Knihovnu v Kuksu i v Lysé spravoval bibliotékař Ferdinand Reichel.⁴¹ Zdi celé budovy knihovny byly hojně popsány nejrůznějšími provokativními nápisy, dvojsmyslnými hesly či latinskými citáty. Všechny byly sice pod nátlakem cenzora zabíleny, nebo dokonce otlučeny i s omítkou, ale znění některých hesel z předsíně se dochovalo v záznamech.⁴²

Zřizování samostatných budov pro knihovny patrně nebylo ničím novým. Například již o sto let dříve, mezi lety 1605-1606, nechal Petr Vok pro svoji rychle rostoucí knižní sbírku postavit samostatnou budovu a knihy byly opatřeny jeho exlibris. Současně věnoval značnou pozornost i vnější podobě svých knih. Patrně jej ovlivnily jeho zahraniční pobyty a kontakty s různými osobnostmi i s habsburským dvorem.⁴³

Vedle honosných staveb na březích Labe, mělo Šporkovo panství Choustníkově Hradiště samozřejmě i rozsáhlé hospodářské zázemí. Mimo jiné například tři ovčiny, sedm poplužních dvorů, pivovar v Choustníkově Hradišti či mlýn. Roku 1703 byla v Choustníkově Hradišti navíc postavena výpalna kořalky, kterou měl v pronájmu za 72 zlatých na rok jaroměřský žid Jakub Bechyni.⁴⁴

Postupem času byla dominikální půda převáděna výměnou do rukou poddaných. V čele panství stál v souladu s tehdejší správní strukturou hejtman, dále byl přítomen pokladník a patrně externí účetní. Osobní Šporkova kancelář dohlížela na dvorskou družinu. Hlavní slovo v ní měl sekretář. V této službě u hraběte se ale nikdo dlouho nedržel. Jeden

---

⁴¹ Lífka: *Historické knihovny...* s. 22. O osobě F. Reichla není známo mnoho informací. P. Preiss se o něm dokonce zmiňuje jako o hodináři, podruhé jej nazývá varhanářem (*Boje s dvouhlavou saní*, s. 32 a 216)

⁴² Preiss: *Boje...* s. 173

⁴³ Veselá, Lenka: *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha 2005. s. 11, 71

⁴⁴ Paul: *Kukské...* s. 9

z tajemníků se dokonce i se svojí rodinou uchýlil do Vídně, údajně se chtěl ochránit před násilím ze strany hraběte.⁴⁵

Vedle sekretáře, nebo v jeho zastoupení, působil na panství hofmistr. Od roku 1726 to byl Tobiáš Josef Antonín Seemann, jehož osobní deníky nás detailně informují o Šporkově životě.⁴⁶ Seemann byl patrně českého původu (poddaný z Valkeřic) a v hraběcích službách byl již dlouho předtím, než jej Špork jmenoval svým hofmistrem. Podle všeho byl původně kapelníkem Šporkova malého orchestru a skládal melodie šporkovských árií. Ve funkci hofmistra jej však hrabě pověřil vedením významné části korespondence.⁴⁷

Kromě nejdůležitějších úředníků bylo na panství mnoho dalších služebníků, jako stolník, správce pokojů, myslivec, štolba, komorník, vrchní kuchař, kapelník a varhaník atd. Vedle těchto osob byla celá řada nižších služebníků, jako byli lokajové, pážata nebo zahradníci a jiný hospodářský personál. Například v roce 1730 bylo na Kuksu 26 služebníků.⁴⁸

Sídlo v Kuksu nebylo ovšem Šporkovým jediným stavebním počinem. Vedle množství kaplí a pousteven zvláště vyniká „Ptačí hůrka“ u Lysé nad Labem, kterou hrabě získal roku 1715. Ta se měla údajně stát útočištěm pro Šporkův duchovní klid. Byla to lokalita, kam se stahovalo ptactvo, což hraběte lákalo k jeho oblíbenému lovu. Protože bylo místo určeno k „dobrému odpočinku“, získalo název „Bon repos“. Brzy se tzv. Bonrepos stalo centrem pro vymýšlení rozličných hesel, pamfletů a současně místem s velkou koncentrací různých výstřelků. Odtud také pochází označení některých tisků jako „bonreposké“, na jejichž titulních listech je vždy velkým písmem napsáno „BON-REPOS ARIA“.

Areál Bonrepos byl vystavěn jako domek venkovského rázu s hlavní jídelnou, osmibokým letohrádkem, altánem a kaplí sv. Jeronýma.⁴⁹ Snad na každé zdi byly nápisy a různá vyobrazení; o malbách pojednával traktát *Litis abusus...* (1728). O nápisech

---

⁴⁵ Preiss: *Boje...* s. 29-30

⁴⁶ Seemannovy deníky jsou dnes uloženy v Hospitálu Kuks, přepisy některých ročníků s českým překladem K. Třísky se nacházejí v Městském muzeu ve Dvoře Králové nad Labem, pro část deníků pořídil E. Back strojopisové kopie, pro část deníků provedl český překlad Karel Tříška. Tyto materiály se nacházejí rovněž v muzeu ve Dvoře Králové nad Labem.

⁴⁷ Preiss: *Boje...* s. 32

⁴⁸ Tamtéž, s. 29-32

⁴⁹ Tamtéž, s. 117-125

a textech informoval šporkovský tisk, tzv. bonreposká knížka, která vyšla latinsky i česky roku 1721. Česká verze byla nazvána „*Rozlične kající myšlénky hříchův svých litující duše, obzvláště o lidské nesmrtelnosti, kteréžto na I. Vysoce hraběcí Excell. Pánu R. Frant. Antonínu S. R. R. hraběti ze Šporku přináležející Ptačí Hoře, Bon Repos nazvané, sem a tam sepsané se patří v české rymy uvedené a na předloženou melodii spořadané*“.⁵⁰ Tento tisk se v depozitářích v Kuksu nedochoval.⁵¹ Německou variantou je známý tisk *Christliche Kinder-Lehr, Oder Das heilige Vatter Unser...* s jeho druhou částí *Verschiedene Buss-Gedanken Einer Reumüthigen Seele, Uber die Sterblichkeit dess Menschens...*⁵² který se v kukských depozitářích nachází ve více exemplářích.

O geniu loci Bonrepa nás může přesvědčit oblíbenost této oblasti i v rukou jeho dalších majitelů. Lokalita byla připojena k benáteckému panství, kterému patřila již před rokem 1715. Bonrepos postupně vlastnil Ignác Zikmund z Klenové a jeho potomci, pražský arcibiskup Antonín Petr hrabě Příkladovský z Příkladovic a jeho dědicové, jimiž byla hrabata Thunové z Hohensteinu. Tito posledně jmenovaní majitelé vnesli v 19. století do celé oblasti ráz rokoka a romantismu, což bylo rovněž spojeno s výstavbou letohrádků. Bedřich Smetana, který zde působil jako učitel hudby, údajně složil „Bonrepskou polku“. Prakticky celý areál Bonrepa byl bohužel zničen během druhé světové války.⁵³

---

⁵⁰ Benedikt, Heinrich: *Franz Anton Graf von Sporck (1662-1738): Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen*. Wien, 1923. č. 124, s. 453

⁵¹ Česká verze byla nově vydána ve 30. letech 20. stol. Josefem Vašicou pod názvem „*Smrtí tanec*“. Kalista, Zdeněk: *Šporkovo Bonrepos a bádání o českém baroku*. In *Krkonoše-Podkrkonoší, IV. Vlastivědný sborník, Muzeum Trutnov*. Hradec Králové, 1969. s. 167-170

⁵² Preiss: *Boje...* s. 125

⁵³ Kalista, Zdeněk: *Šporkovo Bonrepos a bádání o českém baroku*. In *Krkonoše-Podkrkonoší, IV. Vlastivědný sborník, Muzeum Trutnov*. Hradec Králové, 1969. s. 160-161

4. Vznik, rozkvět, úpadek a další osud Šporkovy knihovny

4.1. Budování knižní sbírky, šporkovské tisky

Jak již bylo řečeno výše, o základ Šporkova vzdělání se postarali jezuité v Kutné Hoře. Paradox, že právě jezuité byli dlouhá léta jeho největšími nepřáteli, ovšem ztrácí na třpytu, protože Šporkova averze se týkala patrně jen jezuitů z kláštera v Žirči, se kterými měl sousedské neshody.

Kde získal hrabě svůj proslule vřelý vztah ke knihám, je vysvětlováno v řadě životopisů a vždy jsou to dlouhé úvahy nad jeho školními léty či nad jeho snahami pochopit křesťanskou nauku. Jisté je, že měl o četbu zájem už v mládí. Údajně „*Na sta knih obsahu hlavně křesťansko-mravoučného přečetl*“ a to v němčině a francouzštině, ale uměl i italsky, latinsky a česky.⁵⁴

Jeho vztah k latině byl však spíše nevlídný. Také se jednou vyjádřil, že si "*neslibuje mnoho od latinsky koncipovaných obhajob*". Podle Pavla Preisse pro něj latina navíc nemohla být příliš významná z praktického hlediska, totiž pro jeho řečnické projevy k prostému lidu i k jemu vlastní společenské vrstvě. Ve své ediční tvorbě několik latinských tisků podpořil, ale ty byly spíše okrajové.⁵⁵ Vzhledem k jeho čilým zahraničním stykům ovšem pro něj byla latina nutností – viz kapitola s jazykovým rozbohem dochovaných knih.

Konkrétní informace o tom, kdy začal hrabě budovat vlastní sbírku knih, se patrně nedochovaly – dosud nejsou známy. Je velice pravděpodobné, že vztah ke knihám získal až ve spojitosti se vzděláním. Několik tisků vlastnil nejspíš již v době svých studií a již tehdy jednotlivé svazky jistě ukládal na jedno konkrétní místo, které sloužilo jako knihovna (i když z pozdějších zmínek ze záboru knih v jeho pražském sídle zjišťujeme, že měl knihy i ve své ložnici...). Jednoznačným důkazem o velké knižní sbírce, soustředěné v jedné místnosti či objektu, je až vybudování Filozofického domu v letech 1720-1722 (viz výše). Tou dobou měl již letité zkušenosti s vlastním tiskem ve své tiskárně v Lysé nad Labem.

---

⁵⁴ Halík: *Hospitál...* s. 1

⁵⁵ Preiss: *Boje...* s. 21

Důležitým faktem zůstává, že hraběti nesloužila jako základ žádná cizí knihovna, kterou by získal z konfiskátů po třicetileté válce on nebo ještě předtím jeho otec. To ovšem nemůžeme říct o řadě šlechticů, kteří takto převzali celé knihovny. Například Zdeněk Václav z Lobkovic získal knihovnu doktora Matyáše Borbonia z Borbenheimu a Ladislava Zejdlice ze Šenfeldu, nebo např. Jaroslav Martinic dostal Budovcovy knihy.⁵⁶ U šlechtických knihoven bylo také časté, že prošly dlouhotrvajícím kontinuálním vývojem, který mohl přetrvat celé generace. U hraběte Šporka vidíme druhý trend v zakládání knihovny, kdy jedinec z rodu začal sestavovat knihovnu takřka „od nuly“ a cílenou sběratelskou činností a třeba i s jistou dávkou bibliofilie mnohonásobně rozšířil rodovou knihovnu. Takový zakladatel měl ovšem jen málokdy podobně nadšeného pokračovatele, takže rychle nabyté knihy rod také rychle pozbyl.⁵⁷

Hrabě Špork knihy výhradně nakupoval nebo dostával darem, nejspíše jediným větším jednorázovým přínosem pro jeho sbírku byla knihovna z pozůstalosti luteránského kazatele Michaela ze Svídnice, kterou do své knihovny ze Slezska propašoval roku 1725.⁵⁸

Hrabě měl také zájem o vydávání vlastních tisků. Využíval proto cizí tiskárny, ale jeho speciální požadavky vedly k založení tiskárny nové. Na tomto místě proto považují za důležité představit celkovou situaci tiskáren v 17. a 18. století.

Podle Chybova slovníku⁵⁹ bylo mezi lety 1622-1700 v Praze 20 a na českém venkově (asi) 9 samostatných dílen. Ty se nacházely v Hradci Králové, kde bezpečně víme o jejich existenci v letech 1622-1628 a od roku 1673 do 1679. Dále se tisklo v Litomyšli s malými přestávkami v letech 1625-1700; v Chebu mezi lety 1686-1695. Kratší dobu byla tiskárna v Litoměřicích, v Roudnici a v České Lípě.

Do konce 18. století přibylo v Praze jen 7 tiskáren, ale na venkovských českých městech vzrostl jejich počet na 21. Po roce 1700 pokračoval tisk například v Litomyšli. V letech 1701 až 1706 a od roku 1720 zde fungovala tiskárna téměř průběžně do roku 1800. S malými přestávkami se tisklo také v Chebu, a to od roku 1701 do roku 1875. V Příbrami

---

⁵⁶ Hamanová, Pavlína: *Z dějin knižní vazby – od nejstarších dob do konce XIX. stol.* Praha, 1959. s. 142-3

⁵⁷ Veselá: *Knihy na dvoře...* s. 24

⁵⁸ Preiss: *Boje...* s. 94

⁵⁹ Bohatcová, Mirjam a kol.: *Česká kniha v proměnách staletí.* Praha, 1990. Autorka čerpala z: Chyba, K.: *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860: Příloha Sborníku Památníku národního písemnictví Strahovská knihovna, 1966.*

se s přestávkami tisklo v letech 1706-1765; dále byly tiskárny v Jindřichově Hradci, v Hradci králové a v Kutné Hoře, kde se téměř průběžně tisklo od roku 1710 do roku 1800. V Plzni byla tiskárna zaznamenána roku 1712 a znovu až v letech 1790-1800. V Litoměřicích se tisklo v letech 1725 až 1768, v Mostě v letech 1727 až 1733 a od roku 1745 s malými přestávkami do roku 1788. V Mladé Boleslavi se tisklo s přestávkami od roku 1735 do roku 1776. V Českých Budějovicích probíhal tisk krátce v letech 1728-1733, roku 1781 a v letech 1792 až 1800. V Pardubicích byl knihtisk zaznamenán až v závěru 18. století, v letech 1791 až 1800. Od roku 1800 se s tiskem setkáme také v Klatovech. V 1. polovině 18. století se tisklo velmi krátce také ve Vodňanech, Pelhřimově a Kadani.⁶⁰

Na Moravě je velmi obtížné tiskárny vysledovat vzhledem k jejich předávání v dlouhodobých následnických liniích. Zjednodušeně lze říci, že se tisklo v 18. století v Olomouci, v Brně, krátce v Mikulově, dále ve Znojmě, Jihlavě a Opavě.

Obecně platilo, že malé i velké tiskárny tvořily jen jakési protějšky dvou vedoucích tiskáren církevních. Byla to jezuitská tiskárna s řadou výsad v čele s prefektem z jezuitského řádu, ale organizovaná profesionály, tzv. faktory. Stejně byla vedena i druhá tiskárna, arcibiskupská, určená pro potřeby arcibiskupského semináře.⁶¹

Ve výše uvedeném výčtu nám Šporkova knihovna v Lysé nad Labem chybí a důvodem je patrně její příliš krátká existence. Založení tiskárny v Lysé se uvádí k roku 1710 a k ukončení provozu došlo již v červnu 1712. Tiskárna tedy fungovala maximálně dva a půl roku, nicméně Šporkovi velmi dobře posloužila.

Mezi prvními tisky z Lysé bylo například Poiretovo dílo *Die wahre Grund-Regeln Nach Welchen die Kinder Christlich sollen auffgezogen werden: Enthalten: In einem Send-Schreiben. Worinnen auch die fürneste Grund-Sätz deß Glaubens und Christlichen Wandels/ aller Arth Menschen zum Behuff begriffen seyn* („Pravé zásady, jak mají být vychovávány děti“)⁶², které přeložila Šporkova dcera Eleonora. Šporkova vydavatelská činnost byla tak rozsáhlá, že sestry Šporkovy nestíhaly překládat, takže musel hrabě shánět překlady i jinak. Většina překladů byla z francouzštiny do němčiny.⁶³ Spisy filozofa Pierra Poireta (1646-1719) měl hrabě ve velké oblibě, pročež nechal přeložit do němčiny a roku

⁶⁰ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 289-291

⁶¹ Tamtéž, s. 289-292

⁶² České názvy děl jsou převzaty z Preiss: *Boje...*

⁶³ Preiss: *Boje...* s. 79

1714 vydat ve Frankfurtu a Lipsku spisy s názvem „*Vollkommene Gewissens-Ruhe der Frommen*“.

Dalším jeho počinem byly tisky s názvem „*Species facti*“, kde uváděl příklady soudní nespravedlnosti. Koncepce těchto spisů se hrabě ujímal většinou sám. Některé sestavoval jeho sluha Seelisko (též Želízko), který byl u Šporka coby páže již od svých deseti let. Toto páže hrabě sám vzdělával a byl velmi zasažen jeho smrtí roku 1717, když bylo Seeliskovi pouhých dvacet sedm let.⁶⁴ První „*Species facti*“ vydal Špork již v letech 1710 a 1712 ve své tiskárně v Lysé nad Labem, k dalšímu vydání došlo ještě roku 1720 a našli bychom ještě mnohé další výtisky. Bohužel tím již v roce 1712 na tiskárnu upoutal pozornost cenzorů.⁶⁵

Hrabě se ale ani v nejmenším neohlížel na cenzurní nařízení. Přitom už od roku 1621 byli čeští knihtiskaři úředně varováni, aby pod ztrátou hrdla netiskli nic bez povolení a proti katolickému náboženství. V dalších letech vycházela stále nová cenzurní nařízení, konaly se přísné prohlídky tiskáren a byl také zaveden dohled nad prodejem knih na ulicích a na jarmarcích.⁶⁶

Zde je vidět, že cenzura měla velmi dlouhou tradici a hrabě si byl jistě velmi dobře vědom, že je povinná i pro něj. Důsledky jeho jednání na sebe nenechaly dlouho čekat.

Na hraběte podal stížnost generální vikář Josef Daniel Mayer. Současně vyšel 19. května 1712 císařský příkaz vydaný v Bratislavě. Obsah nařízení byl jasný - vydávání knih bez cenzury musí skončit. Hejtmani mladoboleslavského kraje tak 8. června 1712 oznámili, že se podařila „investigace“ (tedy úřední vyšetřování) tiskárny i skladiště. Tiskař byl odvezen do vězení v Praze, ale současně bylo přihlédnuto k faktu, že jej k práci nejspíš donutil hrabě Špork. Tiskárna byla nekompromisně zavřena.

O necelé dva týdny později místodržitelé podali podrobnější zprávu o svých nálezech a ptali se na další postup. Tou dobou byl již vydán další císařský příkaz přivést knihy k posouzení. Na podzim cenzoři předložili výsledek svého šetření. U některých tisků si nebyli zcela jisti jejich závadností, přesto však doporučili svoz knih k jejich zničení. Špork

---

⁶⁴ Tamtéž, s. 31

⁶⁵ Tamtéž, s. 69

⁶⁶ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 294

měl uhradit veškeré výdaje spojené s touto akcí. Sám ovšem dal souhlas k rozprodání knih nezávadných, které mohou být schváleny dodatečně.

Hrabě měl zaplatit pokutu tisíc zlatých a konzistoř i příslušná místa mu měla zabránit, aby se jeho činnost v budoucnu opakovala. Následovalo ještě jednání při zasedání místodržících. Hrabě celý proces považoval za velmi ponižující.

Přesto si Špork nechtěl nechat vzít možnost nadále šířit knihy, a tak se soustředil na využívání jiných tiskáren, kde mohl knihy vydávat. Tento způsob obstarávání tisků pro něj nebyl ničím novým. Tiskl se souhlasem cenzury přímo v arcibiskupské tiskárně Wickhartově v Klementinu, kde již roku 1713 vyšel tisk *Die Psalmen Davids, Nebst ihrer, Auß den heiligen Vätern und Lehrern der wahren Kirche zusammen gezogenen Außlegung, Anfänglich in Frantzösischer Sprache an das Licht gegeben von dem Herrn de SACY* („Davidovy žalmy s výkladem“), na překladu se podílely obě Šporkovy dcery. V názvu uvedený „de Sacy“ byl kněžím z portroyalského okruhu, celým jménem Isaak Le Maitre de Sacy (1613-1684).⁶⁷

Bez námitek prošel i tisk od pařížského kapucína Otce Ivese *Die Tugend-Schule der Christen Worinnen ein jeder Mensch aufferbaulich unterwiesen wird/ wie er pflichtmäßig sein Leben anstellen solle...* 1715 (v češtině uváděný jako „Škola ctnosti“). Překlad tohoto díla provedla patrně Marie Eleonora.⁶⁸ Vytištěny byly i krátké spisy autora François-Joseph de Grammonta *Neu-eingerichtete Christliche Glaubens-Lehr. Dadurch die Jugend deß Bißthums Bisantz zu leichter Erlernung der Warheiten deß Christenthums geleitet wird...* 1717 („Nově pořizená nauka o křesťanské víře“), nebo spis *Die Glückseligkeit Deß Christlichen Todes. Oder Acht-Tägige Andachts-Ubung Glücklich zu sterben.* („O blaženosti křesťanské smrti“) z roku 1716.

S církevním souhlasem vyšel také tisk *Der gefesselte Sünder, in die Freyheit der Kinder Gottes gestellet, Oder Fünff Schwürigkeiten / die einem Sünder von seiner Bekehrung abhalten können / durch eben so viele / zur Ergreifung einer rechtschaffenen Buß / gerichtete Anfrischungs-Reden glücklich gehoben...* („Spoutaný hříšník postavený do svobody dětí božích neboli pět obtíží, jež mohou zadržovat hříšníka před obrácením...“) z roku 1722 od Clauda Viemonta. Tento spis byl svázán v počtu 1465 exemplářů.

---

⁶⁷ Preiss: *Boje...* s. 91

⁶⁸ Lenderová: *Scholarly Daughters...*

Ve Wickhartově arcibiskupské tiskárně vyšel i tisk *Außlegung Christ-Catholischer Kirchen-Lehr, Uber die streitige Glaubens-Puncten...* 1726 („Výklad křesťansko-katolického církevního učení o sporných člancích víry“) od vlivného kazatele Jacquese-Bénigne Bossueta.⁶⁹

Hrabě tiskl v nejrůznějších tiskárnách vlastně již od konce 17. století. Všechny tituly, které jsou na těchto stránkách uvedeny, jsou tzv. šporkiana /sporckiana/, tedy tisky, které by nevznikly nebýt Šporkovy iniciativy. Jsou zde představena stěžejní díla, která šporkiana jako celek reprezentují. Řada drobných tisků má/měla podobu letáků a jejich náměty byly především nenáročná básně či písně o lázních v Kuksu, hraběti Šporkovi a jeho soudních přích, nebo to byly provokace směřované k žirečským jezuitům i jinam.

Počtem šporkovských tisků od silných svazků až po jednolisty, letáky a rytiny, se zabývali především badatelé Ernst Back a Heinrich Benedikt. Benedikt zaznamenal 124 šporkian⁷⁰ a Back (s pomocí zjištění Bartoše, Lifky a Wolfa) později spočetl tisky na 162 (sám ovšem některé zpochybňuje).⁷¹ Několik drobnějších tisků je známo jen přibližnými tituly; mnohá cenná šporkiana jsou známa jen ze světových unikátů.⁷²

Z prvních tisků, které hrabě financoval, byly dva vydány ve švábském Kemptenu, přičemž oba jsou překladatelským dílem teprve čtrnáctileté Šporkovy dcery Eleonory. Jedná se o *Tractat wider die Gleichgültigkeit derer Glauben*. („Traktát proti lhostejnosti ve víře“), který je překladem spisu *Traité contre l'indifférence des religions*, jehož autorem je Benedict Pictet. Druhým překladem je tisk *Christliche Sitten-Lehr. Oder Kunst, recht und gut zuleben. Darinnen ein warhaffter Christ alle seine Schuldigkeiten ersehen, die Tugenden üben, und die Laster wird meyden lehren*. (*Morale Chrétienne...* s českým názvem „Křesťanská mravní nauka“). Roku 1717 toto dílo, rovněž přeložené z Pictetova originálu,⁷³ hrabě dokonce rozdál rychtářům na svých panstvích, aby z něj předčítali při pravidelných náboženských školeních. Na svém dvoře se po přečtení ujímal Špork slova sám a podal výklad na způsob kázání.⁷⁴

---

⁶⁹ Preiss: *Boje...* s. 76-96

⁷⁰ Benedikt: *Franz Anton...* s. 411-453

⁷¹ Back: *Unbekannte Sporckdrucke*. In *Mitteilungen des Heimatmuseums in Kukus a.d. Elbe, 3 Folge*. Kuks, 1937. s. 17-41

⁷² Preiss: *Boje...* s. 102

⁷³ Lenderová: *Scholarly Daughters...*

⁷⁴ Preiss: *Boje...* s. 92

Mimořádnou ukázkou literární činnosti Marie Eleonory je spis *Die Von der Heiligen Seraphischen Jungfrau und Mutter THERESIA von JEsu Uber das Vatter unser gemachte Betrachtungen. Vermehret Mit vielen schönen zur GOtts-Forcht und Tugend antreibenden Betrachtungen / Gemüths-Erhebungen / und Entschlüssen. Eingetheilet In eine Acht-Tägige Andacht...* (meditace sv. Terezie z Avily) z roku 1707.⁷⁵ Eleonora provedla překlad tohoto díla do němčiny a navíc jej rozšířila o svoji vlastní úvahu.⁷⁶

Pro celkový přehled o překladatelské činnosti sester Šporkových je nezbytné sledovat titulní listy jednotlivých tisků, ale je nutné pátrat také v seznamech šporkian, kde jsou tyto informace obvykle uvedeny. Některá šporkiana se nedochovala, a tak jsou záznamy v těchto soupisech, které vznikly zčásti na základě Šporkovy korespondence a deníků jeho hofmistra, velmi důležitým zdrojem informací. Pomocí Benediktova soupisu⁷⁷ a dodatků Ernsta Backa⁷⁸ bylo dohledáno osm děl z překladu Marie Eleonory (později pod jménem Marie Kajetána Aloisie), dvě díla jsou z překladu její mladší sestry Anny Kateřiny a na překladu tří děl se podílely sestry společně. Pro přesný počet spisů je však nutné připomenout, že jednotlivé svazky často vznikly svázáním více tisků do jedné vazby. Potom by se počet překladů zvýšil na třináct od Marie Eleonory, čtyři překlady Anny Kateřiny a jen dva tisky překládaly sestry společně.

Ve sbírce děl, která se dochovala do dnešních dní v knihovně Hospitálu Kuks, je sedm, respektive jedenáct překladů Marie Eleonory, tři překlady Anny Kateřiny a dva spisy přeložily sestry společně. Celkově lze pozorovat, že v některých letech bylo vytištěno větší množství těchto tisků, a to zejména v letech 1707 a 1710. U čtrnácti dalších tisků není známo jméno překladatele, přičemž bezpečně víme, že tato díla vznikla částečným nebo úplným překladem původně francouzských spisů.

„Prvotinou“ mezi šporkiany je bezpochyby i známý tisk *Uralter Kukus-Brunn Anjetzo erneuerte Gradlitzer Brunn- Quell...*, který poprvé vyšel nejspíš již roku 1696.⁷⁹ Ten obsahuje dobrozdání profesora Löwa z Erlsfeldu z roku 1694, kdy byla zkoumána hodnota

---

⁷⁵ Tamtéž, s. 78

⁷⁶ Lenderová: *Scholarly Daughters...*

⁷⁷ Benedikt: *Franz Anton...* s. 411-453

⁷⁸ Back: *Unbekannte...* s. 20-37

⁷⁹ Benedikt: *Franz Anton...* č. 1, s. 411

pramenů v Kuksu.⁸⁰ Mezi prvními šporkovskými tisky bylo údajně i české kázání kapucínského kvardiána P. Štěpána z Kolína spolu s litaniami k sv. Janu Křtiteli.⁸¹

Později vyšel „*Duchovní kalendář*“ Tomáše Kempenského s názvem *Thomae von Kempis geistlicher Celender, gestellet auf alle Tage eines jeden Jahrs, daraus man viel himmlische Aspecten ersehen kan...* z roku 1705. Toto dílo se v depozitářích knihovny v Kuksu bohužel nedochovalo.

Roku 1705 se hrabě zasloužil také o vydání spisu františkánského kněze Sebastiana Schambogena. Text pojednává o věcech víry a nese název *Glaubens Schrift-Wechslung, Welche auß Veranlassung deß Büchleins Grundstein der Christlichen Sitten genant nach einigem über die Glaubens-Sachen entstandenen Wort-Streit zwischen einer Hoch-Adelichen Persohn und selbten Büchleins*. Později byly ještě vytištěny dvě edice Schambogenových úvah o utrpení Páně.⁸² Jedná se o *Betrachtungen Über das bittere Leyden und Sterben unsers Heylands Jesu Christi, nach der Beschreibung der IV. Evangelisten...* (1709) a druhým spisem je *Andächtige Berachtungen über das Leben, die Lehre und das Leyden unsers Heylands Jesu Christi, gezogen aus denen vier Evangelisten, und in sich begreifend eine Auslegung aller Heil. Evangelien...* (1710).⁸³ Nutné je však upozornit i na Schambogenovo autorství tisku *Ubungen Der innerlichen Tugenden, Sambt Einen Bund der Seelen mit GOtt und der Allerheiligsten Mutter GOTTes Maria. Auch Wie diese durch die Novena zu ehren sey...* z roku 1707, který je zaznamenán až v dodatcích Ernsta Backa.⁸⁴ Mezi šporkiany je tak tento autor zastoupen hned čtyřikrát.

V Praze roku 1710 vydal Špork tisk od autora Charlese Drelincourta (1595-1665) *Trost einer gläubigen Seele wider den Schrecken des Todes, samt nothwendiger Vorbereitung, wohl zu sterben*. („*Útěchu zbožné duše proti hrůzám smrti*“).⁸⁵ Tento tisk se v kukských depozitářích bohužel nedochoval.

K dalšímu spisu z roku 1710 bohužel není uvedeno jméno autora, jedná se o dílo *Der aus dem Irrthum gebrachte Hofmann, oder die Gedancken eines Edelmannes, welcher die meiste Zeit seines Lebens bey Hof und im Krieg zugebracht*. („*Dvořan vyvedený z omylu*,

---

⁸⁰ Preiss: *Boje...* s. 136

⁸¹ Tamtéž, s. 107

⁸² Tamtéž, s. 91

⁸³ Benedikt: *Franz Anton...* č. 19 a 20, s. 415

⁸⁴ Back: *Unbekannte...* č. 128, s. 22

⁸⁵ Preiss: *Boje...* s. 79; Benedikt: *Franz Anton...* č. 21, s. 416

čili myšlenky šlechtice, který strávil nejvíce času svého života u dvora a ve válce“). Překladatelkou tohoto tisku byla Marie Eleonora.⁸⁶ Ani tento tisk se v depozitářích Hospitálu Kuks bohužel nenachází.

Šporkově pozornosti a zájmu neunikli ani jezuitští autoři. V dalším překladu Marie Eleonory vyšel roku 1710 spis *Gottseelige Gedancken über die Evangelische Gleichnuß vom Verlohrenen Sohn...*, jehož autorem je Timoleon Cheminais de Montagu (1652-1689). Dalším jezuitským autorem je Nicolas Causin a jeho příručka „*Dies christianus, seu Praxis bene vivendi*“. Tento tisk schválil sám Antonín Koniáš, takže rovněž v roce 1710 došlo k jeho vytištění.⁸⁷

Bez vyznačeného místa vydání zůstaly dva Šporkovy tisky: *Treuer Unterricht/ und Väterliche Ermahnung: Die er seinem Herrn Sohn hinterlassen*. („*Poučení a otcovské napomenutí*“) od Philippa Huraulta hraběte de Cheverny z roku 1710 a tisk *Bewehrte Hülfsmittel Umb sich durch Die stete Gegenwart GOTTes ohnablässlich vor Augen zu stellen*. („*Osvědčené prostředky, jak si uvědomovat stálou přítomnost boží*“) od jezuitu Antoina Courbona také z roku 1710. Obě tato díla byla vydána ještě v dalších letech. Pavel Preiss jejich první vydání předpokládá v Lysé nad Labem.⁸⁸

Patrně bez výhrad cenzorů byly vydány dva malé drobné tisky. První s názvem *Deß Allerhöchsten Seelen Hirten Jesu Christi Anrede an die gesammte Priesterschaft*. („*Kristova promluva ke kněžstvu*“) vyšel roku 1711.⁸⁹ Další byla nedatovaná francouzská báseň *Le Chrestien desabusé du monde*. Žádný z těchto spisů se nenalézají mezi dochovanými knihami v kukských depozitářích. Údajně se však nachází ve Wunschwitzově sbírce v Národním archivu v Praze.⁹⁰

Později dal Špork tisknout také modlitební knihu, kterou sepsal pařížský arcibiskup Louis Antoine de Noailles.⁹¹ Tímto tiskem je *GOTT geheiligte Stunden, vormahls in Frantzösischer Sprach, durch den Cardinal von Noailles, Ertz-Bisschoffen zu Paris, ans Licht gegeben / Anjetzo aber In Hoch-Teutsch übersetzt*. Přímo v knize, která se nachází ve

---

⁸⁶ Iniciály Marie Eleonory, jako překladatelky, jsou uvedeny v orig. názvu díla, viz Benedikt: *Franz Anton...* s. 416

⁸⁷ Preiss: *Boje...* s. 80; Benedikt: *Franz Anton...* č. 25, s. 417

⁸⁸ Preiss: *Boje...* s. 80

⁸⁹ V Benediktově seznamu je tisk datován 1725, Benedikt: *Franz Anton...* s. 438

⁹⁰ Preiss: *Boje...* s. 79, Benedikt: *Franz Anton...* č. 92, s. 438; č. 39, s. 421

⁹¹ Preiss: *Boje...* s. 79

sbírkách kukské knihovny, je v roce 1712.⁹²

Jacques Boileau (1635-1715) byl ve šporkovských tiscích představen svým dílem *Penseés choisies de Monsieur...* („Vybrané myšlenky“) z roku 1712, které bylo přeloženo ve spisu *Außerlesene Gedancken Uber Unterschiedliche auß der Sitten-Lehre Hergenomene Materien...* Na překladu tohoto díla se patrně podílely setry Šporkovy společně.⁹³

Špork neváhal použít ani dílo Blaise Pascala (1623-1662). Slavné „Myšlenky“, *Pensées chrestiennes pour tous les jours du mois...*, přidal ke spisu, jehož autorem byl údajně jezuita Pierra Marduit (1664-1711). Tisk vyšel roku 1712 a byl nazván *Wiederlegung Der Atheisten, Deisten, Und Neüen Zweyffler, Darinnen man ohne ihre vermeyntlich-habende Gründe umzustossen, sie vermög ihrer eigner, dazu erlangten Vorbereitung überwindet, und ihnen darthut, und erweist, daß sie keine andere Parthey nehmen, sondern den Christlichen Glauben ergreifen sollen.*⁹⁴

Po roce 1720 je množství Šporkových tisků hůře sledovatelné. Zatímco o předchozím období máme z této oblasti informace od „Stillenau“⁹⁵, v dalším období mohlo badatelům množství tisků uniknout.⁹⁶ Také proto je ve studiu šporkian řada nepřesností či přímo mezer.

Hrabě byl seznámen také s novými směry v anglikánské církvi, takže znal dílo Williama Beveridge (1638-1707). Spis *Sonderbare Gedanken von der christlichen Religion* („*Soukromé myšlenky o křesťanském životě*“) byl roku 1722⁹⁷ vydán v Norimberku u Monatha, část nákladu byla opět financována Šporkem.

Jedna z edic vydaných v cizině byla zvláště zavrhována cenzurou. Byl to spis *Vorstellung Der Allernöthigsten Pflichten Eines rechtschaffenen Christen/ In Einem kurtzen Begriff Des wahren Christenthums...* 1724 („*Představení nejpotřebnějších povinností rádného křesťana*“) od Jeana de Labadie.⁹⁸

Na počátku roku 1725 hrabě Špork prohlásil, že smrtí jeho dcery Eleonory (1717)

---

⁹² Nad rokem vydání tohoto tisku panovala nejistota. „Stillenau“ uvádí rok 1702, Benedikt uvádí rok 1710 (viz. Preiss: *Boje...* s. 299). Ernst Back však tento omyl opravil ve svých *Unbekannte Sporkdrucke*, č. 22, s. 39

⁹³ Benedikt: *Franz Anton...* č. 32, s. 418

⁹⁴ Preiss: *Boje...* s. 79

⁹⁵ „Stillenau“ je autorem Šporkova životopisu z roku 1720 (*Leben Eines Herrlichen Bildes...*)

⁹⁶ Preiss: *Boje...* s. 101

⁹⁷ Benedikt: *Franz Anton...* s. 435

⁹⁸ Preiss: *Boje...* s. 96-98

pro něj zcela skončilo jak překládání, tak i vydávání knih. Jako důvod uvedl také touhu užít si klid, potřebný v přicházejícím stáří. Toto tvrzení o konci vydávání ovšem nelze brát doslova, zřejmě tím měl na mysli změny ve svém edičním podnikání, které spočívaly v navázání spolupráce s cizími nakladateli. Tento způsob vydávání knih ovšem praktikoval již před tímto „prohlášením“.⁹⁹

Tisky pořizované v cizině tvořily specifickou skupinu. Hrabě je získával zakoupením části nákladu, nejvíce takto spolupracoval s již zmíněným Monathovým vydavatelstvím v Norimberku. Jeho část nákladu byla vybavena šporkovským erbem nebo i Šporkovou podobiznou, jako tomu bylo u tisku z roku 1721 *Heilige Betrachtungen auf alle Tage des gantzen Jahres, Worinnen sich eine gläubige und andächtige Seele...* („Posvátné úvahy na všechny dny celého roku“) od Amadea Creutzberga (1657-1742), vlastním jménem Philip Balthasar Sinolda. Do tohoto spisu dal Monath vevázat Šporkův portrét od Rentze a Montalegra. Dobrohlav, který tento tisk cenzuroval, jej označil jako „haereticus“.¹⁰⁰

Z Creutzbergova díla vydal hrabě Špork celou řadu spisů. Byl to například tisk *Betrachtungen zum künftigen Leben* („Úvahy o budoucím životě“), ale údajně také „*Poesie*“ nebo *Anleitung zum Himmel* („Uvedení k nebi“), o kterých se zmiňuje Dobrohlav.¹⁰¹

Dalším oblíbeným autorem hraběte Šporka byl Wolf de Metternich, který napsal například traktát *Die wahre allein seelig machende Christliche Religion, oder kurtzer Begriff derer so seelig und so verdambt werden sollen...* 1726 („O pravém samospasitelném křesťanském náboženství“). Dílem tohoto autora je údajně také spis „*Vyobrazení pravé církve*“ z roku 1709. O něm však nemáme bližší informace.¹⁰²

Litis abusus, Oder: Der klägliche Anfang, die jämmerliche Fortsetzung... (1728) je dalším šporkovským tiskem, tento obsahuje celou škálu různých nápisů, kterými hrabě s oblibou pokrýval stěny.¹⁰³ Tento spis nechal Špork tisknout v latině i v češtině – je to výběr textů náhodně rozmístěných na zdech budov na Ptačí hůrce, v areálu Bonrepos.¹⁰⁴ Stejný původ má již dříve vydaná tzv. „bonreposká knížka“ *Christliche Kinder-Lehr...* a její

---

⁹⁹ Preiss: *Boje...* s. 92-93

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 96

¹⁰¹ Tamtéž, s. 96

¹⁰² Tamtéž, s. 97

¹⁰³ Tamtéž, s. 65

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 125

česká verze *Rozlične kající myšlénky...* (viz výše), datované 1721.¹⁰⁵

V roce 1728 byl vydán spis „*Herkommanus Magnus*“. Ten měl být protiútokem proti výtkám místodržitelství, které odmítalo údajné Šporkovy sklony k sektářství, pietismu, kvietismu¹⁰⁶ a knihy z tiskárny v Lysé nad Labem byly označeny jako vrcholně zvrácené. Tato obrana byla zcela na místě, ale ve Šporkově podání nevyzněla jinak než jako útok. Později měly být všechny exempláře díla *Herkommanus Magnus...* zničeny a před shromážděným místodržitelstvím, jehož byl hrabě členem, mu byl jeden exemplář spisu roztrhaný hozen pod nohy.¹⁰⁷

Zcela nově byl v knihovně strahovského kláštera objeven spis „*Herkommanus Clericorum*“ („...neboli stručné popsání nepřístojností duchovních osob“) z roku 1729.¹⁰⁸ Tímto spisem Špork bojoval proti svým jezuitským sousedům v Žirči. Koniáš měl tuto knihu ve svém „*Klíči*“ označenou jako zvláště špatnou, kterou se ani nevyplatí upravovat cenzurou (o Koniášově *Klíči* více dále).¹⁰⁹

Velmi odvážným a nejspíš také posledním Šporkovým počinem v oblasti knižní kultury bylo šíření obsáhlého díla *Das Christliche Jahr, Oder Die Episteln und Evangelien, Auf die Kirchen-Fest-Tägel und Gelübde-Wessen durch das gantze Jahr, Sambt dererselben Auslegung, In gebundener und ungebundener Rede: Wie auch Einem kurtzen Begriff deß Lebens von denen Heiligen...* 1733 („*Křesťanský rok*“), což byla kniha výslovně zakázaná Inocencem XII. roku 1695. Hrabě toto dílo poprvé vydal již v roce 1718. Nebylo však takto rozsáhlé a ani grafická výprava se neblížila dokonalosti vydání z roku 1733. Tento tisk dodnes působí mezi ostatními šporkiany jako vrcholné dílo díky své mimořádné grafické úpravě a knižní vazbě, kterou se velmi odlišuje od ostatních svazků.

Výše uvedený přehled šporkovských tisků není úplný. O mnohých nejsou známy ani základní informace, jiné nebyly do výčtu zařazeny vzhledem ke svému odlišnému charakteru (jednotlivé grafické listy, letáky, portréty apod.). Mohli bychom se také pokusit

---

¹⁰⁵ Benedikt: *Franz Anton...* č. 124, s. 453

¹⁰⁶ Preiss: *Boje...* s. 87; pozn. Pietismus byl významný proud náboženství lásky, který se šířil v německých evangelických církvích. Cílem pietismu bylo nadcírkevní společenství křesťanů; tento směr byl v letech 1690-1714 zakazován v různých německých státech a městech.

Kvietismus byl myšlenkový proud založený španělským teologem Miguelem de Molinos (asi 1640-1697), který prosazoval cestu k Bohu naprostou pasivitou, kde je možná přímá komunikace s Bohem.

¹⁰⁷ Preiss: *Boje...* s. 82

¹⁰⁸ Preiss, Pavel: *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Praha-Litomyšl, 2003. s. 154

¹⁰⁹ Preiss: *Boje...* s. 102

například vymezit tisky, které nemají s hrabětem kromě jeho drobného finančního příspěvku společného. Množství takových tisků je však stěží odhadnutelné. Jsou to například univerzitní teze, hospodářské kalendáře atd.¹¹⁰

Rozdělení šporkovských tisků podle témat navrhl Jiří Šíl. Podařilo se mu vymezit šest, respektive sedm okruhů s tím, že sedmou skupinu tvoří tisky, které hrabě získal darem nebo zakoupil, což nelze hodnotit jako „ryzí“ šporkiana. První skupinu tvoří „vlastní životopisy“, druhou tvoří „species facti“ a memoriály. Ve třetí skupině bychom našli „náboženské traktáty a moralistní díla“. Právě tento tematický okruh je asi nejobsáhlejší. Čtvrtý okruh zahrnuje posměšné a kramářské písně a útočné paskvily. V pátém najdeme drobné grafiky a modlitby a šestou skupinu reprezentují tisky, na jejichž vydání se hrabě podílel nepřímo.¹¹¹

4. 2. Šíření zakázaných knih a čtenářské zájmy hraběte

Špork své tisky šířil bezplatně a to nejen na svých panstvích. Důležité pro něj byly především oblasti Slezska a Saska, ale knihy se dostaly i do východních zemí; tři bedny knih se měly dopravit po Dunaji do Bělehradu, ale většina tisků byla znehodnocena vodou. V plánu byla i zásilka do Cařihradu či do Káhiry.¹¹²

Jak již bylo naznačeno, přeprava knih musela být často tajná. Tisknout zakázané spisy však nemuselo být Šporkovým záměrem. Například Josef Pekař šporkiana zdaleka neshledává jako závadná a brojící proti katolicismu. Naopak odhalil, že některé pasáže uvedené ve francouzských originálech byly pro německý překlad vynechány!¹¹³ K této teorii se kloní i fakt, že své tisky, tedy především ty s náboženskou tematikou, které vznikly překladem z francouzských originálů, hrabě obvykle neponechává anonymní.

---

¹¹⁰ Preiss: *Boje...* s. 104

¹¹¹ Šíl, Jiří: *Šporkovský badatel a sběratel JUDr. Ernst Back (1876-1943)* In *Východočeský sborník historický*, 11. Pardubice 2002. s. 224-225

¹¹² Preiss: *Boje...* s. 100 a 101

¹¹³ Pekař: *Benedikt Heinrich...* s. 221

Ve šporkianech se běžně setkáme se jménem autora případně se šporkovským erbem atd. (viz dále).

Přesto se tu dostáváme k zajímavým a velmi vynalézavým způsobům pašování knih. Skutečně unikátní je případ, kdy 1000 exemplářů knihy bylo proneseno v hracím automatu, který byl zaslán na opravu do Drážďan a následně transportován zpět. Automat měl podobu dudáka, který vyhrával v Bonrepu.

Vedle „svých“ tisků ovšem hrabě schraňoval spousty dalších knih, které často sháněl s vynaložením mnoha sil. Zvláštní význam měl pro hraběte knižní trh zahraniční, kterému vévodil Norimberk, Frankfurt a Lipsko. Knihy z těchto destinací, které byly pro hraběte tolik důležité, byly nekatolické a jediný způsob jejich přepravy opět znamenalo pašování, za které hrozila smrt.

Protože byla cenzura skutečně velice přísná, byly mu například na celním úřadu v Ungeltu zadrženy tři knihy. Z nich byly hrubě odstraněny „pohoršlivé“ rytiny a byla poškozena knižní vazba, protože v ní cenzoři hledali skryté letáky. I když se vrátily takto poškozené knihy zpět hraběti do rukou, dostal je jen k zapůjčení s tím, že je po přečtení měl vrátit konzistoři.

Po tomto zážitku se Špork rozhodl pro zcela jiný způsob dovozu. Po domluvě s konkrétními nakladateli byly knihy vydány v cizině hraběcímu kočímu. Ten knihy převezl do panství v Konojedech, které se stalo hlavním překladištěm knih. Situaci na hranicích měl na starosti bratr Šporkova hofmistra Seemanna, protože znal tamní terén. Další proud knih přicházel z Vídně přes agenta Schmidta, který knihy předával řezníkovi z Heřmanic. Několik knih přišlo i z Vratislavi. Významná byla akce, kdy byla ze Slezska propašována celá nekatolická knihovna z pozůstalosti luteránského kazatele Michaela ze Svídnice, která se úspěšně uskutečnila roku 1725.¹¹⁴

Šporkova síť pro dopravu zakázaných knih byla natolik rozsáhlá, že zákonitě muselo dojít k odhalení jeho činnosti. Tak roku 1726 přišla na hejtmanství zpráva trutnovského pojezdného, že predikant Lywaldt přivezl na Kuks několik luteránských katechismů a další knížky a letáky. Dále bylo odhaleno, že novoměstský knihař Antonín Thomas v lese svazuje dvě knihy do jedné vazby s tím, že druhý tisk je zakázaný. Svázáním dvou či více svazků do

---

¹¹⁴ Preiss: *Boje...* s. 93-96

jedné vazby vzniká tzv. konvolut. Přes všechna tato nařčení nebyl hrabě konkrétně obviněn ani potrestán. Navíc souběžně vydával v Praze zcela nezávadné tisky schválené církví.¹¹⁵

Pro představu o výši nákladů jednotlivých tisků stačí nahlédnout do vzpomínek na slavnosti při vysvěcení kostela v srpnu 1717. Svěcením byl pověřen královéhradecký biskup Jan Adam hrabě Vratislav z Mitrovic. Lidu bylo tehdy rozdáno na 2000 odpustkových peněz a 3000 knížek.¹¹⁶ Hrabě tedy nijak nešetřil.

V jiném případě, kdy byla v Novém lese lidová veselice u příležitosti dokončení stavby kaple (stavěna od 21. 7. 1729, a ukončena v roce 1730 na svátek Povýšení sv. Kříže), byl podle Pavla Preisse rozdáván "*Křesťanský rok*". Církevní vrchnost ani žirečtí jezuité se této události neúčastnili. Tzv. velký *Křesťanský rok* byl však vydán až v roce 1733, pravděpodobně se tedy jednalo o jiné vydání. Již roku 1718 vyšla jedna z verzí pod názvem *Das Christliche Jahr, oder die Messen auf die Sonn-gemeine-Ferial und Fest-Täge des gantzen Jahrs in Teutscher Sprache, sambt der Auslegung derer Episteln und Evangelien...* (v Benediktově seznamu pod číslem 47,¹¹⁷ v kukských depozitářích se s největší pravděpodobností nenachází).¹¹⁸ Každopádně nám i tato informace ukazuje, že rozdávání knih mohlo být na Šporkově panství častějším jevem. U *Křesťanského roku* (1733) se navíc dochovaly informace o výši nákladu, jednalo se o 3000 exemplářů.¹¹⁹

Špork však svým rozdáváním knih a jiných tisků nebyl ojedinělým zjevem své doby. Knihy mohly sloužit jako dary. Marie Margareta Czerninová, provdaná z Waldsteina (1689-1736), která budovala rodovou knižní sbírku a do svých knih dokonce vkládala svá exlibris, dávala některé knihy darem kapucínskému klášteru v Mnichově Hradišti.¹²⁰ Podobných příkladů bychom patrně našli celou řadu, ale Šporkova výjimečnost spočívala v masovém šíření jednoho titulu.

František Jan Czernin (1696-1733), pak byl výrazným „konkurentem“ hraběte Šporka v budování knihovny v pražském prostředí. Tato nejrozsáhlejší czerninská sbírka byla

---

¹¹⁵ Preiss: *Boje...* s. 95

¹¹⁶ Halík: *Hospitál...* s. 36

¹¹⁷ Benedikt: *Franz Anton...* s. 423

¹¹⁸ Tamtéž, s. 425

¹¹⁹ Preiss: *Boje...* s. 99

¹²⁰ Mašek, Petr: *Knihovny hrabat Czerninů z Chudenic* In Radimská, J.: *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven: „Čtenář a jeho knihovna“*. České Budějovice, 2003. s. 240

uložena v paláci na Hradčanech.¹²¹

I přes velký tematický rozsah knih byl hrabě obezřetný při jejich pořizování, aby nekupoval knihy, které již vlastní. Je ovšem obtížné posoudit, nakolik měl dobrý přehled on sám. Tyto záležitosti měl patrně na starost jeho hofmistr Seemann.

Takto například na Šporkův příkaz odmítl nabídku francouzské bible s výkladem: *"Jeho excelence má bibliotéku naplněnou biblemi a jinými rozmanitými teologickými, filozofickými a křesťansko-morálními knihami, které stejně již ani nestačí přečíst, a kromě toho by měl také ještě pročíst bibliotéku zakoupenou od zesnulého magistra Michaela, nemůže to však již ve svých šedesáti sedmi letech plnit jednak pro oči, jednak také proto, že dospěla více než čtyřicetiletou četbou tak daleko, že se také sama již proměnila v živoucí knihovnu, využívá /proto/ nyní spíše takových dobrých satirických traktátů, které slouží k zábavě a nevyžadují takovou práci hlavou, ale udržují svým zábavným obsahem déle tělesné a duševní síly."*¹²²

Z hraběcí korespondence se dozvídáme, že četl například o husitství,¹²³ velice spokojený byl i s četbou Robinsona Crusoe,¹²⁴ z čehož můžeme odvozovat, že měl skutečně velký rozsah zájmů. Například Marie Arnoštka z Eggenberku, rozená ze Schwarzenberku (1649-1719), systematicky budovala svoji knižní sbírku v zámku v Českém Krumlově. Předmětem jejího zájmu byly zprvu romány a komedie a až v pozdějším věku četla a sbírala také závažnější díla s náboženskou tematikou.¹²⁵ Cizí jí nebyl ani jansenismus,¹²⁶ čímž je podobnost jejich čtenářských zájmů se zájmy hraběte Šporka skutečně obrovská. Jako čtenářku a dobovou intelektuálku bychom však mohli Marii Arnoštku přirovnat stejně dobře k oběma Šporkovým dcerám, ačkoli byly o dvě generace mladší než Marie Arnoštka. Nutno také dodat, že čtenářský záběr Marie Arnoštky byl mnohem širší, než „pouze“ náboženská

¹²¹ Mašek: *Knihovny hrabat...* s. 240

¹²² Citace dle Preiss: *Boje...* s. 225, Seemann sepsal toto odmítnutí 31.3. 1728. Knihu hraběti nabízel Gottfried Benjamin Hancke.

¹²³ Preiss: *Boje...* s. 268

¹²⁴ Tamtéž, s. 93

¹²⁵ Radimská, Jitka: *Barokní čtenářka Marie Arnoštka z Eggenberku a její knihovna*. In Radimská, J.: *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven: „Čtenář a jeho knihovna“*. České Budějovice, 2003. s. 237

¹²⁶ Radimská: *Barokní čtenářka...* s. 232

orientace sester Šporkových.¹²⁷

Při veškeré snaze najít vývojové tendence ve volbě žánru v četbě a sběratelství knih v závislosti na osobní vyzrálosti u hraběte Šporka, stejně jako byly shledány u Marie Arnoštky, není snadné vypočítat jednoznačný směr jeho zájmu. Pohled na témata šporkiana nenabízí nic než roztržitý obraz, kdy hrabě téměř chaoticky střídavě nechával tisknout spisy náboženské vedle tisků spíše nenáročných, propagačních či provokativních. Ani v ostatní knihovně se nejeví vývoj zájmů hraběte, i když zcela nesporně převažují spisy s náboženskou tematikou. Patrně jedinou známkou, že se některá témata během let alespoň částečně měnila, je fakt, že jansenistické spisy vycházely především před rokem 1717, kdy žila jejich překladatelka, Šporkova dcera Marie Eleonora.¹²⁸ Na tuto souvislost upozorňuje Josef Pekař. Další náznaky ideového vývoje hraběte však ani on nevymezuje.

Zajímavá je otázka, jak můžeme šporkiana rozpoznat mezi ostatními knihami. Někdy poznáme Šporkovu ediční spolupráci pouze podle toho, že o tom píše ve své korespondenci. V případech, kdy zakoupil z nakladatelství část nákladu, můžeme knihy identifikovat dle jeho vlepeného portrétu, dotiskovaných záhlaví nebo vinět s jeho erbovými motivy – ty ale byly v pražské univerzitní tiskárně užívány jako výzdobné i po Šporkově smrti.¹²⁹ Pro své knihy měl několik rytců. Ti byli pro řádné tisky velice důležití. Grafická výzdoba měla být vždy alespoň na titulním listu knihy.

Šporkův nejoblíbenější rytec, se kterým zároveň nejvíce spolupracoval, byl Michael Heinrich Rentz (1698-1758). Je známo, že měl hrabě k tomuto rytci ze všech umělců, kteří se ve šporkovském okruhu pohybovali, nejvřelejší vztah a zahrnoval ho dlouhá léta četnými zakázkami. Druhým rytcem, jehož práce jsou nejčastěji evidovány ve šporkovských zakázkách, byl Johann Daniel de Montalegre.¹³⁰ Oba rytci figurují ve známém listu s portrétním medailonem hraběte a důmyslně propletenými písmeny tvořícími jméno „SPORCK“ (viz Příloha 9. 8.).

---

¹²⁷ K tomuto tématu více viz Radimská, Jitka; Lenderová, Milena: *Barokní čtenářky: Eleonora a Anna Kateřina Šporkovy, Marie Arnoštka Eggenbergová*. In Lenderová, Milena a kol.: *Eva nejen v ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha, 2002. ISBN 80-246-0375-6, s. 131-149

¹²⁸ Pekař: *Benedikt Heinrich...* s. 220

¹²⁹ Preiss: *Boje...* s. 102

¹³⁰ O rytcích Rentzovi i Montalegreovi pojednává nedávno vydaná rozsáhlá monografie J. Šerých *Michael Rentz fecit. Michael Jindřich Rentz, dvorní rytec hraběte Šporka*. (viz dále)

Rentz připravoval rytiny pro *Křesťanský rok*, ten byl vydán roku 1733 i přes velké problémy z roku 1729. Haas pro tuto knihu měl připravit 3000 výtisků Šporkova portrétu na nejlepším papíře, finanční náklady pro portréty neměly přesáhnout výši 1.200 zlatých, celkové výdaje na výtisk 3000 exemplářů *Křesťanského roku* byly spočteny na 15.000 zlatých.¹³¹

Šporkův erb je v jeho tiscích k vidění v dřevořezové i v mědirytové podobě. Rodový erb Šporků je datován od 23. srpna 1664, kdy byl Jan Špork uveden do hrabského stavu. Popis erbu je následovný:

„Štít křížem na čtvero rozdělený, 1. a 4. pole žluté a v něm černý orel císařský s korunkami na hlavách, 2. a 3. červené, v něm na zelené hůrce o 3 pahrbcích Český lev, v předních nohách prápor na čtvero žlutou a černou barvou rozdělený s pozlacenou žerdí k sobě obracuje; uprostřed modrý štítek pod korunou a v něm hlava Turkova usečená, tváře bledé umrlčí barvy, hnědýma očima, širokou bradou a bílým turbanem s čapátkovým peřím, 5 otevřených helmů s korunami a přikryvadly červenými bílými a černými žlutými; na prvním vpravo zelená kyta paví, na druhém lev jako na štítě, na třetím černý orel, na čtvrtém Turek muž maje nachový kabát, žlutý pás, velkou bradu hnědou, bílý turban s černým peřím, drže v pravici zlatý buzikán, na posledním ruka s ramenem brněným držíc kord jezdecký.“¹³²

Hlava Turka byla v erbu umístěna vzhledem k bitvám proti Turkům, kterými se honosil generál Jan Špork, otec Františka Antonína.

4. 3. Trest za potměšilost -zábor knih roku 1729

Nevyhnutelné rozvrácení knihovny bylo způsobeno Šporkovými neustálými spory a provokacemi. Kořeny těchto problémů byly letité a měly velmi širokou základnu, ale zjednodušeně lze říci, že ohniskem svárů byly potíže s žirečskými jezuity. Příčiny neshod byly však oboustranné.

---

¹³¹ Preiss: *Boje...* s. 99

¹³² Sedláček, August: *Českomoravská heraldika II, Část zvláštní*. Praha, 1997. s. 635; pozn. *Reg. Císařská Leopoldova III. f. 190. Obraz v Miltnerových Privatmünzen tab. LXIII. č. 533, též Meraviglia na tab. 76.*

V únoru 1717 hrabě koupil od města Dvora Králové za 2.900 zlatých les za Stanovicemi směrem k Žirči. Toto území získalo název Nový les a množstvím pískovcových skal bylo přímo předurčeno ke vzniku pozdějšího „Betléma“, kde sochař Matyáš Bernard Braun vytvořil svá vrcholná díla.¹³³ Hrabě tu ovšem měl také skvělé zázemí pro své výstřední a potměšilé nápady a jejich realizaci.

Největší ze sporů vznikl nad výměnou pozemků, která byla najisto smluvená mezi žirečským superiorem Adamem Kirchmayerem a hrabětem Šporkem. Kirchmayer totiž na nově získaném pozemku na hranicích obou panství plánoval výstavbu Kalvárie po vzoru Kalvárie v Hernalsu u Vídně. Hrabě měl výměnou získat pozemek v blízkosti Labe. Když ale žirečský superior zemřel, jeho nástupce od dohody ustoupil a Šporkovi tím zpřetrhal již započaté plány. K ještě větší Šporkově škodě žirečská strana stihla vytěžit dřevo z lesů na hranici panství. Tuto neuvěřitelnou nespravedlnost ovšem hrabě nemohl prokázat, protože soudní proces byl jezuitskou stranou zmanipulován.¹³⁴

Proto nechal v noci z 30. dubna na 1. května 1727, tedy o „Čarodějnicích“, pálit na hranici s žirečským panstvím odpadky a slámu, lidé mohli vidět i „ohořelé koňské hnáty“ a k tomu byly vystřelovány rachejtle. Současně měli poustevníci z nedalekých eremitáží sv. Antonína a sv. Pavla rozhlášovat, že se návrší zmocnil čert, protože jezuité odmítli postavit Kalvárii.¹³⁵

Již o několik let dříve hrabě ve své fantazii vytvořil postavu patrona všeho zlého, Herkommana Zvykomila. Ten měl být ztělesněním zpátečnictví a zkostnatělosti. Vznikl i kvůli neshodám s žirečskými sousedy a měl být vyjádřením Šporkova vzdoru a výsměchu advokátským praktikám.¹³⁶

Poprvé jej pro Šporka vyobrazil graficky rytec Antonín Birckhart roku 1719. Rozkročená mužská postava v rytířském brnění, na kterém jsou vytepaní bazilišci, pravou rukou tasí meč a v levé drží říšské jablko s nápisem „IURE ERUI“ („dobył jsem pomocí práva“), který je stejný při četbě tam i zpět, což značí, že zákon lze libovolně obracet.

---

¹³³ Preiss: *Boje...* s. 184; k tématu více viz Kaše; Kotlík: *Braunův Betlém...*

¹³⁴ Preiss: *Boje...* s. 184, 220

¹³⁵ Rakovský, Ferdinand: *Krátké vypravování o životě Jeho Excelence pana Františka Antonína hraběte ze Šporků, sepsané jeho pážetem Ferdinandem Rakovským v Kuksu 1. září 1778.* Úvod a pozn. opatř. Arnošt Back; přel. Václav Mentberger. Vlastivědné muzeum v Kuksu, 1938. s. 34

¹³⁶ Blažiček, Oldřich J.: *Kuks a Betlém.* In *Kuks hospital a Betlém.* Praha, 1959. s. 8

U nohou mu symbolicky leží sedm knih. Záhy se hrabě rozhodl pro zobrazení hmotné, takže již roku 1720 byla vyhotovena socha dílnou Matyáše Bernarda Brauna. Roku 1730 byl ovšem Herkomman několika drobnými zásahy přetesán na Goliáše, aby tím hrabě ukonejšil své pobouřené jezuitské sousedy z Žirče. Tím se však hrabě Špork nevzdal a v dalších letech se Herkomman objevil ještě na medailích nebo jako ilustrace Hanckeho latinského rýmování; rytinu provedl Wortmann.¹³⁷

Podobnou „funkci“ výsměchu měl i „Herkommanův pekelný notář“, který se zrodil roku 1724 a byl hrabětem nazýván Ficli-Pucli.¹³⁸

Následovalo ještě mnoho symbolických výjevů či provokací, hrabě neváhal nechat např. vyřezávat figury do kůry stromů. Jinde nechával do buků vyrývat alespoň svoji iniciálovou šifru „FAGUS“, tedy latinsky „buk“ (synonymicky „buch“ či „buche“), kde písmena současně značí jeho iniciály: Franz Anton Graf Von Sporck.¹³⁹

Také vznikala řada tištěných protijeziuitských písní, jejich počet není přesně doložitelný. Byly složeny nejprve německy a vydávány v letákové formě prakticky vždy anonymně. Jsou to umělecky nenáročné verše, ovšem jejich jazyk se odlišuje od často prostoduchých kramářských písní. Připisují se hlavně Hanckemu; na některých se patrně podílela "baronka" Marie Alžběta Klimkovská.

Čtyři písně čarodějnické a tři moralizující dal hrabě přeložit do češtiny. V české verzi jsou více podobné kramářským písním. Jak německé tak české písně byly patrně tištěny v mimočeské tiskárně (ukazuje na to řada tiskových chyb v českých verzích) patrně u Harpetera v Drážďaněch (1727), ovšem německé tisky jsou kvalitnější použitým materiálem i grafickou výzdobou.¹⁴⁰

Písně obsahují jinotaje, např. "*Psí rozhovor mezi níže stojícím psíkem Harlekýnem a pudlem Makabejcem, zvaným též Filander*". Zde je narážka na Makabejské knihy, o jejichž kanoničnosti svedl spor. Takových jinotajů a skrytých významů je použito mnoho zejména ve vztahu k žirečským jezuitským sousedům.¹⁴¹

Přesto hrabě Tovaryšstvo uznával jako řád, který zasluhuje ocenění a své sousedy

---

¹³⁷ Preiss: *Boje...* s. 165-168

¹³⁸ Tamtéž, s. 211

¹³⁹ Tamtéž, s. 214-217, 7

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 225-227

¹⁴¹ Tamtéž, s. 237

považoval jen za „červivé jablko“. Neváhal proto přijmout pozvání k jezuitům do Klementina (duben 1729), kde si s velkým zájmem prohlížel knihovnu a tiskárnu.¹⁴²

Počátkem roku 1729 ovšem byla vyslyšena u císařského dvora a u královéhradeckého biskupa Václava Františka Karla Košínského z Košína stížnost jezuitů ze Žirče na hraběte Šporka. Předmětem nařčení bylo zavlčení luteránských a kalvínských knih do Kuksu a jejich rozdávání mezi lid. Následoval dvorní rozkaz, který hradecké hejtmanství obdrželo 16. července 1729. Bylo v něm nařízeno přepadení Kuksu a "pobrání" všech knih. Dobře naplánovaná akce proběhla po půlnoci na 26. července 1729. Údajně zasahoval oddíl kyrysníků, vedený dvěma rytmisty a dvěma poručíky.¹⁴³

Seemann a Scheffknecht¹⁴⁴ byli zadrženi ve svých ložnicích. Šporkův rytec Rentz byl vyslýchán a několik hodin držen ve Filozofickém domě. Ostatní osoby, které měly s knihami cokoli společného, byly odvedeny mimo areál Kuksu a ráno odvezeny do vězení v Hradci Králové.¹⁴⁵ Hrabě mezitím spal v lázeňské části areálu na druhém břehu a vzbudil jej až okamžik, kdy Ferdinand Rakovský, který byl od roku 1727 jeho pážetem, před dveřmi malého kabinetu potkal strážce. V šest hodin přijel hejtmán Kryštof Norbert Voračický z Paběnic se dvěma šlechtickými sekretáři a v doprovodu velitelů oddílu hraběti předložili rozkaz ke konfiskaci všech knih.¹⁴⁶

Byly otevřeny veškeré knihovny, přístěnky a komory, knihy byly uloženy do velkých beden a odvezeny vesnickými povozy ke konzistoři do Hradce Králové. Co si odnesli vojáci, se už zjistit nepodaří, ale do Hradce Králové bylo přivezeno 36 beden knih (19 z údajné hlavní knihovny v „zámečku“, 9 ze špitálu a 8 z Filozofického domu, podle Oldřicha Blažička až 36 000 svazků).¹⁴⁷ O horlivosti zasahujících vojáků při hledání knih nás ve svých vzpomínkách informuje Šporkovo páže, Ferdinand Rakovský. Jeden z poručíků dokonce neváhal prohledávat rakev, ve které byla zemřelá žena právě vynášena k pohřbu.¹⁴⁸

O záboru knihovny v Lysé nad Labem bohužel mnoho informací nemáme; konfiskace

---

¹⁴² Tamtéž, s. 222

¹⁴³ Lifka: *Historické knihovny...* s. 22

¹⁴⁴ Jiří Kryštof Scheffknecht byl v letech 1724-1735 sekretářem hraběte Šporka; Preiss: *Boje...* s. 30

¹⁴⁵ Preiss: *Boje...* s. 242

¹⁴⁶ Rakovský: *Krátké vypravování...* s. 37

¹⁴⁷ Lifka: *Historické knihovny...* s. 22

¹⁴⁸ Rakovský, Ferdinand: *Krátké vypravování...* s. 38

knih ve Šporkově pražském paláci proběhla v říjnu 1729. Zajímavostí může být snad jen rozmístění knih v celé budově, včetně velké skříně v ložnici. Všechny svazky byly přeneseny do Smetanovského domu v Hybernské ulici. Pátrání se nezastavilo ani u Šporkových přátel a známých ve Vídni.

V dubnu 1730 byl místodržitelství zaslán seznam 95 tisků nalezených v Kuksu a 44 dalších, které byly rozdávány na hradištském panství. Seznam sestavili zástupci hradecké konzistoře Jan Václav Chřepický z Modliškovic a Jan František Michálek.¹⁴⁹

Vedle záboru knih měly být zcela zlikvidovány i všechny doprovodné jevy Šporkova vzdoru, což se týkalo všech pohoršlivých nápisů na zdech budov a neměly být ušetřeny ani sochy. Cenzoři se měli tohoto úkolu zhostit na podzim 1729 (rozkaz místodržitelství vystavilo 28. října 1729), ale hrabě se ničení svých nápadů ujal sám, i přes vyslovený zákaz. Došlo tak k přetesání sochy Herkommana (viz výše) a k zabílení nápisů na Filozofickém domě. Pozdě příchozí cenzoři ovšem trvali na otlučení omítek, protože v nich nápisy prosvítaly a byla tak odstraněna i zcela nezávadná hesla. Hrabě rovněž nepočítal s odstraněním soch tří nymf z Hubertova údolí a musel oželet i sochařské „vodní dílo“ v podobě močící krávy.

I přes svůj zdánlivě bojovný postoj se hrabě poníženě dovolával pomoci u císařského páru, kterému zaslal pojednání o tom, jak se stal obětí pomluv a nepodložených obvinění z kacířství. Tyto pokusy ale zůstaly bez kladné odezvy. Naopak, aby se hraběti napříště zabránilo v dovážení a šíření nebezpečných a podezřelých knih, byl mu v listopadu 1729 doručen císařský příkaz, při jehož neuposlechnutí mu hrozila vazba a odnětí správy statků.¹⁵⁰

Vysvětlení ke své činnosti musel hrabě poskytnout i dvorské kanceláři. Přítomnost evangelických knih ve své knihovně ospravedlňoval tím, že jsou určeny k soukromé četbě a pokud je zapůjčoval, pak jedině hostům ze Slezska, Saska, Říše, Holandska a Anglie, kteří byli jiného vyznání.

Tato slabá snaha přesvědčit všechny o tom, že se jedná o nedorozumění a omyl, nemohla stačit. Proto byl hrabě 7. února 1730 obžalován z kolportování tištěných potupných spisů a letáků duchovním řádovým osobám a jiným poctivým lidem. Byl také obviněn

---

¹⁴⁹ Preiss: *Boje...* s. 243

¹⁵⁰ Preiss: *Boje...* s. 242-246

z kacířství a jeho rozšiřování, dále z rouhačství proti svatým a římskokatolickému ritu a v obžalobě nebyly vynechány ani jeho útoky proti královským soudům z předešlých let.

Obžaloba sahala i k detailním událostem – např. k zakoupení knihovny od luteránského predikanta ze Svídnice; ke spisu „*Herkommanus Magnus*“ (1728) nebo k problematice Makabejských knih. V návrhu trestu byla ztráta inkolátu a statků, pokuta sto tisíc zlatých, spálení knih a doživotní přísné věznění.

Hrabě měl schopného advokáta Josefa Václava Felixe, který úspěšně odročoval jednání i s pomocí Šporkova přítele Grossy a dalších.¹⁵¹ Karel Josef Grossa byl od roku 1716 Šporkovým hlavním korespondentem, rádcem i důvěrníkem. Hrabě mu psal do Vratislavi, kde právnický vzdělaný Grossa pracoval jako sekretář vrchního úřadu. Grossa však často přijížděl do Kuksu k lázeňským pobytům. Hraběti i celé jeho rodině byl velice blízký, dokonce skládal verše na Annu Kateřinu, Šporkovu dceru. Velice těžko se hrabě v březnu roku 1732 vyrovnával se zprávou, že K. J. Grossa zemřel.¹⁵² Ale během soudního procesu si zvykl na novou vlnu pozornosti, která mu byla věnována, a neváhal předvádět své nepodlomené sebevědomí na slavnostech s přítomností nejvyšší šlechty.

Jistý vliv musel mít i jeho „sponzorský“ dar 60.000 zlatých pro pluk hraběte Otakara Starhemberga. Za tuto částku měla být postavena kasárna u Nové brány v Praze, ve štítu budovy i v kapli měl být šporkovský erb a Šporkovi byla přislíbena stráž před jeho pražským palácem.

Žalobu se podařilo zúžit na šíření kacířství a 13. března 1733 byl na Pražském hradě vynesena rozsudek. Hrabě se odsuzoval pro uvedený zločin a pro tisk knih bez předchozí cenzury k pokutě 25.000 zlatých, což byl rozsudek velmi mírný. Špork však požadoval zproštění viny v plném rozsahu a v dubnu zažádal o revizi rozsudku. Tou dobou uplynuly od rozvrácení jeho knihovny již více než tři roky a snad již v naprostém vyčerpání v červenci 1733 dokonce požádal císaře o udělení milosti.¹⁵³

Mezitím se samozřejmě mohl zabývat osudem svých knih. Již v roce 1730 měl příležitost vyzvednout si cenzurou schválené knihy ze své pražské knihovny, ale nijak na tuto možnost nereagoval. Celá věc se protáhla až do března 1735, kdy odmítl zaplatit za

---

¹⁵¹ Tamtéž, s. 247-248

¹⁵² Tamtéž, s. 42

¹⁵³ Preiss: *Boje...* s. 252

jejich skladování. Přitom měl Špork již v roce 1730 v úmyslu věnovat zabavené knihy císařovninu otci, vévodovi Ludvíku Rudolfovi z Braunschweig-Blankenburgu, který byl protestantem. Špork také očekával, že se vévoda za něj přimluví na nejvyšších místech. Vévoda ale brzy zemřel a jeho dcera o věc neměla zájem.

Zhruba třetina knih se hraběti vrátila v létě 1736, když cenzurní komise konzistoře nařídila přezkoumání posudků z roku 1730. Ostatní knihy v pražském skladišti musely počkat až do února 1737, kdy se Seemann osobně dostavil do skladu Smetanova domu. Sklad odpečetl vicekancléř pražské konzistoře Antonín Vokoun a městský sekretář Schmidt. V červnu 1737 Seemann jednal v Praze s expeditorem Schubauerem o vydání knih zadržovaných v Hradci Králové a dokonce jel v této věci s P. Pichlerem za nejvyšším purkrabím do Sadové. Tato jednání byla úspěšná a ve výsledku se řada knih vrátila do Lysé nad Labem a do Kuksu. Mezi schválenými knihami byla díla Noaillese a Boileaua, z pražského záboru byly vyzvednuty Chevernyho knihy a Gramontovy katechismy.¹⁵⁴

Cenzuru kukských knihoven měl na starosti hradecký generální vikář Vojtěch Jiří Dobrohlav, jehož konsignace použil Antonín Koniáš pro svůj *Klíč*.

Antonín Koniáš žil v letech 1691-1760. Byl synem tiskaře, ale ani v nejmenším nepohlížel na knihy jako na díla, která mají jako celek jistou kulturní hodnotu. Svůj život zasvětil misijní činnosti v jezuitském řádovém rouchu, což znamenalo potírání nemravnosti, kázání, cvičení katechismu i pastorační práce a péči o sirotky. Povinnosti misionáře ovšem brzy přerostly v bojovnost a nekompromisní vnucování řádových zásad a to zvláště těm, kteří se i jen nepatrně vzdálili římskokatolické církvi. Hrabě Špork byl v tomto ohledu vynikajícím cílem jeho výpadů.

Nicméně při svém pověstném vyhledávání zakázaných knih Koniáš pracoval v souladu s řádovými předpisy.¹⁵⁵ Nejprve se řídil římským Indexem zakázaných knih (*Index Librorum Prohibitorum*)¹⁵⁶, který vzešel z úsilí speciální komise tridentského koncilu. Tento soupis vzniknul roku 1559 a byl postupně doplňován dalšími papeži. Koniáš se později opíral i o seznamy závadných knih, které byly obsaženy v českých knihách 16. -

¹⁵⁴ Preiss: *Boje...* s. 254; Detailní informace ze Seemannova deníku pro rok 1737 zpracoval Jindřich Kolda v rámci připravované edice.

¹⁵⁵ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 272-273

¹⁵⁶ Miriam Bohatcová používá pouze název „Index zakázaných knih“. Jistě se ovšem jedná o Index Librorum Prohibitorum, který byl vydán v Benátkách papežem Pavlem IV. (Kneidl, Pravoslav: *Z historie evropské knihy: po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha, 1989. s. 98)

17. století. Nespokojil se však s hledáním v literatuře a začal vyslýchat majitele všech sebemenších knihoven a nechával si celé knihovny také předkládat. Postupně se stal znalcem soudobé literatury, a již roku 1729 poprvé vyšel jeho rejstřík zakázaných knih pro české země, pověstný *Klíč (Clavis haeresim claudens et aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající, aneb Rejstřík některých bludných, pohoršlivých, podezřelých neb zapověděných kněh, s předcházejícími oučinnivými prostředky, s kterými pohoršlivé a škodlivé knihy vyskoumati a vykořeniti se mohou)*. Hrabě Špork byl samozřejmě krajně nespokojen, že jsou jeho edice rovněž v seznamu kacířských knih. Přes veškerou snahu se mu však nepodařilo a patrně ani nemohlo podařit vyškrtnutí alespoň některých knih ze soupisu (druhé vydání vyšlo roku 1749).

Knihy podle *Klíče* mohly být zcela zakázané nebo „jen“ podezřelé. Ale podezření mohl mít Koniáš nad jakoukoli knihou, což mu dávalo neskutečnou moc. Bohužel byly mezi zakázané tisky zapsány i knihy nezávadné. Dostatečným důvodem mohlo být například jen to, že knihy byly v majetku arcikacířů nebo kacířů.¹⁵⁷

Zajímavé je, jaké měl Koniáš požadavky na pobyt při návštěvě běžného města, jak můžeme vidět v dopisu určeném Dvoru Králové nad Labem. V něm například požaduje, aby se den před jeho příjezdem (12. března 1737) již „v kvartýřích“ topilo – měly být připraveny čtyři pokoje, aby měl každý jezuitský bratr soukromí pro přípravu kázání. Dále instruoval, aby „dobrá matka sprosté jídlo připravila“, aby bylo město na dvě neděle dobře zásobeno pivem, aby byl vyroben velký kříž z tvrdého dřeva atd. Z formulací vyplývá, že se jedná o běžnou praxi. Během svého života Antonín Koniáš spálil více než 30.000 knižních svazků a svá horlivá kázání pronášel až pětkrát denně.¹⁵⁸

Vyčerpávající soudní proces a patrně i hořkost, která ze všeho pro hraběte Šporka plynula, jej definitivně odradila od další editorské činnosti a po roce 1734 již prakticky nevycházela žádná další díla.

Naopak na dobré cestě byly vztahy s jezuitou. Od 30. let se obě strany začaly vzájemně navštěvovat a více komunikovat. Jezuité ze Žirče i z okolí byli nejčastějšími hosty

---

¹⁵⁷ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 273-274

¹⁵⁸ Schwarz, Jan: *Koniáš ve Dvoře*. In: *Dvůr Králové nad Labem, Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*. Č. 9. Dvůr Králové nad Labem, 1997. s. 20-21

na Kuksu a hrabě neváhal na jejich počest pořádat štvance a členy Tovaryšstva zval i na hudební produkce. K oficiálnímu smíru došlo v dubnu 1735 při misii v Lysé nad Labem, kde proběhla řada kázání a Špork vypravoval o svém procesu. Zároveň byl hrabě osobně pozván na Koniášovo kázání na téma „jak se mají chovat děti k rodičům, sloužící k zaměstnavatelům a poddaní k vrchnosti“.

Všichni si navzájem odpouštěli a Koniáš dokonce „*jmenem všech poddaných Jeho Excelenci odprosil za všechny urážky*“. Na tyto jezuitské misie hrabě věnoval 400 zlatých. V srpnu 1735 pokračovaly misie v Kuksu; při této příležitosti žirečský superior hraběte veřejně odprosil, načež mu Špork odpustil a slíbil, že bude dobrým sousedem.¹⁵⁹

To už bylo hraběti 73 let a do nových soubojů mu nezbývalo mnoho energie. Přesto měl až do posledních let svého života velký zájem o knihy, o čemž svědčí například informace ze Seemannova deníku pro rok 1737. V březnu tohoto roku hraběti norimberský obchodník s knihami Rüdiger nabízel jakousi novou knihu s rytinami. V dubnu se Špork setkal s knihvazačem Thomasem a dokonce jej pozval coby svého hosta na lov do Bonrepa u Lysé nad Labem. V červnu 1737 si Špork prohlížel knihu „o všech mostech v Evropě“. V září přijel za hrabětem vídeňský knihkupec Straub, kterého hrabě obdaroval knihami a rytinami. Mimo zvažované koupě nových knih si hrabě často nechával předčítat například *Křesťanský rok*, zmiňovány jsou však i pražské a vídeňské noviny, které se četly v Lysé nad Labem.¹⁶⁰

O pár měsíců později, v květnu 1738, se v Lysé nad Labem konal Šporkův pohřeb. Adam Wells v dlouhém proslovu jmenoval jeho dobré skutky a shovívavost k poddaným. Také byla vzpomenu celá jeho ediční činnost včetně zakázaných knih. Současně bylo zdůrazněno, že raději investoval do knih než do nových panství. Přítomnost mylných nauk a cíleně nevhodných úvah v jeho knihách byla vysvětlena jako nedorozumění, o kterém hrabě neměl tušení a jehož se stal obětí.¹⁶¹

Lázeňský provoz smrtí hraběte Šporka navždy skončil a ani dědicové neměli o budovy a jejich vybavení zájem. Kukské panstvo přesídlilo do starého sídla dominia – do Lysé nad

---

¹⁵⁹ Preiss: *Boje...* s. 253-256

¹⁶⁰ Informace ze Seemannova deníku pro rok 1737 zpracoval Jindřich Kolda v rámci připravované edice.

¹⁶¹ Preiss: *Boje...* s. 257

Labem, odebral se tam i hofmistr Seemann.¹⁶² V říjnu roku 1743 se do hospitálu přistěhovali tři milosrdní bratři tradiční a v jejich rukou byl také další osud knihovny.

Kuks (Kuskus-Baad) čítal v roce 1741 celkem 281 obyvatel.¹⁶³ Když ale v prosinci roku 1757 byli v areálu Kuksu uloženi ranění z bitvy u Vratislavi (údajně až 6000 mužů), rozmohla se v kraji epidemie tyfu a téměř všichni obyvatelé Kuksu a okolí zemřeli spolu s dvěma třetinami raněných. Na jaře dalšího roku zemřel na tyfus například i Michael Heinrich Rentz, Šporkův rytec.¹⁶⁴

4. 4. Knihovna po smrti F. A. Šporka

Po smrti hraběte Šporka přešla péče o knihovnu na jeho dědičku Annu Kateřinu (1689- 1754). Ačkoli stála tato významná překladatelka šporkovských tisků zdánlivě ve stínu své literárně aktivnější sestry Marie Eleonory (1687-1717), i ona nese velké zásluhy na významu knihovny hraběte Šporka. Nicméně k dalšímu rozšiřování knižní sbírky tehdy již nedošlo. Anna Kateřina ani její manžel František K. Rudolf Sweerts-Špork nejevili snahy navázat na knižní sběratelství nebo dokonce ediční činnost Františka Antonína Šporka.

Podobné uzavření vývoje knihovny, k jakému došlo v případě knižní sbírky hraběte Františka Antonína Šporka, můžeme vidět již mnohem dříve například u Karla staršího ze Žerotína (1564-1636), jehož sběratelské sklony lze snadno přirovnat ke Šporkovým. Tento bibliofil byl ovlivněn francouzským prostředím. Pozornost věnoval nejen nákladným vazbám (hlavně pro bible, žaltáře, kancionály a herbáře), ale i pečlivým přípiskům na předsádkách a titulních listech knih, které se týkaly hlavně darování knih. Karel velmi aktivně sháněl konkrétní tituly – posílal pražským, vídeňským i ženevským knihkupcům seznamy požadovaných knih a sledoval nabídkové seznamy z frankfurtského knižního trhu. Bohužel stejně jako hrabě Špork neměl ani Žerotín pokračovatele v budování knihovny. Jeho

---

¹⁶² Preiss: *Boje...* s. 148

¹⁶³ Soupis poddaných 1741 (sig. 33), Fond Velkostatek Choustníkovo Hradiště (1591-1949), Státní oblastní archiv v Zámrsku. Podle Českého statistického úřadu měl Kuks v roce 2001 celkem 233 obyvatel – viz *Český statistický úřad: Sčítání lidu, domů a bytů* [online]. c2005 [cit. 2010-01-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/obce/579416?OpenDocument>>.

¹⁶⁴ Kaše, Jiří; Kotlík, Petr: *Braunův Betlém: drama krajiny a umění v proměnách času*. Praha, 1999. s. 126

knižní sbírka nikdy neměla katalog a dnes je rozptýlena v univerzitní knihovně ve Vratislavi.¹⁶⁵ Podobný osud potkal ještě mnoho dalších knihoven.

Než hrabě Špork zemřel, vyhradil své dceři Anně Kateřině vdané Sweerts-Šporkové post administrátora nadačního velkostatku Choustníkovo Hradiště, z jehož hospodaření byla hrazena péče o 100 práce neschopných mužů v kukském hospitalu. Tato funkce znamenala převzetí nejen správy ústavu v Kuksu, ale celého panství. Předání tohoto práva stvrdil roku 1739 císař Karel VI. V rodě Sweerts-Šporků zůstalo toto administrátorství ještě za předmnichovské republiky. Jen pokud by žádný dědic tohoto rodu nezůstal, měl pozici administrátora převzít český král.¹⁶⁶

Na základě rozhodnutí Anny Kateřiny Sweerts-Šporkové se knihovna dostala do péče milosrdných bratří. Ti se správy knihovního fondu ujali již roku 1743. Vedle péče o „chudé a nezuživé starší muže...“ shromažďovali knihy s převážně zdravotní a náboženskou tematikou. Tyto svazky sami označovali různě modulovaným vpisem „*Ex Bibliotheca R. R. F. F. Misericordiae*“, takže je možné od zbytku fondu odlišit zhruba 285 děl.¹⁶⁷ I zde je ovšem přehlednost činnosti milosrdných bratrů narušena, a to vlastnickými vpisy jiných konventů. Ty se ve sbírce vyskytují díky mobilitě jednotlivých členů řádu, takže je mezi knihami vmísen konvent vídeňský, valtický či konvent ze Štýrského Hradce.¹⁶⁸

V těchto historických souvislostech, v době trvání administrátorství Anny Kateřiny, vznikla zajímavá smlouva (z 22. června 1751), podle které má být z Kukské nadace ročně odstoupeno 3.000 zlatých pražské invalidovně, přičemž 10 vysloužilců z Kuksu má být do invalidovny v Praze přijato. Zároveň obsahuje podrobné instrukce ke správě Kuksu, které sestavil inspektor Fr. Karel Rudolf hrabě Sweerts-Špork a držel je i jeho syn Jan František hrabě Sweerts-Špork (stvrzeno v Lysé nad Labem 10. listopadu 1759). Po zániku Rakouské monarchie tehdejší administrátor Gustav Sweerts-Špork složil roku 1919 věrnostní přísahu Československé republice.¹⁶⁹

---

¹⁶⁵ Veselá: *Knihy na dvoře...* s. 34

¹⁶⁶ Bouza, Erik; Koupilová, Lada: *Inventář fondu Hospital v Kuksu (1707-1945)*, SOA Zámrsk, 1961. s. 3

¹⁶⁷ Svatoš, Ladislav: *Charakteristika fondu historické knihovny Hospitalu Kuks a jeho původců*. In *Královédvorská. Sborník pro dějiny regionu*. Dvůr Králové nad Labem 2006. s. 48

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 48

¹⁶⁹ Bouza; Koupilová: *Inventář fondu Hospital...* s. 2-4

Značný nárůst knihovny vyplynul také z pozůstalosti řádových bratří, kteří na Kuksu zemřeli. Bohužel není možné zjistit počet takto nabytých knih, jedná se o několik set jednotek. Velkým přínosem tak byla pozůstalost např. Joannese Jeschke, Gustava Ehla (41 svazků s jeho razítkovým exlibris), Corbiniana Karáska (59 knih), Wenceslava Pitsche (57 knih) a mnoha dalších. Z vlastnických značek a vpisků, které se týkají lékárny, lze uvažovat nad možností, že knihovna měla jakési lékárnické oddělení. To bylo pravděpodobně jako dílčí (snad příruční) knihovna k dispozici především lékárně. Bohužel se patrně velká část této literatury nedochovala.¹⁷⁰

Roku 1824 nejvyšší správní soud rozhodl o ponechání velkostatku v Kuksu ve správě světské, nikoli ve správě duchovní. Důvodem bylo špatné hospodaření během působení převora a lékárníka Viléma Vinařického.¹⁷¹ Nařízení se vztahovalo i na kostely. Přesto mohli milosrdní bratři nadále v hospitálu působit. Bohužel se zabývali „pouze“ nemocnicí, takže ostatní nákladně vystavěné lázeňské budovy zpustly a nejpozději roku 1824 byly strženy. Již mnohem dříve bohužel zanikl také Filosofický dům, ve kterém původně byla knihovna.¹⁷² Tato budova je zachycena na kresbě F. B. Wenera,¹⁷³ vzniklé v roce 1752, což dokládá, že patrně v této době Filosofický dům ještě stál, i když byl s největší pravděpodobností poškozen silnou povodní z roku 1740. Na mapě z roku 1754, která představuje nadační panství Choustníkovu Hradiště, ale budova zakreslena není, ačkoli je mapa jinak velice detailní. Teprve nedávno si tohoto detailu povšiml pan Jindřich Kolda, správce depozitářů Šporkovy knihovny v Hospitálu Kuks.¹⁷⁴ Na základě těchto informací lze konstatovat, že v uvedeném časovém rozmezí (1752-1754) Filosofický dům jistě zanikl.

V roce 1852 se do knihovny v Kuksu dostalo zhruba 600 svazků, které se zachovaly z původní šporkovské knihovny v rukou Šporkovy dcery Anny Kateřiny, a zůstaly do těchto let v Lysé nad Labem. Mladší část knihovny se z Lysé nedostala na Kuks, ale roku 1923 putovala do Andréova antikvariátu do Prahy, kde byly knihy volně v prodeji. Jednalo se

---

¹⁷⁰ Svatoš: *Charakteristika fondu...* s. 46-48

¹⁷¹ Kaše; Kotlík: *Braunův Betlém...* s. 128

¹⁷² Bouza; Koupilová: *Inventář fondu Hospitál...* s. 2-4

¹⁷³ Kaše; Kotlík: *Braunův Betlém...* s. 125

¹⁷⁴ *Mapa nadačního panství Choustníkovu Hradiště*, 225x196 cm, autor neznámý. Sbirka Národního zemědělského muzea, zámek Ohrada, inv. č. 7396.

o knihy beletristické a historické.¹⁷⁵

Knihovna, spravovaná řádem milosrdných bratří, měla podle katalogu z roku 1856 celkem 1136 svazků, které byly rozčleněny na:

78 bohoslovných knih,
139 lékařských a lékárnických knih,
239 historických knih,
276 kazatelských knih,
324 modlitebních knih,
80 smíšených svazků.

Většina knih měla být z 18. století.¹⁷⁶

Je těžké posoudit, zda je možné nalézt tenkou hranici mezi knihami "kazatelskými", "bohoslovnými" a "modlitebními". Zcela jasně je však vidět výsledek více než stoletého působení řádu milosrdných bratří, který preferoval shromažďování děl s náboženskou tematikou. Po roce 1856 nastalo dlouhé období, ze kterého nejsou známy patrně žádné konkrétní zprávy, které by se týkaly knihovny.

V Hospitálu Kuks nadále existoval zaopatřovací ústav pro přestárlé. Informace z roku 1935 dokládají mimořádnou péči milosrdných bratří o jejich chovance. Staří muži, pro které byl tento domov určen, získali bezplatně ošacení a jídlo po celý den, dvakrát denně měli i kávu. Mimo hlavní jídla dostával každý jeden litr piva a chléb, jednou měsíčně také dvě koruny a šestnáct haléřů¹⁷⁷ namísto vína, které kdysi dostávali. Několikrát denně se starci účastnili bohoslužby, což vyžadovalo jejich příslušnost k římsko-katolické církvi. Oblečení byli všichni ve stejných tmavě-zelených oblecích, jejichž součástí byly kabátce bez límce, krátké kalhoty, šedé punčochy, nízké střevíce a bílá vázanka.¹⁷⁸

Roku 1938 převzala hospitál říšská župní samospráva. Řád milosrdných bratří definitivně opustil klášterní prostory a tím také skončil provoz špitálu. O čtyři roky později

---

¹⁷⁵ Lifka: *Historické knihovny...* s. 23

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 24

¹⁷⁷ Kriegler: *Průvodce...* s. 30

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 29-30

byla v Kuksu zřízena krajská výchovna mládeže pro úchylné chlapce.¹⁷⁹

Ještě na jaře roku 1929 bylo v obci Kuks zřízeno Vlastivědné muzeum. Jeho hlavním zakladatelem byl Alois Slaboch, který byl také až do roku 1945 jeho správcem. Roku 1938, kdy bylo muzeum přestěhováno do budovy hospitálu, Slaboch připojil ke sbírkám Vlastivědného muzea konfiskáty židovských uměleckých sbírek, které patřily trutnovskému továrníkovi Richardu Pfefferkornovi a lékaři ze Svobody nad Úpou Hugo Nettlovi. 18 šporkovských tisků Hugo Nettla je dodnes různě rozmístěno v knihovně hospitálu. Některé z nich lze snadno poznat podle Nettlových exlibris.¹⁸⁰

Za nacistické okupace se dostala na Kuks také tzv. Backova sbírka šporkian, která tvoří střed mezi knihovnou posledního administrátora původní nadace hospitálu Gustava Sweerts-Šporka (zhruba 120 děl převážně z 2. poloviny 19. století) a klášterní knihovnou milosrdných bratří.¹⁸¹

Tragické jsou ovšem okolnosti přínosu šporkovského badatele Ernsta Backa. Jeho sbírka šporkian měla základ v pozůstalosti 56 knih po F. A. Šporkovi (zakoupil je roku 1931 od Gustava Sweerts-Šporka) a v dalších sedmi knihách, které koupil v Andréově antikvariátu v Praze. Další 2 knihy získal ze dvou různých aukcí, 5 knih pocházelo z bývalé sbírky hraběte Chorinského a původ jedné knihy není znám. Svoji sbírku Back nákladně shromažďoval celá léta ve Dvoře Králové nad Labem, kde žil. Dospěl tak až k počtu 71 svazků. Mimo šporkiana vlastnil dalších zhruba 280 knih ze Šporkovy knihovny. V dopisu z května 1939 tento advokát židovského původu, ve zřejmé tísní nabídl Vlastivědnému muzeu v Kuksu prodej své sbírky. Cenil si ji na 2.000 říšských marek. K dopisu vyhotovil již zmíněný soupis šporkian.¹⁸² Zprávy o transakci se bohužel nedochovaly, takže není jisté, jak se knihy i veškerý Backův badatelský materiál do Kuksu dostal. JUDr. Ernst Back byl v prosinci 1942 transportován do Terezína a o necelý rok později do Osvětimi, odkud se již nevrátil.¹⁸³

Zajímavé je, že ve svém soupisu šporkian Ernst Back v první části uvedl 71 tisků, které považuje za tisky vydané Šporkem, ale uvedený výčet děl se patrně neshoduje

---

¹⁷⁹ Šil; Svatoš: *Původci fondů...*

¹⁸⁰ Šil; Svatoš: *Původci fondů...*

¹⁸¹ Lífka: *Historické knihovny...* s. 24

¹⁸² Archiv NKP Hospital Kuks, dopis Ernsta Backa... /v příloze tzv. Backův seznam/

¹⁸³ Šil: *Šporkovský badatel...* s. 214, 217, 218

s exempláři, které vlastnil. Například u tisku s pořadovým číslem 71 připsal poznámku „bisher unbekannt“ /tedy dosud neznámý/.¹⁸⁴ Nejspíš znal tento tisk ze Šporkovy korespondence, proto jej do seznamu zařadil. Tento tisk byl ovšem během mého průzkumu v kukských depozitářích objeven (signatura 6181, jedná se o *Regeln für die Verehrer des Adler - Kreutzes...*).

Roku 1949 byl v budově Hospitálu Kuks zřízen krajský archiv pro Hradecký kraj, aby byly využity místnosti v severozápadním traktu hospitálu. Současně byl po válce opět obnoven domov důchodců, tentokrát již bez milosrdných bratří.¹⁸⁵ Již v roce 1954 byl krajský archiv změněn na státní archiv a jeho podřízenými pracovišti se staly archivy v Náchodě, Opočně, Jičíně a Chlumci nad Cidlinou. Například do archivu v Náchodě, do tzv. 2. oddělení státního archivu Kuks, byl převezen fond Rodinný archiv Šporků a fond Velkostatek Choustníkovo Hradiště-Kuks. Do Zámrsku byly tyto fondy převezeny po roce 1960. Naštěstí se nestaly základem těchto nových archivních sbírek archivní materiály šporkovské knihovny, nebo knihy nashromážděné milosrdnými bratry.¹⁸⁶ Fondy Milosrdných bratří Kuks a Hospitál Kuks zůstaly v 1. oddělení státního archivu Kuks, tedy přímo v Kuksu.¹⁸⁷

Přesto je nutné informace o přítomnosti státního archivu v Kuksu uvést, protože některé archivní materiály se přeci jen mohly zatoulat. Jak vyplývá z „listů fondu“ v SOA Zámorsk, například až v roce 2008 byly do SOA v Zámrsku, kde se dnes nachází např. fond Rodinný archiv Šporků nebo fond Milosrdných bratří Kuks, převezeny 2 úřední knihy milosrdných bratří Kuks z let 1764-1824, které byly ve sbírkách archivu v Náchodě. Je velice pravděpodobné, že se tyto materiály takto vzdálily Kuksu právě v rámci tehdejšího státního archivu.¹⁸⁸

Strukturu knihovny popsal k roku 1997 Petr Mašek ve své práci „*Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa*“. Podle jeho zjištění je 5 svazků z 16. století, ze 17. století zhruba 2500 svazků, a asi 6000 svazků pochází ze 17. a 18. století. V součtu se má

---

¹⁸⁴ Archiv NKP Hospital Kuks, dopis Ernsta Backa... /v příloze tzv. Backův seznam/

¹⁸⁵ Šil; Svatoš: *Původci fondů...*

¹⁸⁶ Rázek, Miroslav: *Státní archiv v Kuksu*. In *Kuks, hospitál a Betlém*, Praha 1959. s. 25

¹⁸⁷ Dělení tehdejšího státního archivu v Kuksu blíže vysvětlil p. Petr Zimmermann, ředitel SOA v Zámrsku

¹⁸⁸ Evidenční listy fondu Milosrdných bratří Kuks, SOA v Zámrsku

jednat o 8778 knih.¹⁸⁹

V roce 1968 a 1998 byla část fondu převedena do specializovaných sbírek a fondů Státního oblastního archivu v Zámrsku. V součtu se jedná o 137 jednotek, jejichž společným tématem je správní a jiná úřední agenda panství Choustníkovo Hradiště, Hospitálu Kuks a rodu Sweerts-Šporků. Tyto materiály pocházejí převážně z 19. století.¹⁹⁰ Současně bylo 27 jednotek výhradně notového materiálu převedeno Národnímu muzeu v Praze.

K roku 2006 čítal fond historické knihovny Hospitálu Kuks podle zprávy Ladislava Svatoše 8808 inventárních čísel. Vedle knih fond obsahuje soubory map a zeměpisných atlasů, periodika, poněkud nepřehledný notový materiál, ojedinělé portréty a malby.¹⁹¹

Zjednodušeně je možné rozdělit celý fond na dvě části. Tu první tvoří knihy z činnosti a pozůstalosti Františka Antonína Šporka, druhou pak tvoří knihy nashromážděné činností milosrdných bratří, kteří v Hospitálu působili velmi dlouho – v letech 1743-1938.

Mezi knihami tvoří malý celek pozůstalost rodiny hraběte Gustava Sweerts-Šporka (1853-1933). Dochované materiály s jeho podpisem mají převážně vojenskou tematiku, naproti tomu jeho žena Ilona, která byla operní pěvkyní, přinesla do knihovny díla soudobé německé beletrie a notové záznamy. Z pozůstalosti Gustavovy dcery Kateřiny (1895-1945) se do sbírek dostaly další zajímavé knižní přírůstky. Ve 30. letech se totiž Kateřina stýkala se spisovatelem Jakubem Demlem, který členům rodiny, včetně jejího syna Petra Hertwiga, věnoval zhruba patnáct svých děl, další tři díla obdrželo Vlastivědné muzeum v Kuksu.¹⁹²

Tato rodina Sweerts-Šporků po dobu druhé světové války zdůrazňovala své německví. Roku 1945 ztratila československé občanství i majetek. Kateřina Sweerts-Šporková spáchala v dubnu 1945 sebevraždu skokem pod vlak.¹⁹³

Velmi zajímavá jsou také nejnovější zjištění o konkrétním uložení knihovny v budově hospitálu. Po zániku Filozofického domu (s největší pravděpodobností v letech 1752-54 viz výše) a dalších budov (nejpozději 1824) bylo úložiště pro knihy možné jedině v tomto objektu. Zprávy máme však prozatím až z 20. století. Pan Jindřich Kolda při své badatelské

---

¹⁸⁹ Mašek: *Handbuch...* s. 114

¹⁹⁰ Evidenční listy fondů Hospitál Kuks, Velkostatek Choustníkovo Hradiště-Kuks, Rodinný archiv Šporků, Milosrdných bratří Kuks, SOA v Zámrsku

¹⁹¹ Svatoš: *Charakteristika fondu...* s. 46

¹⁹² Tamtéž, s. 46-48

¹⁹³ Šil; Svatoš: *Původci fondů...*

činnosti objevil a popsal dvě zobrazení půdorysu budovy hospitálu. První je z období druhé světové války, kde je možné najít i označení místnosti knihovny. Původně se nacházela v prvním patře za dnešním lapidáři v místnosti pod číslem 56. V současné době již tato místnost neexistuje, protože je na jejím místě chodba. Na stejném plánu je pak v místech dnešní hospitální knihovny dvojitý sklad. Plán vytvořil stavitel Falge z obce Pilníkov na Trutnovsku. Dobová literatura se o uložení knihovny bohužel nezmiňuje, uváděno je pouze obecně 1. patro severního křídla.¹⁹⁴

Další plán z roku 1950 vyhotovila Národní kulturní komise. Budova je zachycena ve stavu před zřízením krajského archivu. Knihovna se patrně přesunula, protože v jejím předchozím umístění nacházíme „pokoj“, v místě dnešního uložení byly stále jen sklady. Jako „knihovny“ jsou vedeny dvě místnosti v západním křídle budovy vedle schodiště do 1. patra, kde ovšem dříve bývaly pokoje pro chovance hospitálu a částečně úřední místnosti.¹⁹⁵

I z těchto kusých zpráv lze konstatovat, že knihovna byla během své existence nesčetněkrát stěhována. Častá manipulace s knižními svazky ovšem neohrožovala „pouze“ jejich fyzický stav, ale měla zcela jistě za následek i jejich četné ztráty.

V současné době dohlíží na tuto knihovnu oddělení zámeckých knihoven Národního muzea v Praze.

---

¹⁹⁴ Zprávy o uložení knihovny se nedochovaly ani v *Průvodci Kuksem a Betlémem* z roku 1935, jehož autorem je jeden z chovanců hospitálu, Karel Kriegler.

¹⁹⁵ Oba plány jsou uloženy v archivu NKP Hospital Kuks

5. Charakteristika knižní vazby a její výzdoby ve Šporkově době

Knižní vazby z konce 17. a počátku 18. století představují velice širokou škálu variant v použitých materiálech i ve výzdobě knižních svazků. Svoji roli tu sehrává několik faktorů, jako je finanční zázemí pořizovatele (zadavatele) knihy, dostupnost materiálů, přítomnost schopného knihvazače nebo celé knihařské dílny, povaha tisku atd. Církevní drahé vazby bývají historizující s masivním kováním, zatímco stále více oblíbená beletrie měla skromnější výzdobu i levnější pokryv desek. Ve spojitosti s celkem náročnou knihařskou terminologií je v příloze této práce alespoň základní slovník pro snadnější orientaci v textu (viz Příloha 9. 1.).

Pověstný úpadek knihtisku 17. a 18. století se projevoval zhoršenou kvalitou papíru, ale především se stále prohluboval rozdíl mezi sazbou a úpravou tisků určených pro vzdělané obecnstvo a pro lidové publikum.

Zatímco cizojazyčné historické, právnické, teologické, přírodovědné a jiné odborné spisy a také české tisky reprezentačního charakteru byly zpracovávány pečlivě a vybavovány ilustračním a výzdobným doprovodem v dobovém stylu, tiskárny zaměřené na rozličné poutňové a jarmareční sešitky modlitbiček, písniček a poutavých rýmovaných příběhů ze života, produkovaly své tisky jako levné „papírové zboží“, které mělo hlavně uspokojit poptávku po jeho obsahu. Jen do konce 18. století můžeme zaznamenat téměř 6000 nejrůznějších jednotek tohoto druhu.¹⁹⁶

Otázkou zůstává, do které kategorie bychom mohli zařadit produkci tisků hraběte Šporka. Až na několik výjimek, kdy byly na hraběcí náklady tištěny propagační materiály kukských lázní či provokativní písňe a „paskvily“, se jednalo především o závažnější náboženské spisy, jejichž šíření bylo navíc v mnohých případech zakázané. Je pravda, že je pro své publikum snaživě nechával překládat z francouzštiny, ať už svými dcerami či někým jiným (jednou se úkolu údajně zhostil sám) do němčiny, ale rozhodně to nebyly tisky vyhledávané širokou masou čtenářů. Snad i proto svoji knižní produkci rozdával bezplatně

---

¹⁹⁶ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 295

a s vědomím této nevratné investice nepožíval nijak nákladné knižní vazby. Přesto i zde najdeme výjimky a to i z pohledu na grafickou výzdobu, viz níže.

5. 1. Knižní vazby

Barokní pojetí knižní vazby přišlo do českých zemí teprve před polovinou 17. století. K tomuto velkému zpoždění došlo v důsledku třicetileté války. Mezi pobělohorskými exulanty byla navíc řada knihařů, což vedlo k dalšímu ochromení místní knižní tvorby.

Díky tomu v kompozici výzdoby i v ornamentice silně přežívaly pozdně renesanční prvky, takže se přes 17. století a někdy až do konce 18. století setkáváme s typem levnější slepotiskové vazby. Bylo to dáno mimo jiné i tím, že se v dílnách udržely staré nástroje pro vytváření slepotisku. Jednalo se především o náčiní z válečkové výbavy (roly / rolny), které bylo odolné proti opotřebení, a jehož pořizovací cena byla natolik vysoká, že se v knihařských rodinách dědilo. Vysledování takového předávání náradí po smrti mistra je celkem snadné.

Pro svoji nízkou cenu byla barokní slepotisková vazba převážně v produkci klášterních dílen nebo knihařů pracujících pro kláštery, ale můžeme ji vidět i na zakázkách pro úřady, školy, různé instituce, bratrstva či městské rady. Takto vypadaly i domácí příručky, zpěvníky, nebeklíče, konvoluty kramářských písní nebo to byly sériové vazby kalendářů. Slepotiskem se zdobily knihy již od 9. století. Je to tedy jedna z nejstarších výzdobných knihařských technik. Nejprve se používala malá tlačítka, která byla do kovu rytá negativně, takže kresba tlačítka plasticky vystupovala ze zatlačeného políčka. Až v dalším období měla tlačítka vzorek pozitivní a ten se vlačoval do kůže.¹⁹⁷

Tento typ slepotiskové vazby byl pro svoji nenáročnost velice rozšířený, s tlačnou usní se setkáme na lepenkových i na dřevěných deskách. Pokryvem mohl být kromě levné usně i pergamen (často popsáný), lepenka nebo barevný papír a výzdobou byla např. jen slepotisková linka či ozdůbka.

---

¹⁹⁷ Doležal, Jaroslav: *Vazby knih*. Praha, 1987. s. 139-140

V raně barokní ornamentice vynikají různé typy kartuší vycházející z manýrismu. Ty obepínají kruhová nebo oválná políčka; dále se objevují jemné síťové maureskní motivy, barokní boltcová a „chrupavčitá“ ornamentika a pásy s výrazně naturalistickými motivy. Přetrvávají i některé figurální náměty.

Pokryvem desek je nově světlá useň a na řadových vazbách z klášterní výroby se vyskytují i vepřovice bílené křídou či sádrrou. Pokud jde o kování, oproti renesančním háčkovým sponám se barokní dírkové spony uchycují za trn, který vybíhá z boční hrany přední dřevěné desky. U levnějších vazeb je kování železné a jeho ornamentika je dobová a spíše konzervativní.¹⁹⁸

U náročnějších klášterních vazeb či převazeb středověkých rukopisů a inkunábulí se můžeme setkat s tzv. barokním historismem. Kompozice výzdoby leckdy vychází z gotických vzorů a na vazbu je aplikováno gotické kování (originální nebo nově vytvořené). Takové vazby vznikaly hlavně kolem poloviny a v druhé polovině 18. století.

Pozdní slepotisková vazba si uchovala renesanční znaky přes rokoko a klasicismus až do začátku 19. století.

Po celé 17. a 18. století je obecně nejčastějším pokryvem barevně mořená useň, zpravidla teletina. Na bohatě zlacených bibliofilských vazbách jsou to jemné koziny a obecně převládají různé odstíny hnědi. Častý je i pergamen, přičemž na nejlepších vazbách bývá vysoce kvalitní bílý, jemný. Právě na takovém pergamenu se dobře vyjímalo zlacení, které bylo s bílým podkladem, v souladu s dobovým vkusem, kladně přijímáno i v období rokoka a klasicismu.

Levnější vazby bývaly polokožené, to znamená, že na hřbet a případně na rohy desek byla použita useň, zatímco plocha desek byla pokryta papírem.

Jiné levné svazky mívaly polokoženou vazbu s pergamenovými deskami a usňovým hřbetem. Právě hřbet knihy byl vždy vystaven pohledu návštěvníka knihovny, takže se postupně stal nejvíce zdobenou částí vazby, prakticky vždy zlacenou.

---

¹⁹⁸ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 322

Hřbet typické barokní knihy vypadá následovně – nepříliš vypracované vazy jsou zdůrazněny zlacenou linkou, v prvním nebo v druhém mezivazním poli bývá stručný název knihy, někdy je umístěn na přilepeném štítku z papíru nebo z vytenčené usně. Ostatní mezivazní prostory jsou zdobené celoplošně, nebo zlacenými motivy z kolků ve středu a v rozích těchto políček.¹⁹⁹

Natírání hřbetů knih patřilo k dobové zálibě v uniformním vzhledu knihoven. Někdy byla jednotnost docílena přelepením hřbetu pruhem světlé nebo bílé usně. Takováto jednotná úprava knih byla obvyklá zvláště v klášterních knihovnách. K těmto úpravám docházelo zejména v 2. polovině 18. století s nastupujícím klasicismem, který preferoval bílé hřbety knih.²⁰⁰

Zajímavé jsou dochované zprávy o tom, že v jezuitské knihovně v Klementinu byly kacířské, luterské, kalvínské a jiné „prokleté“ a zakázané knihy vázány do černé kůže nebo do pergamenu, který byl buď celý, nebo alespoň na hřbetní části přetřen černou barvou. Krom dobových svědectví se ale nedochovaly žádné doklady ani „černé“ vazby.²⁰¹

Vedle kožených vazeb se často setkáme s poněkud levnější barokní vazbou s papírovým pokryvem. Ten mohl být použit na lepenkových i na dřevěných deskách. Často se ale setkáme i tzv. měkkou vazbou, kdy kniha nemá pevné desky a jediným pokryvem papírového bloku je jen pevnější barevný papír. Takové vazby byly používané hlavně u slabších tisků „užitkového“ charakteru (kalendáře apod.). Knihy s měkkou vazbou kromě desek postrádají také kapitálek či výlep přideští, což značně snížilo jejich pořizovací cenu. Pestré papíry pro jejich výrobu se dovážely nejčastěji z Augšpurku. Měly rostlinné ornamenty na zlatém podkladě nebo naopak zlaté motivy na červeném, oranžovém či zeleném pozadí. Jen málokdy byly na papírových vazbách figurální motivy například s postavami svatých. Používaly se i mramorované nebo škrabové papíry.²⁰²

---

¹⁹⁹ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 323-324

²⁰⁰ Tamtéž, s. 329

²⁰¹ Hamanová: *Z dějin...* s. 144

²⁰² Hamanová: *Z dějin...* s. 155

5. 2. Výzdoba knih a grafická úprava

Barokní šlechtické knihovny obsahují nejvíce bibliofilských a výtvarně kvalitních knižních vazeb. V době po roce 1620 došlo v knihovnách ke konfiskacím a řada starších knihovnických celků tak byla rozptýlena. Teprve od poloviny 17. století můžeme vidět novou vlnu v rozvoji knižních sbírek.

Celkově lze pozorovat zálibu ve střídání kontrastních barev i materiálů jak u předsádek, tak na pokryvu knih. Vynalézavost při hledání vhodného pokryvu vazby téměř neznala hranice. V knihovnách tak můžeme nalézt povrch z prořezávaného pergamenu, který je podložený jinobarevnou usní, nebo je to barevný papír, rozličný textil, oblíbený byl samet, hedvábí a brokát. Na textilním podkladu jsou aplikovány krajky, dracouny, používaly se různé kovy, sklo, polodrahokamy a drahokamy, perly, kostěné ozdůbky a nejrůznější malované materiály.

Dalšími zdobnými prvky mohly být i nákladné zlatnické a stříbrnické práce, zejména na malých formátech misálů, modliteb a zpěvníků, kde kovy kontrastovaly s podkladem z rudého či černého sametu, modrého hedvábí, červeného safíanu nebo s vínově rudým nebo růžovým pergamenem. Takové kování ovšem mělo především dekorativní funkci.²⁰³

Zlacená výzdoba desek měla spousty variant v provedení a stejně jako v ostatních evropských zemích, se u nás přebíraly níže uvedené francouzské vzory:

„à la fanfare“ (fanfárový) – jemný bohatý celoplošný zlacený dekor s převládajícími tečkovými spirálkami, kvítky a vavřínovými snítkami

„semis“ (setba) – rovnoměrný dezén z drobných zlacených kolků

„à la Gascon“ (dle slavného pařížského knihvazače) – složitá kompozice z pásek skládaných do geometrických útvarů

---

²⁰³ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 327

„à la l'éventail“ (vějířový) – typický pro 60. a 70. léta 17. století, zpravidla s dominantovou kompozicí.²⁰⁴

Pro zlacení se používají podobná tlačítka a technika jako při slepotisku. Kresba kovových tlačítek pro slepotisk bývá ale tučnější než kresba na tlačítkách pro zlacení -je to z praktického důvodu, aby slepotisk, který je patrný především ztmavnutím usně, lépe vynikl. Zlacení je v tomto ohledu mnohem kontrastnější a nejrůznější výzdobné vzory tak mohly být i velice subtilní. Každopádně to však znamenalo, že knihvazač musel vlastnit krom zásoby lístkového zlata také speciální sadu náčiní.²⁰⁵

Kromě výše uvedených typů jsou ovšem rozšířené i různé jednoduché dominantové typy kompozice s volným polem rámovaným bordurou, linkami nebo ornamentálním lemem a to celé mohlo být různě doplňováno kolky. Dominantou bývá ornamentální kartuš nebo heraldické supralibros.

Rokoko první poloviny 18. století přináší krajkový styl („à la dentelle“), který skutečně připomíná krajkou lemující obvod pokryvu desek, zatímco zbytek plochy zůstává volný, eventuálně má na středu supralibros.

Typická je pro výzdobu této doby zalamovaná páska a rokajový ornament připomínající mušle. Kolem poloviny 18. století to jsou mřížky, hřebínky, velké rokajové kartuše, přičemž ornamentální dekor se někdy stává asymetrickým. Do našich zemí ovšem tyto trendy pronikly s jistým zpožděním.

Vedle ornamentálních motivů můžeme vidět, zvláště na svazcích spjatých s kultem, ideově vyhraněné figurální motivy (mariánská tematika, svatováclavská, svatojanská tematika, může to být i hlava Krista nebo jezuitský monogram IHS a podobně).

Ořízka knihy bývá stříkaná, mramorovaná, jednobarevná, zlacená nebo i cizelovaná, zpravidla je i hlazená a přešetřená voskem. Obvykle bylo dbáno na barevný soulad ořízky, pokryvu desek a kapitálku.

Kapitálek z hedvábných nití se vytvářel kombinací bílé s modrou, červenou, nebo zelenou barvou.²⁰⁶ Tato důležitá součást knižní vazby měla nejprve funkci strukturální, kdy

---

²⁰⁴ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 324

²⁰⁵ Doležal: *Vazby knih...* s. 139

²⁰⁶ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 324-327

kapitálek přispíval k celkovému zpevnění knižní vazby. Později, zhruba od 16. století, se setkáme častěji s kapitálky převážně dekorativními, tedy i s výše zmíněným typem vytvořeným z barevných nití.²⁰⁷

Po celé 17. a 18. století byly předsádky z pevného bílého papíru, ale objevují se i barevné papíry, různě mramorované, škrabové, zlacené a puncované s květinovými nebo figurálními prvky. Mramorovaný papír vynalezl Macé Ruelle (1586-1644), který byl od roku 1635 královským knihařem na dvoře Ludvíka XIII. Užití těchto různě pestrých papírů se i přes poměrně náročnou technologickou výrobu rychle rozšířilo.²⁰⁸

K epochálnímu zvratu došlo v 17. století v oblasti ilustrování knihy. To si ovšem vyžádalo řadu komplikací v technologických postupech při současném tisku z výšky (text, dřevořezy) a tisku z hloubky (mědiryt). Právě tisk z hloubky, kterým je charakteristický mědiryt, se stal velkou módou, ačkoliv byl znám již v 15. století. Tato technika je velice složitá nejen přípravou matrice, tedy desky s vyrytou stopou, kde sebemenší chybu prakticky není možné opravit, ale skýtá řadu překážek i ve způsobu tisku. Například papír, na který se tiskne, musí být správně navlhčen, měděná deska musí mít otupené hrany a rohy, aby papír neprořízla atd.

Tiskaři stáli před úkolem tisknout zvlášť text a zvlášť ilustrace. Tisk z hloubky totiž vyžaduje mnohem větší tlak lisu, aby se podařilo přenést na papír tiskařskou barvu pečlivě zatřenou (do hloubky) do stopy vyryté v měděné desce. Stávalo se, že byly ilustrace objednávány z mědirytecké dílny, protože k jejich výrobě nebyl v tiskárně vhodný lis. Zejména portréty byly proto dodatečně vlepovány do předtištěných kartuší, ačkoli byl původ portrétu a ozdobného rámu rozdílný, obvykle byly obě grafické části v dokonalém souladu.

Pokud byla ilustrace v knize na jediném listu, ocitl se tento list jednoduše hned na začátku knihy. Pokud byla ilustrace vložena proti titulní straně, hovoříme o frontispisu. V případě, že byl tento list vložen před titulní list, jedná se o celostránkový předtitul.

---

²⁰⁷ Cermanová, Tereza: *Kapitálek: důležitý prvek knižní vazby a jeho funkce*. Teoretická bakalářská práce. Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Litomyšl, 2008, s. 11

²⁰⁸ Hamanová: *Z dějin...* s. 132

Běžným námětem frontispisu bylo symbolické vyjádření obsahu knihy nebo portrét osobnosti, o níž spis pojednával. Mohl to ale být i portrét autora, nebo autora a jeho námětu a tento celek byl záramovaný jako obraz a zasazen do alegorické scény.

Na předtitulu byl ve zjednodušené formě rytý titul knihy a kolem něho opět mohly být tematické výjevy k obsahu díla. Celý typografický název spisu včetně údajů o jeho autorovi mnohdy dosahoval takové délky, že se nevešel na titulní stranu a pokračoval na rubové straně titulního listu.

Složitější řešení vyžadovala situace, kdy měla být kniha ilustrována průběžně. Ilustrace k textu musely být celostránkové a takové listy pak knihař vlepoval mezi listy textu podle pokynů knihtiskaře (ty mohly být i předtištěné přímo v místech předpokládaného umístění ilustrace).

Tyto listy ovšem nebyly započítávány do stránkování knihy, nemusely mít ani své vlastní průběžné číslování. Seznamy ilustrací nebyly běžnou součástí spisů, a tak se z knih velmi snadno „vytrácely“.

Dalším úskalím byla pro ilustrovanou knihu její převazba, kdy se obrazové přílohy dostaly v různých exemplářích na nesprávná místa, takže kontrola stavu takovéto knihy vždy vyžaduje mimořádnou pozornost.²⁰⁹

Nástup mědirytu ovšem neznamenal konec používání dřevořezu. Dřevořezy byly vždy prací řemeslníků, zatímco tvůrci mědirytů vystoupili z anonymity. Nevýhodou mědirytu ovšem byla omezená trvanlivost tiskové plotny (velký tlak lisu nutný k tisku časem téměř vyhladil vyrytou stopu).

A tak vedle sebe byly k vidění mědirytové přílohy a jejich dřevořezové kopie nebo dřevořezové frontispisy. Dřevořezy byly levnější a posloužily českým tiskům pro širokou čtenářskou obec. Můžeme to vidět např. v oficiálních jezuitských tiscích, kde byli českému publiku aktuálně představováni noví světci, právě svatořečení v Římě, nebo to byly postavy zemských patronů. Časté bylo i používání zahraničních obrazových příloh náboženských knih, ke tvorbě stále méně kvalitních a méně zdařilých kopií, které byly k vidění v českých překladech těchto knih.

---

²⁰⁹ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 295-296

Pro díla odborného charakteru byla výroba kvalitních rytin stěžejní. Rytiny pro tyto přírodovědné, historické a další knihy proto mívaly dva autory. Malíř nejprve vytvořil kresebnou předlohu a rytec ji pak převedl do grafické podoby. Schopnost převést kresbu do rytiny byla velmi důležitá, protože sebelepší předloha ještě nezaručovala dobrý výsledek.²¹⁰

F. A. Špork měl v tomto ohledu mimořádně šťastnou ruku, když totiž zaměstnával významného norimberského rytce Michaela Heinricha Rentze (1698-1758), který se v Čechách usadil (více viz kapitola 6. 3.).

U Rentze se vyučil Jan Balzer, který založil rodinnou ryteckou dílnu. V Praze působili Jan Hřebel a Antonín Birckhart, oba původem z Bavorska, kteří vytvořili Šporkův portrét v Božanově kancionálu („*Slavíček rajský*“..., 1719). V Praze působili také bratři Hynek, Jan a Karel Salzerové, jejichž nejznámějším žákem se stal Jan Berka (1758/61-1816).

Pro zajímavost jen dodejme, že ilustrátorů a grafiků 16. -18. století bylo dle Knihopisu²¹¹ 412 – známe 238 podpisů a 174 šifer domácích i zahraničních umělců; jejich ucelený soupis ale dosud nebyl vytvořen.

V pokročilém 17. a 18. století postupně vymizely ozdobné rámy titulních a jiných stran. Začátky typografických titulů se začaly vysazovat z majuskulních a iniciálových gotických písmen, která jsou díky své bohaté ornamentální výzdobě prakticky nečitelná.

Na dalších stranách knihy se častěji než dříve vykytovaly linky nebo vlysy. Do konce 17. století neměli pobělohorskí tiskaři dostatečnou zásobu figurálních vlysů a iniciál, ale v 18. století už můžeme vidět značný rozmach zejména u figurálních vlysů a vinět. Viněty měly za úkol pouze vyplňovat hluchá místa na titulních listech nebo na nepotištěných částech stránek, kde končily kapitoly apod. Ale postupně se staly velice důležitou součástí grafické výzdoby knih. Vedle bohatších motivů byly samozřejmě v oběhu i jednodušší ornamentální vlysy, iniciály a viněty.

Široké vlysy a linky byly zvláště dobře propracované, protože jim to dovolovala větší obdélníková plocha štočku.²¹²

---

²¹⁰ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 299

²¹¹ Bohatcová: *Česká kniha...* Autorka čerpala z: *Knihopis československých (českých a slovenských) tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Red. Zdeněk V. Tobolka. Praha 1939-1967.

Alegorická a symbolická typologie úvodních ilustrací (frontispisů) v barokních knihách bývá oproti předešlým obdobím značně složitá. Na celostránkové rytině je zpravidla množství předmětů a anonymních postav ve strnulých pózách a jejich totožnost, vzájemné vztahy či jejich sdělení, je nutné dešifrovat. Svůj význam mají i zdánlivé detaily.

Velké obliby se dočkaly tzv. emblémy. Tyto útvary napůl literární a napůl ikonografické, měly tři části: Lapidární nadpis, ústřední vyobrazení a nakonec slovní výklad – prozaický nebo veršovaný. Úkolem emblémů bylo odhalovat další (skryté) významy věcí.

Můžeme tedy konstatovat, že ke správnému vyložení barokních alegorických a symbolických výjevů potřebujeme nejen znalost ikonografie, pozorovací talent a cvik, ale je nezbytné znát také kulturní a politické dění, za jehož okolností ilustrace vznikla.²¹³

---

²¹² Bohatcová: *Česká kniha...* s. 299-301

²¹³ Tamtéž, s. 303, 305

6. Rozbor Šporkovy knihovny

Pro vytvoření této kapitoly bylo nezbytné prozkoumat všechny knižní svazky, u nichž lze předpokládat, že byly součástí hraběcí sbírky a datem svého vzniku nepřesahují rok 1738, kdy hrabě Špork zemřel. Jsou to tedy knihy, které mohl mít hrabě „v ruce“ a které možná toužil mít ve své knihovně. Celkový objem dnešní knihovny je téměř 9000 svazků.

Bohužel neznáme podobu knihovny jako úložiště knih, neboť tzv. Filozofický dům, ve kterém se nacházela, se nedochoval.

6.1. Metodika

Na základě katalogu knihovny Hospitálu Kuks od Mileny Brůnové (1959), který v počítačovém programu Word Excel dále aktualizoval a mimořádně rozšířil Ladislav Svatoš, byly vyhledány svazky, které svojí datací spadají do cílové skupiny knih. Následně byl připraven typ formuláře, který by postihnul všechny důležité charakteristiky knižního svazku. Tento typ formuláře (nazývaný Katalogizační list pro fyzický průzkum knih) je běžně využívaný v restaurátorské (konzervátorské) praxi s tím, že je vždy restaurátorem upraven pro daný typ zkoumaných materiálů (viz Příloha 9. 2.).

Formulář obsahuje základní informace, jako je signatura knihy, název knihy případně pomocný název, jazyk knihy, datace, jméno autora, jméno tiskaře a místo tisku, počet stran a rozměry knihy uvedené v milimetrech. Další oddíl formuláře je vyhrazen knižní vazbě odděleně od popisu knižního bloku. Ve specifikaci knižní vazby je velice důležité označení, zda se jedná o původní vazbu nebo převazbu, ať částečnou nebo komplexní. Políčko s možností, zda je zkoumaná kniha restaurovaná, nebylo v kukských depozitářích vyplněno ani jednou.

Vazby jsou členěny na celokožené, polokožené, měkké a poloplátěné. Posledně jmenovaný typ se vyskytoval až v pozdějším období a ani mezi převazbami bychom

poloplátěnou vazbu nenašli. Překvapivě velký byl naopak výskyt vazeb „celopapírových“, které nemají hřbetní část ani z usně ani z plátna a současně mají pevné desky, takže je celá kniha pokrytá jedním kusem papíru. Takový druh vazby byl popsán v řádku pro „jiný“ typ vazby.

Méně důležitá je informace o počtu vazů, na kterých je kniha ušitá. Vazy jsou na knihách často dobře patrné, protože se rýsují přes pokryv hřbetu. Někdy k jejich spočítání paradoxně pomohlo poškození vazby, které je odhalilo. Jediným důvodem ke sledování počtu vazů je obvykle snaha vyzorovat zvláštnosti, jako je jejich neadekvátní subtilnost na velkých silných svazcích, nebo naopak jejich předimenzovaný počet, případně i jejich síla (rozlišují se jednoduché nebo dvojité vazy). V kukských depozitářích nebyly shledány žádné zvláštní odchylky od běžných počtů a typů vazů a jejich šití.

Mimořádně důležitý je ovšem typ pokryvu. Ve formuláři je rozlišena tříslo-činěná useň, jircha, pergamen, papír a prostor je dán i „jiným“ možností, jako je například textilní pokryv. Pro popis pokryvu je nezbytná schopnost bezpečně od sebe jednotlivé typy rozlišit. Hlubší specifikace typů usně ovšem nebyla možná. Pojem tříslo-činěná useň v sobě zahrnuje poměrně širokou škálu typů usně. Může to být teletina, kozina, skopovice, vepřovice apod. Určování jednotlivých druhů ovšem vyžaduje velmi pečlivé zkoumání uspořádání chlupových kanálků na usni, ty jsou však vlivem povrchových úprav usně prakticky vždy nejasné.²¹⁴

Na dalších řádcích je sledována výzdoba pokryvu knihy, což zahrnuje slepotisk s bližším určením, zda se jedná o tlačítka nebo o linku a je pozorováno, zda se na vazbě vyskytuje zlacení. Často byl ve formuláři doplněn zápis, že je zlacení například jen na hřbetě nebo že se vyskytuje na hranách desek.

Neméně důležitý je ve formuláři záznam, zda se na knize vyskytuje popisný štítek a případně je zapsáno znění nápisu. Význam této položky spočívá v ochraně knihy jako celku. V případě, že by došlo k oddělení vazby od knižního bloku, je možné s pomocí těchto zápisů, a samozřejmě i v souvislosti s druhem pokryvu, dohledat části knihy, které k sobě patří. Někdy jsou štítky prospěšné svojí strohostí, kdy je například usnadněno určení, o kolikátou část díla se jedná, což může být v barokních třístránkových titulních listech

---

²¹⁴ Ďurovič, Michal a kol.: *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. Praha a Litomyšl, 2002. s. 53

obtížné. Tato specifikace také napomáhá snadnějšímu vyhledání konkrétního svazku v knihovně.

Dalším, velmi významným, údajem ve formuláři je typ desek. Složitější členění typů bylo zjednodušeno jen na lepenkové a dřevěné desky. Nebylo totiž možné sledovat, zda se jedná např. o kaširovaný (vzájemně slepovaný) papír – takový typ byl zapsán jako lepenkové desky. Dále byla sledována síla desek a jejich zhranění, což je obvyklé u svazků s kováním. Zhranění může být různě rozsáhlé, jedná se o seříznutí hran dřevěných desek z vnější, z vnitřní nebo z obou stran. Pro kování bývají ve dřevě vytvořeny zářezy tak, aby příliš nepřesahovalo pevný rozměr knihy.

U kování byl sledován použitý materiál (železo nebo mosaz), typ spon, zapínání a výskyt dalších specifických součástí kované výbavy knihy. U barokních vazeb se ale s bohatším kováním v ploše desek nesetkáme, alespoň je tomu tak v knihovně hraběte Šporka.

V oddílu pro sledování vazby jsou uvedeny i podrobnosti, které se týkají kapitálku a jeho barev, nebo způsobu, jakým jsou desky připevněny k papírovému bloku. Obvykle jsou vazy vycházející z hřbetního organismu šití vylepeny na vnitřní straně desek. Také je sledován typ ořízky (ořízka je plocha složená z hran listů, viditelná ze tří stran při zavření knihy), která je v různých barvách buď stříkaná, natřená nebo je zlacená. Prakticky vždy je ořízka knihy upravena ze všech tří stran bloku papíru.

Další část formuláře se věnuje výhradně knižnímu bloku a grafické úpravě. Je sledován typ předsádek, barva tisku, druh sazby textu, typ číslování stránek (příp. folií) a další podrobné specifikace grafické výzdoby, včetně velikosti iniciál, která je definovaná počtem řádků na výšku iniciály.

Druhá strana formuláře je věnována výhradně poškozením knižní vazby, zahrnující poškození pokryvu, desek či ztráty různých částí vazby s tím, že jsou popsány příčiny poškození (hmyz, hlodavci atd.). Míra poškození vazby je vyjádřena slovním hodnocením ve čtyřech stupních: dobrý stav, částečně poškozená vazba, poškozená vazba a alarmující stav. Informace o poškození knižního bloku zahrnují všechny běžné typy porušení papíru. Formulář také obsahuje doporučené restaurátorské zásahy, návrhy konzervace a opatření pro ochranu poškozených knižních svazků. Tyto restaurátorské záznamy budou později poskytnuty správě kukských depozitářů.

Formuláře byly vyplňovány přímo v prostorách depozitářů, aby byla manipulace s knihami co nejméně náročná a nehrozilo tak jejich poškození. Tento průzkum probíhal od dubna do srpna 2009 s laskavým svolením kastelána Kuksu, Libora Švece. Vyplňování formulářů trvalo v součtu více než 160 hodin. Fakt, že byly všechny formuláře vypracovány jednou osobou (osobou autorky diplomové práce), má význam pro objektivitu jednotlivých záznamů.

Dnešní prostory depozitářů knih představují dvě místnosti v severním křídle budovy v prvním patře, východně od kostela. Obě místnosti mají jen skromné vybavení, jejich velkou, bohužel však jedinou, předností je, že knihám poskytují temné prostředí. Celkový stav depozitářů je nevyhovující vzhledem ke kolísající teplotě a vlhkosti vzduchu. Jednotlivé knižní svazky jsou v první místnosti uloženy v pěti vysokých skříních s hlubokými policemi, takže jsou knihy vždy ve dvou řadách, což znesnadňuje jejich vyhledávání. Druhá místnost obsahuje dva rozsáhlé dřevěné regály přístupné z obou stran, ovšem i zde je dostupnost některých knih možná pouze s pomocí schůdků. Paradoxně jsou svazky s největší hmotností (až několik kilogramů) umístěny v nejvyšších policích.

Pro níže vypracované rozbory knih a uvedení jejich charakteristik tak bylo přezkoumáno 1282 svazků do roku 1738, kdy hrabě zemřel. Protože hrabě schraňoval i celé náklady svých knih, bylo mnoho svazků duplicitních. Pokud byly knihy identické svým obsahem i vnější podobou, byly počítány jako jedno dílo. Stejně svazky se v depozitáři téměř nikdy nevyskytují vedle sebe, odhalení duplicity proto bylo možné jen s pomocí porovnání vypracovaných formulářů. Duplicitních svazků bylo tímto způsobem odhaleno 419, vztahují se k 51 dílům (v jednom z případů bylo 276 stejných svazků). Počet zkoumaných exemplářů se tak snížil na 863 děl.

Jednotlivá statistická šetření se týkají vždy jen určitých jevů. Tak například výzkum knižní vazby nemohl být započten u svazků s převazbou, stejně tak byly vynechány svazky, jimž chybí pokryv nebo dokonce celá vazba. Přesto mohou být takové svazky součástí studia grafické výzdoby.

Zvláštní skupinu děl tvoří tzv. šporkiana. Jsou to knihy, o jejichž vydání se zasadil hrabě Špork, nebo je alespoň financoval. Tato díla jsou často opatřena jeho erbovním znamením, nebo dokonce jeho podobiznou v mědirytu. Je ovšem nutné přísně od sebe oddělit tisky vzniklé z popudu hraběte Šporka, které byly tištěny v Lysé nad Labem, nebo

jejichž vydání hrabě financoval a svazky, které sloužily jako předlohy pro šporkovské tisky, nebo byly hraběti blízké. „Ryzích“ šporkovských tisků se v kukských depozitářích dochovalo podle nejnovějšího průzkumu 78, přičemž čtyři exempláře jsou dotisky. Celkem 31 šporkian se v depozitářích vyskytuje ve více exemplářích.

6. 2. Knižní vazba

S ohledem na předchozí kapitolu, která nám přiblížila vzhled knižní vazby odpovídající knihovnám ve Šporkově době, je nutné přezkoumat torzo oné knihovny s velkým odstupem. Viděli jsme neuvěřitelnou škálu možností ve volbě pokryvu knihy, v jeho výzdobě a také v pojetí grafické výzdoby knižního bloku.

Pokud se podíváme na všechny dochované knihy (tedy celý vzorek 863 knih), zdánlivě nás nečeká nijak velké překvapení. Knihy mají z valné většiny nejběžnější používané vazby této doby, což znamená lepenkové desky (60,3%), případně dřevěné desky (33,6%), minimum kování a pokryv z tříslo-činěné usně (72,1%), s běžně se vyskytujícím zlacením v obvyklých vzorech. Ve specifikacích uvedených výše by taková charakteristika vystihovala produkci klášterních dílen a připomínala by zakázky nemajetných institucí. Takto prosté vymezení ale nevysvětluje výskyt takovýchto vazeb na knihách, které hrabě léta sháněl, ani prosté vazby svých nejoblíbenějších knih, které nechával překládat, aby se o ně „podělil“ s ostatními.

Vysvětlení tohoto zdánlivě „obyčejného“ vzhledu knižní sbírky je hned několik. Pravděpodobná je absence kvalitních výrobních materiálů v okolí Šporkova (Šporkových) panství. O knihvazačích máme také jen málo zmínek. Minimálně v letech 1725-1733 se hrabě mohl se svými požadavky obracet na královédvorského knihaře Jiřího Scheidera, který například svázal 1465 exemplářů spisu Clauda Viemonta (šporkovský tisk, číslo 56 Backova seznamu).²¹⁵ Jako druhý knihař figuruje v několika zmínkách Antonín Thomas.²¹⁶ Pro osvětlení Šporkových možností je však nutné mnohem podrobnější zkoumání.

---

²¹⁵ Preiss: *Boje...* s. 94

Základní charakteristikou knihy je její rozměr. Mezi sledovanými svazky se setkáme s celou škálou formátů, ovšem mezi šporkiany je tomu jinak. Vzhledem k celkem obvyklým formátům knih (jen jediný svazek má rozměr pro „šířku“ větší než „výšku“), se omezíme na sledování výšky hřbetu a to u sedmdesáti tří svazků šporkian. Dotisky nebyly započítány, protože jejich rozměry jsou stejné jako u jejich prvních vydání. Všechny rozměry byly zaznamenány v milimetrech, ovšem vzhledem k některým poškozením knih, jako je deformace hřbetu, mohou být odchylky naměřených hodnot až 10mm. Nejmenší z tisků, *Tractat wider die Gleichgültigkeit...* (1702), má výšku hřbetu pouhých 129mm.

Třicet sedm svazků má výšku hřbetu v rozmezí od 129 do 180mm. Rozměr při výšce hřbetu mezi 191-242mm najdeme u třiceti knih. Pouhých pět svazků najdeme v rozmezí 296-332mm. Jediným a největším exemplářem, který se blíží svému rozměrem ke 400mm je *Das Christliche Jahr...* (1733). Šporkiana jsou tedy převážně spíše menší svazky. Nelze však pozorovat jakoukoli souvislost rozměrů knih s jejich zaměřením nebo s dobou jejich vzniku.

Zastavme se u materiálů použitých na zhotovení desek. Lepenkové desky byly široce rozšířeným trendem. Tato značně levná záležitost ale neposkytovala dostatečnou trvanlivost. Stačí se podívat na výčet poškození, která se vyskytují výhradně u vazeb s lepenkovými deskami. K tomu poslouží průzkum fyzického stavu knih, který je součástí vypracovaných restaurátorských formulářů.

Přílišná pružnost lepenky vede k ohýbání rohů a deformaci hran takových desek. Pokud navíc dojde např. k oděru pokryvu, odhalená lepenka nemá nejmenší vůli udržet tvar, okamžitě se roztřepe a poškození se může velmi rozšířit. U dřevěných desek je toto riziko minimální.

Nestabilitnost lepenkových desek musel hrabě nutně znát, a pokud ne z kombinace lepenkových desek s usní, která zaručuje jistou pevnost, tak zcela jistě z kombinace lepenky a papírového pokryvu. Jak ale mohl při svém pohledu na věčnost, při svém neustálém připomínání smrti, opomenout fakt, že většina jeho knih, pro které tolik riskoval, podlehne zkáze mnohem rychleji? Je známý jeho cílený výhled na kostelní věčné světlo z jeho pokojů

---

²¹⁶ Preiss: *Boje...* s. 95

v Kuksu, nebo to, že měl v ložnici ve svém pražském paláci vystavenou lebku své matky. Až po smrti Františka Antonína byla lebka uložena do kukské krypty.²¹⁷

Vraťme se ale k lepenkovým deskám. Pro příklad uvádím porovnání knih s lepenkovými a dřevěnými deskami, jejichž pokryv je z papíru – záměrně je zvolena varianta s méně odolným pokryvem. Toto hodnocení vychází ze záznamů na zadních stranách již zmiňovaných formulářů, které se týkají poškození knižní vazby. Hodnocení míry poškození vytvářejí restaurátoři subjektivně, avšak vznik těchto záznamů nebyl podmíněn touto studií. Formuláře byly vypracovány jako součást standardního restaurátorského průzkumu, a závěry z nich vyplývající nebylo ani při nejlepší vůli možné předem odhadovat.

Z 25 kusů knih s lepenkovými deskami a papírovým pokryvem 24% vykazuje poškození rohů stupně 2 (stupnice 1-4; 1= dobrý stav, 2= částečné poškození, 3= poškození, 4= alarmující stav) a celých 76% svazků je poškozeno stupněm 3-4. Mezi knihami s dřevěnými deskami (101 kusů) bylo poškozeno 0,99% stupněm 1; 74,26% stupněm 2 a 24,75% stupněm 3. Je tu vidět jasná převaha vyššího poškození u lepenkových desek a evidentně nižší míra poškození u dřevěných desek. Přitom není možné hledat vysvětlení v rozdílných podmínkách uložení, ty jsou pro všechny svazky stejné.

Toto hodnocení kvality desek musí přetnout připomínka faktu, že je zde vyhodnocen pouhý zlomek z původní knihovny. Není ani žádný div, že se „ztratily“ zřejmě právě ty překrásné vazby, které možná nechal hrabě vybavit honosnými vazbami podle nejnovější francouzské módy. K osvětlení tohoto problému se ale s největší pravděpodobností nedochovala jediná zpráva. Přesto zůstává důležitým konstatováním, že ani knihy, které byly podle Ernsta Backa hraběti Šporkovi i celé jeho rodině blízké, nebyly opatřeny vazbou, která by jakkoli vystupovala z šedého průměru. Lepenku pochopitelně používal každý, přesto je nutné se ptát, kdo jiný by si mohl pořizovat „lepší“ vazbu, když ne majetný šlechtic, který se navíc živě zajímá o knižní kulturu?

Podívejme se proto na knižní vazby Šporkových současníků. Můžeme tak osvětlit, zda bylo možné kvalitní vazbu obstarat.

---

²¹⁷ Preiss: *Boje...* s. 17

Budování knihovny nebylo mezi šlechtou nijak ojedinělou záležitostí. Pokud bychom hledali přirovnání ke Šporkově knihovně, je patrně nejlepším vodítkem sledování osobních supralibros, ta totiž nejlépe dokládají bibliofilské ladění šlechticů.

Pokud si totiž majitel pořídil (celkem nákladně) razidlo pro označování svých knih, měl evidentně zájem o knižní vazby a snad i o jejich dobrý stav. Užití supralibros v jednoduchém rámci či v hladké ploše na jednotně zvolené usni vedlo později k jakési uniformitě knihoven.

K dobovému vrcholu mezi knihovnami na přelomu 17. a 18. století patřila knihovna Václava Vojtěcha ze Šternberku, který založil zámek v Troji a Šternberský palác na Hradčanech. Jeho supralibros má podobu osmicípé hvězdy v kruhovém rámu s velkými iniciálami W. A. C. D. S. Tyto knihy se dochovaly v pražské univerzitní knihovně v Klementinu.

Další knihovna, která se dnes nachází v Klementinu, je knihovna Kinských, obsahující cenná militaria a dvě soukromé knihovny Františka hraběte Kinského. Supralibros těchto knih bývají zlacená na tmavším podkladu, například na hnědé tříslo-činěné usni.

Tři černínské knihovny se staly v druhé polovině 18. století součástí lobkovické knihovny v Praze. I jejich supralibros bývají zlacená na tmavém podkladu s jednoduchým či bordurovým orámováním. Tyto knihy mají samozřejmě i další výzdobné prvky – od dobře zpracovaných ořízek knižních bloků po zlacené hrany desek.²¹⁸

Gotfried/Bohumír Daniel svobodný pán z Wünschwitzu byl předním sběratelem knih a také znalcem heraldiky. Jeho zlacené supralibros najdeme i na odvážných vazbách v ostře zeleném pergamenu, takto je svázané dílo *Český Postylian neboližto: Noviny české... 1719-27*, knihy jsou uloženy v knihovně Národního muzea.

Své supralibros měl i český rod Dobřenských (ve znaku tohoto rodu je čáp), nebo rod Harrachů, jejichž znak a monogram FAGVH je v oválné kartuši. Výjimečné knižní vazby měl ve svých sbírkách i Václav hrabě z Kounic-Rittberku (1711-1794), význačný státník Marie Terezie a Josefa II. Opět se setkáváme se zlaceným znakem na tmavším podkladu, ale i s bohatě zdobeným hřbetem knihy atd.²¹⁹ Kounic měl možnost přes dvorskou kancelář doplňovat sbírku přímo z Francie bez ohledu na cenzuru. Možná bychom v této knihovně

---

²¹⁸ Hamanová: *Z dějin...* s. 147-148

²¹⁹ Hamanová: *Z dějin...* s. 149-151

našli tytéž zakázané tisky, které si pořizoval hrabě Špork. Po Václavově smrti se již knihovna Kouniců na slavkovském zámku nerozšiřovala, dnes obsahuje zhruba 2.800 knižních svazků.²²⁰

Výjimečná byla zámecká knihovna na Frýdlantu, jejímž zakladatelem byl komoří František Ferdinand z Gallasu (1635-1697), od roku 1674. Knihy dával vázat do hladkého pergamenu se svým supralibros. Svým vzděláním a zájmy tíhl k Itálii, což se projevilo i na skladbě knihovny. Vedle italských tisků vlastnil i několik u nás méně častých španělských exemplářů.²²¹ Jan Václav Gallas (1669-1719) sbírku završil v souvislosti se svojí kariérou rakouského místokrále v Neapolsku. Jeho iniciativou byl v Praze na Starém Městě zbudován rodový palác, kam byla knihovna dočasně přenesena. V 18. století byla knihovna obohacena o módní francouzskou beletrii, teatralia a příležitostné slavnostní tisky. Knihovna má dnes 13.000 svazků.²²²

Velkého rozsahu dosáhla Knihovna na zámku Opočno, kterou založil Rudolf Colloredo-Walsee (1585-1657). Jeho nástupce Hieronymus Colloredo (1674-1726) knihovnu obohatil především o historickou a právní literaturu a tisky o architektuře. V 18. století přišla na základě rodové aliance do Opočna knihovna Mansfeldů, čímž se původní knihovna značně rozšířila. Pozdějším sběratelstvím Josefa Colloredo-Mansfelda (1866-1949) se sbírka rozšířila o tzv. „Francouzskou knihovnu“ s množstvím historické literatury a prameny k dějinám evropské politiky od 16. stol. Přibyl i soubor tisků o řádu zlatého rouna (o který se zvláště zajímal hrabě Špork).²²³

Cenné knižní vazby bychom našli i v jiných knihovnách.²²⁴ Již nyní je ovšem jasné, že budování knihoven a pořizování kvalitních knižních vazeb bylo mezi šlechtou obecně rozšířené a je velmi nepravděpodobné, že by v oblasti knižní vazby Šporkovi unikaly soudobé trendy.

---

²²⁰ Cejpek, Jiří; Hlaváček, Ivan; Kneidl, Pravoslav: *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha, 1998, s 116

²²¹ Cejpek; Hlaváček; Kneidl: *Dějiny knihoven...* s. 115

²²² Tamtéž, s. 115

²²³ Tamtéž, s. 115-116

²²⁴ Na vysoce kvalitní knižní vazby mne upozornil pan PhDr. Petr Mašek. Takové jsou údajně v knihovně Josefa Jirího z Valdštejna (1709-1771) na Duchcově, kde jsou vazby často převazbami mnohem starších děl, například i prvotisků. Mimořádné jsou i sbírky zámeckých knihoven v Mnichově Hradišti, v Křimicích nebo v Litoměřicích.

Z několika málo zmínek o vázání knih v souvislosti s hrabětem víme, že měl velmi blízko, ve Dvoře Králové nad Labem, knihaře Jiřího Scheidera a mohl využívat i služby pražského knihaře Antonína Thomase, jehož dílna byla údajně přechodně umístěna v Kuksu.²²⁵ Hrabě často využíval práci knihvazačů pro vytváření konvolutů, tedy knih vytvořených svázáním dříve samostatných tisků. Pokud byl tento knihařský zásah součástí pašování knih, znamenalo to znehodnocení dvou či více již nepoužitelných pokryvů knih, ztrátu desek a oseknutí většího knižního bloku tak, aby dokonale splynul s blokem menším. Zároveň byla kniha opatřena novou výzdobou ořízky a novým pokryvem. Takto vzniklá kniha ale nebyla nijak dokonalým dílkem. Nově oseknutá část knihy často postrádala číslování, nebo kolem textu nezůstávaly žádné okraje. Podruhé prošívání papír měl ve své hřbetní části trhliny a rozdílné opotřebení dvou či více dosud oddělených bloků bylo přeci jen patrné. Vázání konvolutů z již existujících knih byla však velmi okrajová záležitost. Spíše byly tisky svazovány k sobě již ve výrobě.

Vraťme se ke Šporkovým knihvazačům a k otázce, proč nebyl hrabě příliš ochotný investovat do knižní vazby. O jeho bibliofilii nemůže být pochyb a finančních prostředků měl také nadmíru. Pořizování vazby pro nově získané knihy bylo běžnou záležitostí – kupovaly se volné bloky papíru, díky tomu mohli kupující označovat své nové přírůstky svým vlastním supralibros a sami rozhodovat o vzhledu vazby. Pokud byla kniha zakoupena nebo získána jinak než přímo od vydavatele, byla situace samozřejmě jiná.

Podívejme se nyní na tabulku, která ukazuje výskyt různých materiálů pro zhotovení desek u jednotlivých jazykových skupin. Vícesvazková díla byla počítána jako jedna položka. Tabulka se týká všech svazků, i šporkian.

	Dřevěné desky	Lepenkové desky	Měkká vazba
Francouzština	12	82	7
Latina	116	207	7
Němčina	105	117	32
Čeština	0	0	1

²²⁵ Šerých, Jiří: *Michael Rentz fecit. Michael Jindřich Rentz dvorní rytec hraběte Šporka*. Praha, 2007. s. 140

Vícejazyčné	8	23	3
celkem	241 (33,48%)	429 (59,58%)	50 (6,94%)

Jednoznačně nejméně častým jevem je měkká vazba. Mezi športkiany se přitom můžeme s tímto typem setkat mnohem častěji. Důležité je také upozornit, že toto označení neznamena jen „sešitový“ formát, ale bývá užito i pro silnější svazky z několika složek, které mají plochý hřbet.

Překvapivě vysoký podíl dřevěných desek můžeme vidět u německých tisků, mnohé z nich ovšem mají pouze papírový pokryv. Všeobecné rozšíření lepenkových desek je touto tabulkou jasně potvrzeno. Většina jazykových skupin má převahu právě ve sloupci s lepenkou, údaj o jediném česky tištěném díle je v tabulce zanedbatelný.

Zajímavé závěry můžeme odvodit i z tabulky s údaji o pokryvech knih. Započítány byly všechny knihy, které mají zachovalý pokryv na deskách.

	Třísló- činěná useň	Papír	Pergamen	Jircha	Polokož. vazba	Textil
Francouzština	91 (19,1%)	1 (1,4%)	1 (1,5%)	0	1 (7,1%)	0
Latina	236 (49,6%)	24 (32,4%)	28 (42,4%)	20 (62,5%)	6 (42,9%)	4
Němčina	130 (27,3%)	45 (60,8%)	33 (50%)	12 (37,5%)	5 (35,7%)	0
Vícejazyčné	19 (4%)	4 (5,4%)	4 (6,1%)	0	2 (14,3%)	0
celkem	476 (100%)	74 (100%)	66 (100%)	32 (100%)	14 (100%)	4

Jen v několika případech měla francouzská kniha jiný pokryv než z třísló-činěné usně. Podobný trend vidíme i u svazků s latinskými texty. Naproti tomu je zejména u německých

knih řada vazeb pokrytá i jinými materiály. Při celkovém pohledu na tabulku bez ohledu na rozdělení podle jazyků má jednoznačnou převahu tříslo-činěná useň. Důležité je však sledovat také kombinaci s lepenkovými nebo dřevěnými deskami a výzdobu usně. To jsou totiž faktory, které mohou velmi ovlivnit celkové vyznění knižní vazby, respektive její kvality.

Průkazným vzorkem toho, jaké knižní vazby Špork preferoval u svých knih, jsou bezesporu šporkiana. Tisky, které přímo vznikly na Šporkův popud, dostávaly vazbu, jejíž podobu patrně určoval nebo alespoň schvaloval hrabě sám. K tomuto účelu vznikla rozsáhlá tabulka (viz Příloha 9. 5.). Soubor šporkian, která byla nalezena v depozitářích hospitálu, se prakticky shoduje se soupisem Ernsta Backa (dále „Backův seznam“).²²⁶ Tento soupis vznikl jako příloha jeho dopisu, ve kterém svoji sbírku šporkian nabízel Vlastivědnému muzeu roku 1939. Proto bylo číslování podle tohoto Backova seznamu aplikováno na celý uvedený průzkum šporkovských tisků. Jen sedm děl, která byla na Kuksu nalezena a která bezpečně můžeme prohlásit za šporkiana, v Backově seznamu nejsou uvedena, a proto je v prvním sloupci tabulky u těchto tisků pouze pomlčka.

Hledání šporkian bylo provedeno s pomocí prvního seznamu Heinricha Benedikta²²⁷ s dodatky Ernsta Backa²²⁸ (celkový soupis 162 šporkian) a dále byly tisky hledány s pomocí soupisu Backovy soukromé sbírky šporkian. Každý z těchto soupisů šporkian má ovšem svá specifika. Back i Benedikt mají své vlastní metody, kterými počítají díla svázaná do konvolutu každé zvlášť, nebo pod jedním číslem strukturují názvy pod a, b, c atd. Současně je Benediktův soupis utvářen čistě chronologicky, takže části konvolutu, které byly tištěny v různých letech, se poněkud nelogicky ocitají v jiných oddílech seznamu. Nutné je také dodat, že Heinrich Benedikt ve svém seznamu uvádí i grafické listy či letáky a právě tato dílka se do dnešních dní většinou nedochovala. I vzhledem k jisté zmatečnosti výše přiblížených soupisů bylo důležité především sledování výskytu určitých znaků šporkovských tisků, jako je šporkovský erb, podobizna hraběte, nápisy se Šporkovým

---

²²⁶ Archiv NKP Hospital Kuks, dopis Ernsta Backa... /v příloze tzv. Backův seznam/

²²⁷ Benedikt: *Franz Anton...* s. 411-453

²²⁸ Back: *Unbekannte...* s. 17-37

jménem nebo uvedením, že daný tisk přeložila některá ze Šporkových dcer atd. Takto bylo nalezeno například i sedm výše uvedených tisků bez „Backova čísla“.

Pokud bychom byli důslední, jen tisky po číslo 71 podle Backova seznamu²²⁹ (první sloupec tabulky) jsou tiskem a ne „jen“ majetkem hraběte Šporka. I když i tisky, které nebyly tištěny ze Šporkova popudu, mohl hrabě opatřit vazbou podle svého uvážení či přání. Jsou to tisky, které hrabě pracně získával, aby je mohl šířit dál mezi sobě „rovné“ šlechtice či mezi prostý lid a pokud to bylo nutné, nechával je přeložit do němčiny. Knihy bez „Backova“ čísla označené pomlčkou, jsou zařazeny mezi tisky po číslo 71. Toto rozdělení tabulky vychází z Backova posledního soupisu.²³⁰

Vzorek šporkian nalezených na Kuksu čítá 78 kusů. Ze 71 děl Backova seznamu čtyři nebyla nalezena a sedm tisků mimo tento seznam počet šporkian navýšilo. Těchto sedm tisků čítá pět titulů z Benediktova soupisu, dvě šporkiana jsou zcela nově objevena (Backův ani Benediktův soupis tato šporkiana neuvádějí). V tabulce je tedy představeno 74 „ryzích“ šporkian a 4 dotisky (4 díla jsou s největší pravděpodobností dotisky, protože k datacím uváděným v seznamech se tisky nedochovaly).

Jako dvě nově objevená šporkiana byly označeny tisky se signaturami 6331 a 6335. První z nich se věnuje oslavě císařovniných narozenin: *Schluß-Rede, Welche den 28. August 1730. im Kuckus Baad an dem allerhöchsten Geburths-Tage Ihro Majestät der Röm. Kayserin zu Ehren...* Jedná se o skromný tisk letákového charakteru, ovšem zaslouží si pozornost především díky svému kvalitnímu grafickému zpracování. Druhý „nový“ tisk nese název *Der Heilige Römisch-Catholische königliche Psalter Davids, nach Schriftmäßigen Sinn deß Heiligen Geistes, mit Christlichen Sitten-Lehren durchauß gezieret, und täglicher Erweckung wahrer Andacht, als die Crone aller Gebetter, den Closter-Orden und allen Gottseligen Stands-Personen geschenket....* Jako autor tohoto tisku z roku 1716 je uveden Sacy. Patrně navazuje na šporkianum s číslem 14 Backova seznamu, které je z roku 1713.

Další část tabulky se vztahuje výhradně k tiskům, které byly jako originální předloha pro šporkovské tisky, nebo byly blízké rodu Šporků (Sweerts-Šporků). Tato část tabulky

---

²²⁹ Archiv NKP Hospital Kuks, dopis Ernsta Backa... /v příloze tzv. Backův seznam/

²³⁰ Archiv NKP Hospital Kuks, dopis Ernsta Backa... /v příloze tzv. Backův seznam/

byla dohledána čistě na základě seznamu Ernsta Backa.²³¹ Řada svazků přitom nebyla primárně určena k bližšímu průzkumu, protože tyto tisky svým letopočtem přesahují rok 1738. Přesto pokud bylo shledáno, že se v kukských depozitářích nacházejí, jsou jejich pořadová čísla a vyhledané signatury rovněž zaneseny do tabulky a pro přehlednost jsou v prvním sloupci označeny vykřičníkem.

Kromě sledování jevu, nakolik jsou častá užití jednotlivých prvků, je i zde nutné pozorovat jejich vzájemné kombinace. Nejlepší možnou variantou by samozřejmě byla useň, ať už jakákoli, a dřevěné desky. Na této tabulce je ale patrné, že ne vždy byly „lepší“ dřevěné desky potaženy kvalitním materiálem a naopak kvalitní materiál pokrytu nespočíval často na jiných než na lepenkových deskách. Pokud se kombinace „vydářila“, měla by nás také zajímat úroveň výzdoby.

Jak bylo uvedeno výše, několik děl z Backova posledního soupisu se v kukských depozitářích nenachází (v tabulce proto v řadě čísel v prvním sloupci chybí). Takto nebyla na Kuksu nalezena 4 šporkiana s Backovým číslem 23, 24, 32, 52 a dalších 14 děl z druhé části tabulky. Zvláštním případem je tisk s Backovým číslem 70, u kterého dokonce známe současnou signaturu, ale v depozitářích chybí. Postrádat bychom měli ovšem také již zmíněnou první verzi *Křesťanského roku (Das Christliche Jahr, oder die Messen auf die Sonn-gemeine-Ferial- und Fest-Täge des gantzen Jahrs in Teutscher Sprache, sambt der Auslegung derer Episteln und Evangelien, auch einem kurtzen Begrieff der Leben von denen Heiligen...1718)*, která má v Benediktově soupisu číslo 47 a nebyly nalezeny ani mnohé další tisky Benediktova soupisu. Na tomto místě jsou uvedena alespoň šporkiana z Backova seznamu, neboť tyto svazky se s největší pravděpodobností po roce 1939 dostaly do Kuksu, zatímco tisky Benediktova seznamu jsou z velké části zapsány pouze na základě písemných zpráv. Chybějící tisky:

23. *Extract eines curiosen Schreibens, Occasioner der in Ubertragung so vieler Verfolgungen bezeugten Graf Sporckischen Standhaftigkeit, d. d. Wien den 11. Jan. 1720.*

---

²³¹ Archiv NKP Hospital Kuks, dopis Ernsta Backa... /v příloze tzv. Backův seznam/

24. *Unpartheiische End-Urtheil ettlicher Seiner Excellenz des herrn Grafen von Sporck, Rechtsbeschwerden, welche an dem Clösterl zu Lyssa angeschlagen gefunden worden*, den 9. Jenner 1721.

32. *Slawiczek rágský na stromě života, sláwu Tworcy swému prospěwugjcy, to gest: Kancyonal anebo Knjha pjsebnj*. Wytisstený w Hradcy Králowé nad Labem u Waczslawa Tybelly. 1719.

52. „*Ich habe, großer Graff, den Lebens-Lauf gelesen...*“ 1 Bl. Berse, Unterschrift L. A. K. U. R. (*Knorr von Rosenroth*). Stillenau.

První sloupec tabulky (viz Příloha 9. 5.) uvádí čísla, pod kterými se jednotlivé tisky nacházejí v konečném seznamu E. Backa, který sloužil jako soupis šporkian, jež Back chtěl prodat Vlastivědnému muzeu (viz výše). Zajímavé je, že tento šporkovský badatel ve svém seznamu uvádí jako dodatek číslo, pod kterým se kniha nachází v seznamu Benediktově z roku 1923.²³² Řada tisků Benediktova seznamu ale nemá v Backově seznamu své místo. Jedná se o pouhých 43 odkazů na Benediktův seznam, který čítá 124 položek. Protože Ernst Back narazil při své badatelské činnosti na tisky, které v Benediktově seznamu nejsou a také řadu tisků vlastnil, „nastavil“ Benediktův seznam od čísla 125 dál až k číslu 162. Toto rozšíření Benediktova seznamu Back nazval *Unbekannte Sporckdrucke*, (*in: Mitteilungen des Heimatmuseums Kukus, 1937*). Ve svém posledním soupisu tak paradoxně odkazoval na jiný svůj seznam, kde navázal na svého kolegu.

Druhý sloupec v tabulce, s čísly Benediktova seznamu, byl sestaven s pomocí Backových údajů, ale především systémem porovnávání přesných názvů knih a jejich datací přímo s Benediktovým soupisem. Takto se podařilo přiřadit i dalším tiskům „Benediktovo číslo“. Jak již bylo uvedeno, Benediktův seznam obsahuje pouze 124 položek, tisky s čísly 125 až 162 se týkají Backovy připsané části (*Unbekannte Sporckdrucke*). Tento celek 162 tisků má tedy jeden společný sloupec.

Další sloupec uvádí novou signaturu knihy, pod kterou jsou konkrétní tisky uloženy ve stávajících depozitářích. Tento sloupec vznikl jako praktická pomůcka pro dohledání těchto jinak těžko rozpoznatelných knih v masě ostatních svazků v knihovně. Zároveň je

---

²³² Benedikt: *Franz Anton...* s. 411-453

možné pohledem na sloupec označený písmenem „D“ zkontrolovat, zda je daný tisk v knihovně jediný svého druhu, nebo jestli je jich více. Zvolená signatura je v případě většího počtu stejných exemplářů pouhým příkladem tisku.

Dále jsou v tabulce označeny letopočty a jazyk tisků, zde nejsou nutné další komentáře. Sloupec označený „Vazba“ byl původně sepsán pouze pro přehlednost při sčítání jednotlivých jevů v knižní vazbě. Vzhledem k velmi názorné ukázce, jaká je přibližná podoba knihy, byl tento sloupec ponechán. Pokud se v zápisech objevuje znak otazníku, znamená to, že daný jev není jistý na 100%, ale je velice pravděpodobný. Taková situace nastává nejčastěji při určování, zda jsou desky z lepenky či ze dřeva. Nejistota vzniká, zejména pokud není odkryt pokryv knihy, není možnost pod pokryv ani předeštlí nahlédnout a ani poklepením na desku či posouzením její pružnosti nelze zjistit její materiál.

Striktní zařazení desek zhotovených z papíru, pod jednotné označení lepenka, je způsobeno velmi obtížnou rozpoznatelností lepenky v pravém smyslu slova od kaširovaného papíru či od kartonu. Pojem lepenka označuje „*papír o plošné hmotnosti nad 250g/m², vytvořený z několika vrstev, zpravidla o různém vlákninovém složení*“.²³³ Kartón by měl nižší plošnou hmotnost a pojem „kaširovaný papír“ označuje tužší materiál vzniklý slepením několika dříve jednotlivých papírů.²³⁴

Záznamy ke knižní vazbě v tabulce obsahují velice stručný zápis rozměrů knihy (pro krátkost uvedený v centimetrech) v pořadí výška, šířka, síla knihy, a samozřejmě obsahuje popis pokryvu a materiálu desek.

Další tři sloupky se více týkají výzdoby knižního bloku. Je sledována přítomnost šporkovského erbu, grafického nápisu „SPORCK“, ale i náročnějších, zejména mědirytových zobrazení Šporkovy podobizny či kukského areálu. Třetí ze sloupků sleduje přítomnost červeného tisku, byť se vyskytuje často jen na titulním listu.

Tabulka jako celek obsahuje 74 šporkian (myšlen je počet děl, tabulka obsahuje i jejich dotisky) a 31 děl v druhé části tabulky. Pouze takové množství totiž splňuje podmínku datace do roku 1738 (aby měl s knihou něco společného hrabě Špork), řada děl nebyla v depozitářích ani v katalogu podle Backova či Benediktova seznamu nalezena. K 31

---

²³³ Ďurovič: *Restaurování...* s. 17

²³⁴ Kubička, Roman; Zelinger, Jiří: *Výkladový slovník malířství, grafiky a restaurování*. Praha, 2004. s. 113,146

šporkianům bylo v depozitářích objeveno 397 duplicitních svazků (celkem je v torzu Šporkovy knihovny napočítáno 414 duplikátů).

Pokud jde o knižní vazbu šporkian, bylo nutné pečlivě volit, které tisky budou započítány a které ne. Tisk s Backovým číslem 17 byl nalezen ve variantě s dřevěnými i s lepenkovými deskami, tisk, který má v Backově seznamu číslo 16 má také dvě varianty – s tříslo-činěnou usní a s jirchovým pokryvem. Aby nemohla být preferována jen jedna možnost, jsou do statistik zaneseny obě. Stejný případ je tisk s Backovým číslem 43, kde je jedna varianta v měkké vazbě, zatímco druhá má lepenkové desky potažené tříslo-činěnou usní. Mezi níže uvedené údaje jsou započítány i dotisky knih – jsou to plnohodnotné knihy a navíc mají často jinou vazbu, než první vydání tisku. Celkový počet zkoumaných knižních vazeb je nakonec ovlivněn i tím, že u čísla 71 Backova seznamu nemůže být řeč o vazbě, protože se jedná o pouhý dvoulist. Celkový počet sledovaných vazeb šporkian je proto 79. Mimořádně vysoký je mezi šporkiany podíl měkkých vazeb, je jich celkem 20.

Dřevěné desky má celkem 30 tisků s následujícím pokryvem:

papírový pokryv	14 tisků
pergamenový pokryv	8 děl
tříslo-činěná useň	6 děl
textilní pokryv	2 tisky

Lepenkové desky najdeme u 29 tisků:

papírový pokryv	3 díla
pergamenový pokryv	7 děl
tříslo-činěná useň	14 děl
polokožený pokryv	3 díla
jircha	2 díla

Jedinečný „*Křesťanský rok*“ je pokryt bílou vepřovicí (jirchou) a je zdoben slepotiskem. Useň je poměrně hrubá a tuhá, není to však na škodu vzhledem k užití lepenkových desek a to i na takto rozměrném díle (oba svazky zhruba 400x290x100 mm). U tohoto dvojdílného tisku se v této práci ještě vícekrát zastavíme. V několika rovinách totiž vyniká nad ostatní Šporkovy počiny v oblasti tisku. Nejen že je opatřen poněkud nákladnější knižní vazbou, mimořádná je především grafická výzdoba. Oba díly obsahují velké množství mědirytů (viz následující kapitola).

Odděleně od „ryzích“ šporkian musí být vyhodnocena i druhá část tabulky, protože knižní vazby v této skupině mají také určitou vypovídací hodnotu; bylo dohledáno 31 děl do roku 1738. Celkem značný počet děl se nepodařilo v kukských depozitářích dohledat. Jsou to čísla 79, 84, 98, 108, 109, 114, 115, 116, 118, 127, 128, 129, 133, 134, 135, ale jen několik z těchto děl splňuje podmínky pro stanovenou dataci (do roku 1738).

Z této skupiny má jen 10 svazků dřevěné desky a následující typy pokryvu:

Papír	5 děl
Pergamen	2 díla
Třísló-činěná useň	3 díla

17 děl má lepenkové desky, opět byla uplatněna celá škála různých pokryvů:

Papír	2 děl
Pergamen	1 díla
Třísló-činěná useň	12 díla
Polokožený pokryv	2

Tři tisky mají měkkou vazbu a u svazku s číslem 117 Backova seznamu se vazba nedochovala.

Tyto knihy pod hranicí Backova čísla 71 mají mírnou převahu kožených vazeb, ale není to nijak velký rozdíl. V této skupině je jejich podíl 56,25%, mezi šporkiany, která jsou v horní části tabulky, bychom došli k podílu kožených vazeb ve výši 48,7%.

Bez zajímavosti není ani to, že jeden tisk z horní části tabulky a čtyři z tisků z dolní části tabulky mají navíc Šporkovo supralibros v tříslo-činěné usni, což svědčí o tom, že jejich vazby byly pořízeny na přání či příkaz hraběte. Jsou to tisky s čísly 16, 86, 87, 88 a 89 Backova seznamu. Konkrétně se jedná o tato díla:

16. *Die Tugend-Schule der Christen Worinnen ein jeder Mensch aufferbaulich unterwiesen wird/ wie er pflichtmäßig sein Leben anstellen solle. Eröffnet/ Durch P. IVES von Paris/ Capuciner-Ordens Priestern. Nunmehr aber Auß dem Frantzösischen ins Teutsche übersetzt. Erster, anderter, dritter, vierter Theil. MDCCXV.*

86. *DISQVIVISIONVM MAGICARVM LIBRI SEX, QVIBVS CONTINETVR ACCVRATA CVRIOSARVM ARTIVM ET vanarum superstitionum confutatio, vtilis Theologis, Jurisconsultis, Medicis, Philologis. AVTORE MERTINO DEL-RIO SOCIET. IESV PRESBYT. LL.LICENT ET THEOL. DOCT. Olim in Academia GREATCENSI, et SALMANTICENSI publico S. Script Professore. Prodit opus ultimis curis longe accuratius ac castigatius. Superiorum Permissu et Licentia. COLONIAE AGRIPPINAE Sumptibus Hermanni Demen ANNO M.DC.LXXIX.*

87. *Auff / auff Ihr Christen! Das ist: Ein bewegliche Anfrischung/ Der Christlichen Waffen Wider Den Türckischen Bluet-Egel; Sambt Beygefügeten Zusatz vieler herrlichen Victorien und Sieg wider solchen Ottomannischen Erb-Feind; Wie auch andere Sittlicher Lehr- und Lob-Verfassung der Martialischen Tapfferkeit; In Eyl ohne Weil/ Zusammen getragen Durch P. F. ABRAHAM à S. Clara, Augustiner Baar-füsser/ etc. Cum Privilegio Casareo, & Permissu Superiorum. Wienn/ Gedruckt bey Johann von Gehlen/ Anno 1683, den 8. Julii.*

88. *VIA COMPENDII AD DEVM, PER MOTVS ANAGOGicos, & orationes jaculatorias. LIBER ISAGOGICVS AD Mysticam Theologiam. AUCTORE D. JOANNE SACRAE ROMANAE ECCLESIAE PRESBYTERO CARDINALE BONA, Ex Sacro Ordine CISTERCIENSI. COLONIAE AGRIPPINAE, Apud JOANNEM WILHELMVM FRIESSEM JUNIOREM. ANNO M. DC. LXXIV.*

89. *Wissenschafft der heiligen Kunst wohl zu sterben. In wenig Puncten verfasst, vnd in die fürnembste Tugenten außgetheilet. Allen sterblichen Menschen zu einem Gottseligen Leben vnd glückseligen Todt fürgestellt, Von einem Priester der Societät JESU. Cölln/ In Verlag und Druckerey Wilhelm Friessems im Ertz-Engel Gabriel in der Tranckgassen. 1654. Permissu Superiorum.*

Je zajímavé, že jinak nemají tato díla mnoho společného, mají různé rozměry, tři díla jsou v němčině a dvě v latině a místa tisku jsou také odlišná. Samotný fakt, že hrabě Špork měl své vlastní supralibros, povyšuje jeho knihy mezi špičku v knižní vazbě jeho doby. Ale je přinejmenším zarážející, že se exemplářů s tímto znamením dochovalo v kukské knihovně tak mizivé množství.

Naproti tomu nás Pavlína Hamanová upozorňuje na vynikající vazby se Šporkovým supralibros, které se dochovaly v Praze ve strahovské knihovně (dříve knihovna hradčanských kapucínů). Jedná se o tisk *Die Tugend-Schule der Christen Worinnen ein jeder Mensch aufferbaulich unterwiesen wird/ wie er pflichtmäßig sein Leben anstellen sollte* z roku 1715 (v Backově seznamu číslo 16), který se na Kuksu také nachází, rovněž v tříslučině usní.

Druhý tisk je ovšem vzácností, protože se jeho exemplář na Kuksu již patně nenachází (nebyl nalezen). V Backově seznamu jej najdeme pod číslem 32, název - *Slawiczek rágský na stromě života, sláwu Tworcy swému prospěwugjcy, to gest: Kancyonal anebo Knjha pjsebnj...* (1719). Dochoval se vázaný v bílé vepřovici a stejně jako první uvedená kniha má na středu desky Šporkovo supralibros, které je navíc orámované bohatým barokním rámcem s alegorickými postavami. Celý motiv je tlačen z jedné desky, takže výzdoba rohů, supralibros i postavy tvoří reliéf, oproti tradičnímu slepotisku, kdy je motiv vtlačen do usně.²³⁵

Dostáváme se tak ke zvláštním poznatkům, že na Kuksu se možná dochovaly tisky ve své „horší“ variantě. Bohužel k této hypotéze nebylo nashromážděno dostatečné množství příkladů. Vysvětlení by však bylo několik. Za prvé - krásná vazba se spíše stane předmětem zcizení, druhá možnost by byla celkem podobná Šporkově povaze - totiž že věnoval svým přátelům a známým knihy v kvalitních vazbách, zatímco knihy „pro sebe“ nepovažoval za tolik důležité. Ještě další možností je to, že měly poněkud lepší vazbu pouze knihy v jeho pražském paláci, kde případně mohly být knihy více obdivovány.

V otázce běžných pokryvů kukských knih je však asi jediným vysvětlením nedostupnost kvalitních materiálů, ať už způsobená jejich neexistencí v blízkém okolí, či Šporkovou neochotou složitě takovýto luxus shánět, byť prostřednictvím najaté osoby. Za

---

²³⁵ Hamanová: *Z dějin...* s. 148

pozornost stojí také fakt, že ačkoli jsou jednotlivé šporkovské vazby spíše průměrné, jsou od sebe navzájem vcelku odlišné. Různí se svými rozměry, svými pokryvy, mírou výzdoby atd. Zdánlivě to není vlastnost pro barokní knihovnu žádoucí, avšak pro hraběte Šporka je vcelku příhodná. Podívejme se ještě na doplňkové informace o knižních vazbách ve Šporkově knihovně. Jsou to v podstatě další doklady toho, že šporkiana svojí vnější podobou (tedy knižní vazbou) nijak přesvědčivě nevyčníkají nad běžnou knižní produkcí.

V 10 dílech (ze 78) je použita na titulním listu i červená tiskařská barva. Tyto knihy nevykazují žádné společné znaky – pocházejí z rozličných tiskáren, svojí datací vyplňují roky 1700-1733 a ani kvalitu vazby s touto tiskařskou vymožeností nelze spojovat. V tomto ohledu najdeme knihy v měkké papírové vazbě vedle knih vázaných v kůži, i když převážně s lepenkovými deskami.

Jen jediný šporkovský tisk je opatřený kováním – je to svazek se signaturou 6335 z roku 1716 *Der Heilige Römisch-Catholische königliche Psalter Davids, nach Schriftmäßigen Sinn deß Heiligen Geistes, mit Christlichen Sitten-Lehren durchauß gezieret, und täglicher Erweckung wahrer Andacht, als die Crone aller Gebetter, den Closter-Orden und allen Gottseligen Stands-Personen geschenkt....* Toto dílo bylo označeno jako „nově objevený“ šporkovský tisk (viz výše). Kování je mosazné se zapínáním na 2 trny v hraně přední desky.

V celkovém objemu sledovaných knižních vazeb je kování jevem okrajovým, nicméně ne nedostatkovým. Vyskytuje se u 66 děl, tj. 9,17% z celkového množství. Z toho 32 děl je latinských, 31 německých, dvě jsou latinsko-německá a jedno dílo s kováním je francouzské, z roku 1657. Barokní typ kování, kdy jsou v hraně desky dva trny a na ně se zapínají spony, můžeme vidět u 56 z nich. Ostatní typy kování jsou tvořeny háčkovými sponami se zapínáním do štítku s průřezovou nebo kolíčkovou záchytkou. Tento druhý typ je starší, ale vyskytuje se i na knihách například z doby po roce 1720. Knihy s kováním mají vždy dřevěné desky. V polovině případů je pokryvem těchto knih jircha, druhá část knih je pokryta tříslo-činěnou usní. Jen na dvou svazcích byla slepotisková výzdoba povrchu také zlacena.

Mezi šporkovskými tisky bylo u dvou svazků objeveno zavírání knihy pomocí dvou párů textilních tkanic, které jsou umístěny před přední ořízku knihy. Tkanice bývají různě barvené, a ani podle síly knih nelze zpravidla posuzovat funkčnost tkanic jako jejich

estetický význam. V souboru šporkian se vyskytují na vazbách s textilním pokryvem. První z knih je číslo 62 Backova seznamu (signatura 6305) z roku 1725 a číslo 66 Backova seznamu (signatura 6042) z roku 1727. Obě knihy jsou latinské s dřevěnými deskami. Pouze první z nich má v rámci své grafické výzdoby šporkovský erb.

6.3. Výzdoba knih

Výzdoba knih zahrnuje velice pestrou škálu úkonů, které vedly ke zvýšení hodnoty svazku a obvykle také ke zlepšení jeho vzhledu a estetického dojmu, kterým působil na čtenáře. Výzdoba byla knize obvykle dána již ve výrobě, protože je přímo vázaná na knihvazačské materiály. Například barevný kapitálek je obvykle přímou součástí vazby, stejně tak výlep přideští, všité knižní záložky nebo úprava usně. Specifická je grafická výzdoba uvnitř papírového bloku a knižní ilustrace. Tato problematika bude rozvedena níže.

Začněme pohledem na knihu z vnějšku. Pokryv knih sám o sobě může být z ušlechtilého materiálu – takto se pohlíželo například na pergamen. Ve Šporkově knihovně je obvykle bez výzdob, na hřbetech knih ani na deskách nenajdeme jedinou zlatou linku, což ovšem vede k dojmu, že je vazba „odbytá“ a že na její výzdobu hrabě odmítal vydávat finance. Zároveň je obtížné soudit, jak byl pergamen upraven ve Šporkově době (záleží na použitých minerálních plnivech a povrchové úpravě) a jak působil, taková zjištění by vyžadovala složitější analýzu. Tři století v nevhodných ukládacích podmínkách mohla mnohé změnit.

Další úpravy si nežádal ani papírový pokryv. Ve Šporkových sbírkách se papírem nešetřilo, ale je nutné dodat, že škála dekorů je poměrně široká. Nejčastěji mají papíry pro pokryv knih květinový vzor v pestrých zelených či červených barvách se zlacením celých ploch.

Důležitým výzdobným prvkem byl slepotisk v usni a jeho zlacení. Nejčastěji se u dochovaných knih setkáme se zlacením na hnědé tříslo-činěné usni. Jirchové či pergamenové vazby zlacení prakticky nevykazují, mohlo dojít k jeho oděru, ale s největší pravděpodobností jej knižní vazby neměly ani v době svého vzniku. Pokud bychom se

zaměřili na zlacení slepotisku v tříslu-činěné usní, je nutné sledovat jeho výskyt na deskách a speciálně na hřbetu. Často byl totiž zlacen jen hřbet, protože to byla v zarovnaných knihovních regálech jediná viditelná část knihy.

V knihovně je z celkového vzorku sledovaných vazeb 476 svazků pokryto tříslu-činěnou usní (viz výše). V následujících dvou tabulkách je vyjádřen počet děl s tříslu-činěnou usní na lepenkových a na dřevěných deskách. V rámci tohoto rozdělení byl sledován rozsah slepotiskové výzdoby, zda byly použity jen slepotiskové linky, pouze slepotisková tlačítka, obě tyto nejčastější možnosti nebo zda slepotisk použit nebyl. Druhá tabulka se týká zlacení, přičemž zohledněna byla také případná převaha výzdoby na hřbetech knih.

	Dřevěné desky	Lepenkové desky
Slepotiskové linky	67 (53,6%)	120 (34,19%)
Slepotisková tlačítka	2 (1,6%)	3 (0,86%)
Slep. tlačítka i linky	50 (40%)	227 (64,67%)
Bez slepotisku	6 (4,8)	1 (0,28%)
Počet děl	125 (100%)	351 (100%)

	Dřevěné desky	Lepenkové desky
Zlacení především na hřbetě	26	178
Zlacení ve všech částech	12	35
Slepotisk bez zlacení	81	137

Z celkového počtu 125 děl, která jsou pokryta tříslu-činěnou usní a mají dřevěné desky, je pouze 38 děl opatřeno zlacením, což je 30,4%. Mezi svazky s lepenkovými deskami (351 děl) se nachází 213 děl se zlacením, což představuje více než 60% svazků. V obou případech je patrná tendence více zdobit hřbet knihy, což je pro toto období typické. Současně z tabulek vyplývá, že svazky s dřevěnými deskami mají častěji skromnou výzdobu

oproti knihám s deskami lepenkovými. I když totiž výzdoba sestává ze slepotiskové linky i tlačítek, jen málokdy je zlacená.

Mezi šporkiany se vyskytuje celkem 20 exemplářů, které mají pokryv z tříslo-činěné usně (viz výše). Dalších 15 svazků s tímto pokryvem bychom našli v druhé části Backova soupisu. I zde je převaha svazků s lepenkovými deskami, které mají bohatší výzdobu, než tisky s tříslo-činěným pokryvem a deskami dřevěnými. Pouze 8 svazků z celého objemu šporkovských tisků má dřevěné desky v kombinaci s tříslo-činěnou usní, přičemž jen u dvou se setkáme s výzdobou ze slepotiskových tlačítek i linek a pouze dva tisky jsou zlacené, z toho jeden pouze na hřbetní části. Celkově výzdoba šporkovských tisků vázaných v tříslo-činěné usni v užití slepotisku i jeho zlacení zaostává za průměrnou výzdobou ostatních knih, které se ze Šporkovy doby dochovaly v depozitářích v Kuksu.

Určitým způsobem může hodnotu vazby zvýšit užití mramorovaného papíru namísto papíru bez vzoru. S tímto materiálem se můžeme setkat jen v několika knihách, které se dochovaly ve Šporkově knihovně. Tento druh papíru s barevným vzorem byl využíván buď jako hlavní obal tzv. měkké vazby, nebo byl naopak skryt uvnitř svazku, kde byl použit na výlep přideští.

Ve šporkianech se mramorovaný papír pro výlep přideští nachází u několika tisků. Je to číslo 22 Benediktova seznamu, dále čísla 4, 5, 6, 12, 14 a 33 Backova seznamu - všechny s lepenkovými deskami a číslo 37 Backova seznamu s dřevěnými deskami.

Celková situace v knihovně je následující:

Francouzské tisky	11 děl
Latinské tisky	28 děl
Německé tisky	3 díla
Vícejazyčné tisky	13 děl

Podíl dřevěných a lepenkových desek, jejichž přideští jsou vylepena tímto papírem, je zhruba srovnatelný. Jisté oblíbenosti se dočkal také tzv. škrobový papír. Mezi šporkovskými tisky mají tento výlep na přideští tisky s číslem 67 a 100 Backova seznamu (oba

s dřevěnými deskami) a číslo 83 s pravděpodobně lepenkovými deskami. Celkový počet tisků s takovýmto výlepem je pouhých 15.

U několika tisků mezi šporkiany v měkké vazbě můžeme vidět mramorovaný papír na jejich povrchu. Jedná se o velice netradiční úsporné využití tohoto materiálu pro výhradní přelepení hřbetní části s malým přesahem do plochy listů. Každému tisku tak byl věnován pouze úzký pruh mramorovaného papíru pro zpevnění a samozřejmě také pro zkrášlení hřbetu. Takto jsou řešeny „sešitové“ vazby tisků s čísly 19, 20, 22, 42, 47, 48, 49 a 50 Backova soupisu, všechny jsou z řady oslavných písní na hraběte Šporka, číslo 42 dokonce „*Species facti*“ z roku 1716.

Při pohledu na knižní svazek z vnějšku, nás může upoutat také barevný kapitálek. Ve Šporkově knihovně převažuje typ nalepovaného kapitálku,²³⁶ který není k bloku fixován šitím, ale nalepením pergamenového proužku či plátna, na jehož okraji je úplet z barevných nití proveden. Přilepení k hřbetu bloku je obvykle příliš slabé, což vede ke ztrátám kapitálků. U šporkian se s tímto výzdobným prvkem setkáme v menší míře vzhledem k velkému podílu měkkých vazeb, které kapitálky zpravidla nemají. Mezi 79 zkoumanými knižními vazbami šporkian, kterých se takovýto průzkum týká, tak najdeme dochované kapitálky pouze u 35 tisků. Až na jedinou výjimku, jsou všechny kapitálky tvořeny kombinací bílé nitě s modrou, zelenou, ve čtyřech případech s béžovou a ve třech s růžovou nití. Onou výjimkou je kapitálek jednobarevný, zelený. Barva kapitálků byla obvykle volena také v souvislosti s barvou ořízky a s plánovanou barvou pokryvu knihy. Nezřídka se setkáme i s pestřejšími kombinacemi, jako je užití bílo-modrého kapitálku a zelené nebo červené natírané ořízky.

Ořízky knižního bloku v tomto období můžeme rozdělit zhruba do tří kategorií. Jednak jsou to ořízky natírané – jednobarevné, jednak ořízky „stříkané“, na jejichž povrchu můžeme vidět drobné tečky a mohou být i vícebarevné. Častá je kombinace červené a modré barvy. Třetí samostatnou skupinu by mohly tvořit ořízky zlacené, jako je tomu i v našem formuláři. Typy ořízek obecně jsou mnohem rozmanitější, pokročilým typem jsou například pestré ořízky s mramorováním, ale s takovými se v knihovně hraběte Šporka do

---

²³⁶ Typologii kapitálků a systém jejich třídění navrhla ve své bakalářské práci Tereza Cermanová (*Kapitálek: důležitý prvek knižní vazby a jeho funkce*. Teoretická bakalářská práce. Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Litomyšl, 2008.)

roku 1738 nesetkáme. Všechny upravované ořízky sledovaných knižních vazeb mají svoji výzdobu na všech třech stranách knižního bloku. U svazků s měkkými vazbami je obvyklá ořízka bez úprav – jen jeden z devatenácti tisků má ořízku zlacenou a dva mají ořízku červenou stříkanou. Mimo většiny měkkých vazeb mají šporkiana ořízky upraveny, viz následující přehled.

Ořízky stříkané	34 svazků	(24 červených, červeno-modré 4, hnědé 3, červeno-hnědé 2, zelená 1)
Ořízky natírané	11 svazků	(6 zelených, 3 modré, 2 červené)
Ořízky zlaté	17 svazků	
Bez úprav (u měkkých vazeb)	16 svazků	
Nelze rozpoznat	1 svazek	

V kombinacích se zlacenou ořízkou se často vyskytuje bílo-zelený kapitálek, ze sedmnácti šporkian je takto barevně doladěno osm svazků. V ostatních variantách kapitálků a ořízek nenajdeme nikdy více než trojice shodných řešení. Můžeme tedy konstatovat, že bylo patrně vždy jen otázkou vkusu a možností Šporkových knihvazačů, jaké výzdobné prvky pro daný tisk zvolí.

Jakousi nadstandardní záležitostí je v knižní vazbě pevně ukotvená knižní záložka. Hned 4 šporkiana jsou opatřena zelenou stuhou s touto funkcí, všechny tyto svazky mají koženou vazbu – v tříslo-činěné usni, v jednom případě v pergamenu. Jsou to tisky Wolffganga Wickharta, které vyšly v Praze v rozpětí let 1712-1718. Všechny jsou jazykově německé, jedná se o svazky číslo 22 Backova seznamu (signatura 6852), číslo 15 (signatura 6859) a číslo 43 (6719) s jeho dotiskem (signatura 6703).

Pokud jde o grafické zpracování knižního bloku, je důležité zastavit se u titulního listu. Ten většinou představuje vrchol v grafické výzdobě celého tisku. Kromě různých typů písma obvykle obsahuje i viněty či přímo ilustrace, které se týkají názvu díla nebo autora. Někdy se také můžeme setkat s červenou tiskařskou barvou, která je rovněž použita výhradně pro titulní list. V takových případech se prakticky vždy jedná o kombinaci červeného a černého

tisku, takže se rovnoměrně střídají červené a černé řádky.²³⁷ Mezi šporkiany je celkem 11 tisků s červenou tiskařskou barvou. Je to číslo 4 Backova seznamu s jeho dotiskem, dále čísla 5, 13, 17, 18, 31, 34 a 53 Backova seznamu. Pod hranicí „ryzích“ šporkian jsou to ještě tisky s čísly 76 a 83 Backova seznamu. Většina tisků je německých, svojí datací zabírají roky 1700-1733, takže nelze usuzovat na větší atraktivitu takového tisku jen v některém užším období, ani místo vydání není jednotné.

Úroveň grafické výzdoby je v knihách Šporkovy knihovny velice rozmanitá. Můžeme vedle sebe pozorovat neuměle vytištěné dřevořezové viněty s motivem košíku s ovocem a mimořádné celostránkové mědirytové ilustrace. Téměř vždy je grafická výzdoba adekvátní obsahu knihy a její vazbě, i když i zde bychom mohli najít výjimky. U knih, které nemají grafickou výzdobu ani na titulním listu, se současně setkáme s velmi prostou vazbou – tím je zde myšlena například vazba na lepenkových deskách s papírovým pokryvem nebo v tříslončině usni bez slepotisku a zlacení. Takových knih ovšem není mnoho. V následujícím přehledu je uvedeno několik tisků bez dřevořezových či mědirytových vinět, vlysů a ilustrací, u nich ovšem není vyloučena výzdoba vytvořená drobnými vzory z teček a jednoduchých vzorů, které často byly v tiskařských dílnách součástí výbavy liter pro tisk textu.

Protože byl mědiryt jako výzdobná technika pro knihy teprve na svém vzestupu, nebyly do následujícího přehledu zahrnuty všechny knihy, ale jen tisky od roku 1696 (do roku 1738). Od tohoto roku totiž nechával tisknout své knihy hrabě Špork a následný pohled na šporkiana tak bude oproštěn od zavádějících vysokých hodnot ve sloupci s počtem nalezených dřevořezů ve starších knihách. Díky tomu bude lépe patrné, nakolik bylo užití mědirytu ve Šporkově prostředí běžné nebo naopak výjimečné.

	Všechna díla z let 1696-1738 (bez šporkian)	Šporkiana (1. část Backova soupisu)	Originály ke šporkianům a další tisky (2. část Backova soupisu)
Jen dřevořezy	257 (61,35%)	29 (42,65%)	19 (76%)
Jen mědiryty	54 (12,89%)	9 (13,24%)	1 (4%)

²³⁷ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 299-301

Obě techniky	108 (25,76%)	30 (44,11%)	5 (20%)
Počet děl s grafickou výzdobou	419 (100%)	68 (100%)	25 (100%)
Bez grafické výzdoby	54 (11,42% z celk. počtu)	10 (12,82% z celk. počtu)	4 (13,79% z celk. počtu)

Přítomnost mědirytů ve šporkiánech dosahuje překvapivě vysokých hodnot. V součtu obsahuje mědiryty neuvěřitelných 57,35% šporkián (sloupec „jen mědiryty“ + „obě techniky“), zatímco ostatní knihovna dosahuje v tomto směru mnohem nižších výsledků (38,65%). Poměr děl, která nemají grafickou výzdobu, je ve všech třech skupinách knih srovnatelný.

Dále bylo sledováno, jaké byly užívané typy výzdoby. Stejně jako v předchozím případě byly knihy rozděleny do tří skupin a to podle stejného principu (šporkiána, další Šporkovy knihy a ostatní knihovna). Viněty a vlysy byly zařazeny do jedné položky, protože ve valné většině tisků se objevují oba tyto výzdobné prvky. Také byl pozorován výskyt ilustrací. Ty se ovšem prakticky nikdy nevyskytují v knize samostatně – bez vinět a vlysů. I v tomto ohledu šporkiána vynikají nad ostatní knihy „běžné“ produkce, pokud je možné ostatní dochované knihy v depozitářích Hospitálu Kuks takto vnímat.

Viněty a vlysy jsou grafickým doprovodným prvkem u mnohých tisků. Můžeme se s nimi setkat zhruba u poloviny děl, přičemž přibližně třetina z nich obsahuje také ilustrace. Mezi šporkiány je výskyt vinět a vlysů zcela mimořádný. Ze 74 šporkián tento typ výzdoby obsahuje 60 tisků, z toho polovina obsahuje také ilustrace. Ve zbylých čtrnácti šporkiánech najdeme devět tisků, které obsahují „pouze“ ilustrace (bez vinět a vlysů). Grafická výzdoba ostatních Šporkových knih, tj. druhá část Backova soupisu, od č. 72 dál, nijak nevybočuje z průměru.

U šporkián se často setkáme s grafickým vyobrazením Šporkova erbu. Ten se může nacházet ve frontispisu, na titulním listu, ale i kdekoli jinde v tisku či na jeho konci. Počet knih obsahujících Šporkův erb, bez rozlišení, zda se jedná o zobrazení dřevořezové nebo mědirytové, je překvapivě vysoký. Ze 74 zkoumaných šporkián obsahuje erb 42 tisků, přičemž 8 z nich je vybaveno i mědirytovým portrétem hraběte Šporka. Ve třech tiscích je

zobrazení lázní Kuks a ve dvou tisících můžeme nalézt nápis „SPORCK“ zpracovaný v mědirytu tak, že jsou jednotlivá písmena vzájemně propletena.

Hrabě Špork se nechal portrétovat několikrát. Atraktivní pro něj byla technika mědirytu, protože umožňovala velmi jemnou kresbu a portrét byl použitelný jako ilustrace či poznávací znamení jeho edičních počinů. Jeho první podobizna se objevila na tzv. hyberské tezi z roku 1704. Navrhl ji Jan Jakub Thummer (1644-1726) a rytinu provedl Balthasar von Westerhout (1655-1728).

Další ryté portréty, doplněné o alegorie pravdy a spravedlnosti, nakreslil v roce 1713 Jan Hiebel (1681-1755) a ryl Antonín Birckhart (1677-1748). Tato práce byla použita ještě v letech 1715 a 1719. Podle „vídeňského portrétu“ od nejmenovaného autora vznikla rytina zpodobňující hraběte s rukou vztaženou k divákovi, s obvyklými atributy erbovního hesla, motivy pravdy a spravedlnosti a nově také s pyramidou na znamení nepomíjející slávy.

Velmi zajímavý portrét vytvořil lipský rytec Martin Bernigeroth podle dnes již neexistujícího obrazu od Daniela Třešňáka (1685-1736). Kopii tohoto obrazu provedl na pergamen Kristián Luna. Hrabě je vyobrazen v negližé a loktem se opírá o list „Nestranného rozsudku“, který se váže k lednu 1721. Z celkového nákladu jednoho tisíce listů ale tři sta kusů zadržel celní úřad v Ungeltu z cenzurních důvodů.

Po roce 1723 se hrabě ještě několikrát obrátil na Daniela Třešňáka, aby portrétoval jeho nejbližší úředníky a přátele (Seemanna, Grossu nebo hospodářského správce Bergera) i jeho samého. Tyto obrazy jsou bohužel nezvěstné. Další dva obrazy, z toho jeden skupinový, vznikly po roce 1728 a jejich autorem byl zřejmě Josef Ignác Kapoun (1687 – po 1748).²³⁸

Patrně nejvyšší umělecké hodnoty dosáhl portrét z ruky Petra Brandla (1668-1735). Obraz vznikl v srpnu 1731, hrabě je vyobrazen v zeleném kabátci s krajkou a s obvyklým gestem vztažené ruky (viz Příloha 9. 9.).

Nadále samozřejmě trval Šporkův zájem o mědiryty pro knihy, takže v roce 1731 vznikl alegorizovaný portrét od Františka Antonína Müllera (1697-1753), který vyryl Johann Christoph Sysang (1703-1757). Například pro knihu „*Křesťanský rok*“ (Das Christliche Jahr, 1733) hrabě pózoval drážďanskému rytci Emanuelu Joachimovi

---

²³⁸ Preiss: *Boje...* s. 45-47

Haasovi.²³⁹

Absolutní špičku v oblasti mědirytových ilustrací představují díla Michaela Heinricha Rentze, který se narodil v lednu 1698 v Norimberku. V mládí absolvoval kreslířskou školu Johanna Daniela Preisslera (1666-1737), brzy nastoupil i do dílny knížecího rytce Josefa de Montalegra. Syn tohoto Rentzova učitele, Johann Daniel Montalegre, se stal Rentzovým nejbližším spolupracovníkem.²⁴⁰

Michael Rentz přišel do Kuksu k hraběti Šporkovi pravděpodobně na doporučení norimberského knihkupce Petera Konrada Monatha, stalo se tak údajně roku 1722.²⁴¹ Spíše než nadšením nad Rentzovou dosavadní tvorbou hrabě nového rytce přijal, protože jej velmi naléhavě potřeboval pro své knihy. Rentzův příchod do Kuksu znamenal velké změny v jeho osobním životě. Když zemřel jeho učitel a vedoucí rytecké dílny Josef de Montalegre, vzal si, ve svých dvaceti čtyřech letech, jeho pozůstalou ženu. Ve věkově nerovném manželství se navíc stal nevlastním otcem svého spolupracovníka a jeho tří nezletilých sester. Do Kuksu přišel již s celou touto rodinou. Hrabě jej od začátku zahrnoval prací, takže neměl čas ani na jiné, soukromé, zakázky. Když Rentz později v Kuksu kupoval dům s polnostmi (za 300 zlatých), hrabě jej ve své donaci oficiálně tituloval svým dvorním rytcem. Takového formálního označení dvorním umělcem se nedočkal ani M. B. Braun, ačkoli se tak občas podepisoval.²⁴²

Hrabě svého rytce brzy zasvětil do svého velkého projektu, jehož počátek se vztahuje již k roku 1721.²⁴³ Byla to příprava dvojdílného *Křesťanského roku*. Verše pro toto obsáhlé dílo připravoval Johann Köhler a Gottfried Benjamin Hancke. Rentz měl průběžně vytvářet ilustrace a docházet na konzultace k hraběti. Mimo to měl i jiné úkoly, jako například zobrazit celý areál Kuksu. Vznikly tak hned dvě veduty, „Malý pohled na Kuks“ (1723, viz Příloha 9. 6.) a „Velký pohled na Kuks“ (1724). Větší varianta veduty byla tištěna v nákladu neuvěřitelných 750 kusů, což při práci s jedním měditiskovým lisem znamenalo několik týdnů intenzivní práce. Rentz si za těchto 750 tisků přišel na 150 zlatých.²⁴⁴

---

²³⁹ Preiss: *Boje...* s. 47-49

²⁴⁰ Šerých: *Michael Rentz...* s. 22-23

²⁴¹ Datace tisku *Heilige Betrachtungen auf alle Tage...* k roku 1721, ovšem již obsahuje Rentzovy rytiny, je tedy možné, že na Kuks přišel již o rok dříve.

²⁴² Šerých: *Michael Rentz...* s. 39-41

²⁴³ Tamtéž, s. 34

²⁴⁴ Tamtéž, s. 51-52

V roce 1725 bylo připraveno všech 125 ilustrací pro 1. díl *Křesťanského roku*. Výjimečnost Rentzovy práce spočívala nejen v dokonalém ryteckém umění, ale i v jeho předlohách, které si kreslil sám. Práci jeho kolegy a nevlastního syna, Johanna D. Montalegre, nelze v těchto grafikách identifikovat. Pravděpodobně měl za úkol především tisk z desek a musel tak ustoupit svému talentovanějšímu otčímovi. Roku 1726 se osamostatnil v Žitavě, kde se také oženil.²⁴⁵

S Rentzovou tvorbou se můžeme setkat v celé řadě šporkovských tisků. Jeho ilustrace můžeme najít například v *Litis abusus, Oder: Der klägliche Anfang, die jämmerliche Fortsetzung, und das Erbarmungs-würdige Ende, derer durch die Herkommanische Missbräuche...* (tisk číslo 29 Backova seznamu). Vytvářel ale i samostatné rytiny z prostředí Kuksu. Například ve velké rytině zobrazil kukskou hraběcí hrobku (1725), dva pohledy na Bonrepos, ale byl vtažen i do Šporkových provokací, takže v jeho tvorbě najdeme i rytinu *Rej čarodějnic a ďáblů na Kalvárské hoře* (1727), která ilustrovala jednu z čarodějnických písní.²⁴⁶

Ještě před kompletním vydáním *Křesťanského roku* (1733), byly některé Rentzovy kresby použity na tisk Hanckeho čtyřdílných sebraných spisů *Gedichte...*(1731-1735).²⁴⁷ Křesťanským rokem bohužel Šporkova vydavatelská činnost končila a tím ubývalo zakázek pro Rentze. Během svého působení na Kuksu vytvořil pro hraběte téměř šest set rytin, z toho 293 pro *Křesťanský rok*.²⁴⁸

Oproti zhodnocení knižních vazeb šporkian v předchozí kapitole jsou výše konstatovaná zjištění o grafické výzdobě tisků skutečně překvapivá. Zejména časté užití mědirytové výzdoby ve šporkianech již od počátku 18. století lze ve Šporkových poměrech hodnotit přinejmenším jako pokrokové. Je tak až zarážející, kolik osob dokázal hrabě zapojit do vzniku samotného papírového bloku s jeho grafickou výzdobou v poměru s tím, jak malou pozornost patrně věnoval kvalitě desek či pokryvům knih.

---

²⁴⁵ Šerých: *Michael Rentz...* s. 52-56

²⁴⁶ Tamtéž, s. 56-60

²⁴⁷ Tamtéž, s. 75

²⁴⁸ Šerých: *Michael Rentz...* s. 81-82

6. 4. Jazyková skladba knihovny a původ knih

Z 863 zkoumaných svazků bylo vytvořeno 7 skupin podle jazyka. Skupina „vícejazyčné“ zahrnuje slovníky a knihy s jinojazyčným úvodem apod. Níže uvedená tabulka představuje počet svazků v jednotlivých kategoriích a jejich podíl v procentech. Knihy byly tímto způsobem záměrně rozděleny i pro přehledné sledování dalších charakteristik knih. V tomto ohledu je nutné přihlídnout k faktu, že počet svazků je vyšší než počet děl, v pravém smyslu slova. Například dílo o pěti svazcích tu bylo započítáno jako pět kusů, nikoli jako jedno dílo. Vícesvazková díla se ovšem vyskytují rovnoměrně ve všech jazykových kategoriích a lze proto konstatovat, že celkové vyznění tabulky není příliš zkreslené.

Jazyk	Počet kusů	Podíl v procentech
Latina	395	45,77
Němčina	302	34,99
Francouzština	125	14,48
Čeština	6	0,70
Italština	5	0,58
Angličtina	1	0,12
Vícejazyčné	29	3,36

Asi nejzajímavějším údajem tohoto přehledu je celkem vysoký podíl latinských svazků. Hrabě údajně neměl latinu v oblibě, přesto však v počátku 18. století bylo vlastnictví těchto knih v knihovnách zcela nevyhnutelné a zvláště u sběratelů se zahraničními styky. I Zdeněk Kalista nás ve své „*Tváři baroka*“ upozorňuje na kosmopolitismus barokní doby, který i prostřednictvím latiny vede k pojetí světa jako

jednoty v Bohu. Neznamená to však ubírání na významu jazykům národním. Zároveň je nutné si uvědomit, že latina měla funkci mezinárodního jazyka vzdělanců již v renesanci.²⁴⁹

Fakt, že zůstalo poměrně velké množství latinských knih neporušeně v depozitářích hospitálu až do dnešních dní, lze vysvětlit tím, že ani další osoby, které mohly s knihovnou volně nakládat nebo dokonce měly možnost knihy rozprodat, neměly o latinské spisy z praktických důvodů zájem. Více pravděpodobné je ale vysvětlení, že do knihovny přibyly některé starší latinské spisy během působení milosrdných bratří v hospitálu. Naproti tomu je českých tisků v knihovně povážlivě málo, což lze naopak vysvětlit jejich případnou atraktivitou pro české čtenáře, ale především je to dáno Šporkovou preferencí němčiny.

Pokud z 863 děl vytrídíme šporkovské tisky, jejich jazyková skladba bude vypovídat více o zájmech hraběte. Pro tento účel byly vybrány výhradně ty tisky, které hrabě nechal tisknout (v tzv. Backově seznamu²⁵⁰ jsou to tisky s čísly 1-71 s jejich dotisky plus několik dalších nově zařazených tisků). Především u těchto tisků máme naprostou jistotu, že jsou šporkiany. Tisky zapsané ve starších soupisech šporkian, jejichž jazyk lze případně odvozovat z jazyka názvu, zde nebyla, vzhledem k možnému zpochybnění mnoha z nich, zohledněna. Výjimku by snad mohlo tvořit např. jednoznačně německé vydání *Křesťanského roku* z roku 1718 a některé další tisky, ale pro jednoduchost zůstaňme u známého základu. Skupina děl, která sloužila šporkianům jako originální předlohy nebo na jejichž základě šporkiana vznikla, bude samostatně okomentována níže.

Německé tisky	60 děl
Latinské	10 děl
Německo-latinské	2 díla
Francouzské	1 dílo
České	1 dílo

Jasnou převahu tu mají tisky v německém jazyce (81,1%). Případně bychom mohli přičíst ještě čtyři další šporkovské tisky z Backova posledního soupisu, které se nevyskytují

---

²⁴⁹ Kalista, Zdeněk: *Tvář baroka. Poznámky, které zabloudily na okraj života, skicář problémů a odpovědí*. Praha, 1992. s. 85

²⁵⁰ Archiv NKP Hospital Kuks, dopis Ernsta Backa... /v příloze tzv. Backův seznam/

v kukských depozitářích (čísla 23, 24, 32 a 52 Backova seznamu). Tři z těchto vybraných tisků jsou jazykově německé, číslo 32 je tisk český. Ve „velkém“ přehledu 162 šporkian,²⁵¹ na jehož sepsání se podíleli především Heinrich Benedikt a Ernst Back, bychom našli maximálně šest českých tisků (čtyři uvádí Benedikt, dva přidal Back). Tento neuvěřitelný nepoměr vůči šporkianům německým komentoval i Josef Pekař, který navíc shledává jako jediný pro český lid přínosný, tisk autora Jana Božana *Slawiczek rágský na stromě života, sláwu Tworcy swému prospěwugjcy, to gest: Kancyonal anebo Knjha pjsebnj.* z roku 1719.²⁵²

Druhá část přehledu (tisky od č. 71 dál) je o něco rozmanitější. Hodnocení jazyka se týká všech tisků a dalších přípravných materiálů pro tisk šporkian do roku 1738, tedy i těch, které v kukských depozitářích nebyly nalezeny. Z účelu vzniku Backova soupisu totiž lze předpokládat, že je jejich zařazení do seznamu opodstatněné. Několik tisků bez datace nemohlo být započítáno. Tento vzorek tak čítá 34 jednotek:

Německé tisky	17 děl
Latinské tisky	7 děl
Německo-latinské tisky	2 díla
Francouzské tisky	7 děl
Německo-francouzské tisky	1 dílo

Zde byla situace poněkud zajímavější. I tady mají převahu jazykově německá díla, ovšem poměrně velkou skupinu tvoří sedm latinských tisků a sedm francouzských. Právě ta představují především jansenistické a jiné zakázané originály k německým překladům, z nichž se stala šporkiana.

Pokud jde o původ knih, jen v několika případech je možné jej odhadnout na základě jazyka. Například latinské tisky však mohou pocházet stejně tak z českého, jako z německého prostředí, množství německých tisků bylo tištěno v Praze atd. V následujícím přehledu jsou pro jednoduchost uvedeny země, ve kterých byly knihy tištěny. Tabulka obsahuje všechna díla našeho vzorku kromě šporkian. Ta jsou zpracována níže.

---

²⁵¹ Benedikt: *Franz Anton...* Back, Ernst: *Unbekannte Sporckdrucke...*

²⁵² Pekař: *Benedikt Heinrich...* s. 232

Vícesvazková díla jednoho původu, a případně jejich dotisky ze stejné tiskárny, byla do soupisu uvedena jako jedna položka. U takových děl je totiž předpokládána jejich jednorázová objednávka či zakoupení. Následující přehled tudíž, alespoň přibližně, sleduje především množství Šporkových transakcí do různých světových stran. Podíl sledovaných knih tvoří také svazky získané darem, či knihy, které byly do knihovny přidány po Šporkově smrti, což ovšem není možné s jistotou rozpoznat.

Sloupec označený jako „Počet měst“ udává množství měst, která byla uvedena jako „místo vydání“ a nacházejí se v dnešní době v dané zemi.

Země původu	Počet děl	Počet měst	Podíl v procentech
Německo	252	32	40,84
Čechy	135	8	21,88
Francie	66	9	10,70
Země Beneluxu	65	7	10,53
Rakousko	44	4	7,13
Itálie	11	7	1,78
Polsko	10	5	1,62
Velká Británie	5	2	0,81
Švýcarsko	4	3	0,65
Slovensko	3	1	0,49
Neznámý původ	22		3,57

Značnou převahu tisků, které pocházejí z Německa, lze snadno odůvodnit geografickou blízkostí těchto tiskáren. Současně bylo německví jako takové velmi blízké hraběti Šporkovi a jeho aktivní vazby na tamní knižní trh se tu jasně projevují. Zajímavostí jsou tisky ze vzdálených měst Belgie, Nizozemska a Lucemburska. Převahu v této úzké skupině mají tisky z Bruselu, Amsterdamu a z Leidenu.

Původ nebyl zjištěn u devíti latinských děl, jednoho francouzského, deseti německých a u dvou vícejazyčných. V součtu bylo zjištěno 78 destinací, kde byly knihy tištěny. Některé tisky uvádějí dvě místa vydání, například „Franckfurt und Leipzig“.

Vzhledem k tomu, že obě města v takových případech obvykle leží zhruba ve stejné zemi, nebyl tento fakt nijak zvlášť zohledněn, protože do celkové bilance s množstvím knih z daného města je vnesena pouze minimální odchylka. Z mnohých měst ovšem pochází například jen jedno dílo dochované v depozitářích v Kuksu, proto následující tabulka uvádí pouze výběr nejfrekventovanějších „míst vydání“.

Místo vydání (výběr)	Počet děl
Praha	119
Augšpurk	72
Kolín nad Rýnem	57
Vídeň	36
Brusel	30
Paříž	27
Norimberk	19
Vannes (Fr.)	19
Mnichov	15

Například z pražské tiskárny pochází 64 latinských tisků, stejné množství je německých tisků a jen několik tisků je jiného jazyka. Stejný poměr latinských a německých tisků můžeme vidět i ve Vídni. Naproti tomu byly některé tiskárny patrně jazykově vyhraněné, například všech třicet tisků z Bruselu je ve francouzštině, Augšpurk produkoval především německé tisky atd. Centry obchodu zůstávaly již tradičně Frankfurt nad Mohanem, Lipsko a Lyon.²⁵³

Pokud jde o původ šporkian, velmi často není místo vydání uvedeno. Zejména z tohoto důvodu jsou šporkiana opět hodnocena odděleně od ostatní knihovny. Ačkoli bylo šíření šporkian v zájmu hraběte, ne vždy považoval za vhodné místo vydání uvést. Patrně se k tomuto řešení uchyloval v obavě z uzavření tiskárny. Tisknul totiž často bez povolení cenzury, a měl v tomto ohledu nemalou praxi. Přesto lze vidět neskromnou snahu dát najevo, že on je původcem nebo alespoň „sponzorem“ tisků, a nechává do nich tisknout svůj

---

²⁵³ Kneidl: *Z historie...* s. 98

erb a nezřídka i svoji podobiznu. Z celkového počtu 23 „ryzích“ šporkian, u kterých není uvedeno místo vydání, je celkem 11 vybaveno Šporkovým erbem, přičemž dva z těchto jedenácti tisků nesou Šporkův erb i jeho podobiznu. Zcela anonymních by tedy bylo dvanáct tisků, kdyby ovšem nemělo celkem devět z nich přímo ve svém názvu jméno Špork, jako například v díle *Graf Sporckische Species Facti*. (1716).

V následujícím přehledu jsou uvedena všechna konkrétní města, kde byla šporkiana (po číslo 71 Backova seznamu) tištěna.

Místo vydání	Počet děl
Praha	31
Kempten	2
Lysá nad Labem	3
Doksy (Hirschberg)	1
Vratislav	1
Kolín nad Rýnem	1
Drážďany	1
Frankfurt nad Mohanem	2
Frankfurt a Lipsko	2
Svídnice	2
Amsterdam	1
Lipsko	1
Halle	1
Vídeň	1
Kutná Hora	1
Neznámý původ	23

Například u Lysé nad Labem vidíme jen tři díla. Jsou to však jen tři „přiznaná“ díla, na jejichž titulních listech je přímo uvedeno místo vydání. Ve své tiskárně v Lysé nad Labem hrabě samozřejmě tisknul mnohem více děl, včetně nedochovaných pamfletů a jiných letáků. I přesto můžeme vidět, že mají převahu pražské tiskárny. Hrabě je evidentně využíval k tisku všech méně závadných či zcela nezávadných děl, která mohl dát ke schválení cenzuře. Díky tomu na něj, alespoň po určitou dobu, nepadalo žádné podezření.

Opět je důležité připomenout, že tabulka popisuje „pouze“ šporkiana, která byla v depozitářích nalezena. Čtyři tisky Backova seznamu, které v kukských depozitářích nalezeny nebyly (čísla 23, 24, 32 a 52), můžeme na základě soupisů šporkian místně zařadit. První tisk pochází z Vídně, druhý pravděpodobně z Lysé nad Labem, další byl tištěn v Hradci Králové a tisk s číslem 52 místo svého vydání neuvádí. Několik šporkian bychom teoreticky mohli najít i v seznamu Benediktově, zde ovšem není zcela zřetelné, které tisky můžeme za šporkiana považovat s naprostou jistotou. Alespoň pro první vydání Křesťanského roku (1718) dodejme, že bylo tištěno v Praze.

Druhá skupina Šporkových knih, které byly především předlohami pro šporkiana, není pro rozbor tohoto druhu příliš vhodná. Mnoho tisků nebylo nalezeno a navíc řada z nich svojí datací překračuje rok 1738, kdy hrabě Špork zemřel. Z nízkých počtů děl z jednotlivých měst navíc nelze usuzovat na Šporkovu preferenci některé z tiskáren.

6. 5. Roztroušení šporkian v ČR

V knihovně Městského muzea ve Dvoře Králové nad Labem bylo rozpoznáno šest „ryzích“ šporkovských tisků. Jsou to čísla 25 (*Christliche Kinder-Lehr...*), 31 (*Das Christliche Jahr...*), dva exempláře čísla 37 (*L'Exercice de la constance Chrestienne...*), dále číslo 59 Backova posledního soupisu (*Geistliche Betrachtungen...*) a číslo 22 Benediktova soupisu (*Gott Geheiligte Stunden...*). Navíc byl objeven tisk číslo 32 Backova seznamu, který se v Kuksu nenachází (*Slawiczek rágský na stromě života..., 1719*).

Za pozornost stojí také zjištění o původu některých z těchto šporkian. Jeden z dvojice tisků *L'Exercice de la constance...* byl muzeem odkoupen za deset korun od Ernsta Backa a to 8. 4. 1930.²⁵⁴ Tento šporkovský badatel měl patrně ve své sbírce více stejných exemplářů a tak přebývajícím kus nabídl muzeu. Deset korun Back obdržel například i za Hanckeho *Geistliche und moralische Gedichte...* (1723), což je dílo s číslem 81 Backova seznamu (tedy mimo rámeček „ryzích“ šporkian). Bez uvedení datace přírůstku zůstalo zakoupení tisku *Christliche Kinder-Lehr...* od Karla Krieglera, který byl v období před druhou světovou válkou chovancem hospitálu.²⁵⁵ Muzeum za tento drobný tisk zaplatilo 30 korun. Nad otázkou, jak tento starší muž domova důchodců hospitálu získal uvedený tisk, lze vést pouze dohady. Konkrétní svazek neobsahuje žádné věnování, je v něm pouze rukou napsané Krieglerovo jméno. Další tisk byl muzeu darován Josefem Pavlíčkem roku 1931, jiný tisk byl zakoupen od p. Pyšveje z Prahy.²⁵⁶ Tyto informace, jakkoli jsou zajímavé, bohužel nebylo možné pro jejich rozsah sledovat i v dalších knihovnách. Nicméně nález šporkian v Městském muzeu Dvora Králové nad Labem přispěl k dalším snahám vypořádat, v jaké míře se šporkiana nachází i v jiných knihovnách.

Zcela jistě i další knihovny v České republice mají ve svých sbírkách šporkovské tisky. Výběr institucí nebyl náhodný. Postupováno bylo v souladu s historickými zprávami, které bezpečně ukazují na tato místa jako (bývalá) úložiště šporkian. Dalším vodítkem bylo dnešní členění institucí a jejich fondů a nakonec to byl i odhad, kde by se teoreticky mohly tisky nacházet. Zdaleka však nemohly být prozkoumány veškeré knihovní sbírky na našem území.

Hledání šporkovských tisků probíhalo s pomocí internetových katalogů jednotlivých knihoven²⁵⁷ a také s přispěním zaměstnanců těchto pracovišť, kteří ochotně informovali, zda se šporkiana v jejich sbírkách nacházejí, případně zda jsou v katalogu uvedeny všechny materiály, které daná instituce vlastní. Díky tomu mohla být s pomocí Benediktova soupisu s Backovými dodatky, Backova posledního seznamu, i nejnovějších zjištění, nalezena všechna šporkiana, která se ve sbírkách případně nacházejí. Počet šporkian ve své sbírce dosud neznala žádná z níže uvedených institucí.

---

²⁵⁴ Původ většiny knih v knihovně Městského muzea ve Dvoře Králové nad Labem je evidován na katalogizačních lístcích uložených tamtéž

²⁵⁵ Karel Kriegler je současně autorem *Průvodce Kuksem a Betlémem* (1935), kde je autor označen jako chovanec hospitálu v Kuksu.

²⁵⁶ Městské muzeum Dvůr Králové nad Labem: Katalogizační listy sbírky starých tisků

²⁵⁷ Internetové adresy katalogů jsou uvedeny v závěru seznamu použitých pramenů a literatury (kap. 8.)

Pouze SOKA Trutnov, SOKA Hradec Králové a Polabské muzeum v Lysé nad Labem se vyjádřili, že ve svých sbírkách šporkovské tisky jistě nemají. Pro úplnost ještě doplňuji, že při porovnávání jednotlivých názvů šporkian se záznamy v katalogích, byly zohledněny různé přepisy zejména německých slov (přehlásky, přepis písmene „S“ ve všech jeho podobách atd.). Díky tomu s největší pravděpodobností nemohlo dojít k přehlédnutí některého tisku.

V Městském muzeu v Jaroměři bylo objeveno 11 šporkian. Jsou to čtyři exempláře tisku *Uralter Kukus-Brunn...*, dále tisk *Treuer Unterricht/ und Vätterliche Ermahnung...* od Philippi Huraulta v dotisku z roku 1718. Šporkianum *Das Jetzt-lebende Königreich Böhmen...*, velmi rozšířený tisk *Christliche Kinder-Lehr, Oder Das heilige...*, dále tisk *Neu-eingerichtete Christliche Glaubens-Lehr...*, tisk *Wohl-abgefaßter Immerwährender...*. Dvojdílný tisk *Das Christliche Jahr...* z roku 1733 se v Jaroměři nachází patrně ve třech exemplářích, ale také je tu jeden exemplář tisku *Das Christliche Jahr...* z roku 1718. Dále je to tisk *Reiner Spiegel Löblicher...*, český tisk *Pěkné Wygádřenj Czwjčenj...* a tisk *Gott geheiligte Stunden...* z roku 1712.

V Muzeu východních Čech v Hradci Králové bylo zaznamenáno 12 šporkian. Zajímavostí je konvolut osmi tisků, přičemž kompletní (a započítané) jsou pouze první dva - *Leben Eines Herrlichen Bildes...* od Stillenaua a *Species facti, wegen des...*. Další tisky jsou... *Unpartheiische End-Urtheil...*, *Schreiben von Sr. Excell...* (1721), *Memoriale an Ihro Kayserl. Majestät...* (1716), tisk *Ich habe, großer Graff...* a ještě několik stran uvádí tituly *Memoriale...*. Tento svazek v zeleném pergamenu je ve své závěrečné části velice nepřehledný a pouhý výčet děl v posledních dvou složkách připomíná dnešní propagaci nových tisků. Mezi ostatní nalezená šporkiana patří *Uralter Kukus-Brunn...*, dva exempláře tisku *Geistliche Betrachtungen...*, přičemž jeden je z roku 1722 a druhý z roku 1724. Dále spis *Die Tugend-Schule der Christen...*, tisk *Leben Eines Herrlichen Bildes...* z roku 1715, tisk *Die Ungemeine Tugend...* a *Extract eines curiosen Schreibens...*. Nechybí tisk *Das Christliche Jahr...* z roku 1733, ani tisk *Christliche Kinder-Lehr...*, dva exempláře českého tisku *Slawiczek rágský na stromě života...*, francouzský tisk *L'Exercise de la constance...* a spis *Wohl-abgefaßter Immerwährender...*

Velké množství šporkian se nachází ve Vědecké knihovně v Olomouci, je to celkem 27 tisků. Nechybí *Uralter Kukus-Brunn...*, tisk *Der Anfang Der Weissheit...* ani *Tractat wider die Gleichgültigkeit...*. Šporkianum *Christliche Sitten-Lehr. Oder Kunst...*

je dochováno ve dvou exemplářích z roku 1702 a v jednom z roku 1705. Dále je to *Die Von der Heiligen Seraphischen Jungfrau...*, dva exempláře tisku *Treuer Unterricht...*, spis *Send-Schreiben Deß Cardinals...* a spis *Wiederlegung Der Atheisten...*. Po dvou exemplářích se zachovaly také tisky *Die Psalmen Davids...* a *Christliche Betrachtungen Und Sitten-Lehren...*. Dalším tiskem je *Das Jetzt-lebende Königreich Böhmen...* a tři exempláře tisku *Die Tugend-Schule der Christen...*. Nepřekvapí ani přítomnost velkého „Křesťanského roku“ *Das Christliche Jahr...* z roku 1733 a to ve dvou exemplářích a verze z roku 1718 ve třech exemplářích. Dalšími tisky jsou *Ein anders Memorial...* z roku 1720, *Leben Eines Herrlichen Bildes...* od Roxase i od Stillenanua, dále *Christliche Kinder-Lehr...*, český spis *Slawiczek rágský na stromě života...* a *Capistranus Triumphans...*. Také byly objeveny tři exempláře tisku *Sermones Morales...*, francouzský tisk *L'Exercise de la constance...*, spis *Neu-eingerichtete Christliche Glaubens-Lehr...*, spis *Cyclo-Diatomia...* a tisk *Geistliche Betrachtungen...* z roku 1722. A jako poslední dvě nalezená šporkiana zde uvedme ještě *Der aus den Irrthum gebrachte...* a dva exempláře tisku *Andächtige Betrachtungen...*.

Zcela mimořádné množství šporkian bylo nalezeno v knihovně Národního muzea. Bylo odhaleno celkem 41 tisků, přičemž mnohé z nich se v žádné jiné sbírce nepodařilo dohledat a dvě z nich nejsou ani součástí starších soupisů šporkian, ačkoli je mezi šporkiana můžeme zcela jistě zařadit. Když v roce 1936 psal ředitel knihovny Národního muzea Josef Volf Ernstu Backovi „špork. (ovské) lit. (eratury), kterou Ty bys neměl, bude u nás málo“, ²⁵⁸ patrně se mýlil. Tato nová šporkiana jsou následující:

Constitutionen Oder Satzungen für die Geistlichen dess Ordens Der Allerheiligsten Verkündigung Welcher zu Genua angefangen hat/ ...Durch die ... Maria Cajetana Eleonora Aloysia ... von Sporck und Stiffterin dess ersten Closters im Königreich Böhmen/ obgemeldten Heil: Ordens. Prag 1709.

A přívazek výše uvedeného tisku:

Unterrichtungen Für die Geistlichen dess Ordens der Verkündigung/ So zu Genua gestiftet worden. Anno 1604. ... Anjetzo in die Teutsche Sprach versetzt im Jahr 1709. Durch... Maria Cajetana Eleonora Aloysia ... von Sporck/ Stiffterin des ersten Closters im Königreich Böhmen/ dieses Heil: Ordens. Prag 1709.

---

²⁵⁸ Šil; Svatoš: *Původci fondů...* (dopis je uložen v SOA v Zámrsku, fond Rodinný archiv Šporků a Sweerts-Šporků, sbírka dr. E. Backa, f. 349)

Dále byly v knihovně Národního muzea nalezeny tyto tisky – dva exempláře spisu *Uralter Kukus-Brunn...*, spis *Verläugnung Seiner Selbst*, tisk *Christlicher Morgen- und Abend-Stern...*, po dvou exemplářích *Tractat wider die...*; *Geistliche Wasser-Quelle...* a *Kurtze Arth und Weiß*. Ve čtyřech exemplářích byl nalezen známý tisk *Christliche Sitten-Lehr. Oder Kunst*. Nechybí ani *Außerlesene Gedancken...*; *Die Psalmen Davids...*; *Die Tugend-Schule der Christen...* nebo *Das Jetzt-lebende Königreich Böhmen...*, který se dochoval ve dvou exemplářích. Dále tisky *Christliche Betrachtungen...*, *Ein anders Memorial...* z roku 1720 a *Leben Eines Herrlichen Bildes...* opět ve verzi od Roxase i od Stillenaua. Dvě šporkiana jsou česká - *Slawiczek rágský na stromě života...* a tisk *Pěkné Wygádřenj Czwjčenj....* Další tisky jsou *Species facti, Wegen des in dem Graf...*; dále *Extract eines curiosen Schreibens...*, tři exempláře tisku *Die Ungemeine Tugend...*, rovněž tři exempláře tisku *Unpartheiische End-Urtheil...* a dva exempláře spisu *Christliche Kinder-Lehr....* V řadě šporkian nechybí *Herkomanus Magnus...*; *Graf Sporckische Species Facti...* z roku 1716, spis *Wohl- abgefaßter Immerwährender...*, dva exempláře *Geistliche Betrachtungen...*, *Glaubens Schrift-Wechslung...*, tisk *Ubungen Der innerlichen Tugenden...*, tři exempláře spisu *Neu-eingerichtete Christliche Glaubens-Lehr...*, spis *Verbum caro factum...* a *Bewehrte Hülfss-Mittel....* Závěrem výčtu šporkian Národního muzea uvedme ještě tisky,²⁵⁹ které se ve sbírkách Hospitálu Kuks nevyskytují. Je to tisk *Schreiben von Sr. Excell...* z roku 1721, tisk *Kurtz verfaßte Nachricht Wegen...*; tisk *Die Hexenlieder...*, dále spis *Wochentliche Betrachtungen...* z roku 1707, tisk *Sr. Excellenz des Herrn Graffen...* z roku 1725, *Beschreibung Des im Königreich Böhmen an der Elbe...*, tisk *Der aus dem Irrthum gebrachte...* a *Zufällige Gedancken Eines Liebhabers...* z roku 1729.

Ve sbírkách Památníku národního písemnictví bylo dohledáno 17 šporkian. Všechna jsou známá z kukských depozitářů. Jsou to tisky *Geistliche Wasser-Quelle...*, tisk *Die Von der Heiligen Seraphischen...*, spis *Treuer Unterricht...*, dva exempláře českého tisku *Slawiczek rágský...* a spis *Christliche Kinder-Lehr....* Dále tisky *Wiederlegung Der Atheisten...*, tisk *Die Tugend-Schule...*, obě verze životopisu *Leben Eines Herrlichen...*, spis *Capistranus Triumphans...* a *L'Exercice de la constance....* Dále je to konvolut obsahující *Schreiben von Sr. Excell...* z roku 1719 a 1720, tisk *Graf Sporckisches MEMORIAL...* a *Kurtze Erzählung derer vornehmsten....* I zde byl nalezen Křesťanský rok z roku 1733 a *Graf Sporckische Species Facti....*

---

²⁵⁹ Celé názvy tisků viz příloha 9. 11.

Množstvím šporkian se může pyšnit také Moravská zemská knihovna Brno. V jejích sbírkách se nachází přinejmenším 27 šporkian. Již tradičně nechybí tisk *Uralter Kukus-Brunn...*, dále tisk *Christliche Sitten-Lehr...* v jednom exempláři z roku 1702 a ve čtyřech z roku 1712. Dále dva exempláře tisku *Geistliche Wasser-Quelle...; Kurtze Arth und Weiß...*, dva exempláře spisu *Treuer Unterricht...* z roku 1718, spis *Send-Schreiben Deß Cardinals...* a *Außerlesene Gedancken....* V Brně bychom našli také *Wiederlegung Der Atheisten...*, tři exempláře spisu *Die Psalmen Davids...*, spis *Christliche Betrachtungen...* a obě verze *Leben Eines Herrlichen Bildes....* Zvláštností jsou dva konvoluty, které spojují tisky *Christliche Kinder-Lehr...* a *Geistliche Betrachtungen....* Nechybí ani *Das Christliche Jahr...* z roku 1733, který se v brněnských sbírkách nachází ve čtyřech kompletních exemplářích a menší vydání *Das Christliche Jahr...* z roku 1718 ve dvou exemplářích. Dále jsou to tisky *L'Exercice de la constance...*, spis *Klarer Spiegel...*, *Capistranus Triumphans...*, český tisk *Slawiczek rágský na stromě života...* a dva exempláře tisku *Wohl-abgefaßter Immerwährender....* Nachází se tu i výjimečný spis *Herkomanus Magnus...*, tisk *Oleum Sapientiae...*, tisk *Wochentliche Betrachtungen...*, dva exempláře tisku *Gott geheiligte Stunden...* a *Bewehrte Hülfsmittel....* Ojedinelý je spis *Geistreiche Gesänge und Lieder...* - 6. až 11. díl, který obsahuje šporkovský erb. Ve sbírkách Hospitálu Kuks bychom našli pouze jeho první díl.

Další bohatou sbírku šporkovských tisků bychom našli v Národní knihovně České republiky, kde bylo napočítáno 26 těchto tisků. Jsou to spisy *Der Anfang Der Weissheit...*, velmi rozšířený tisk *Uralter Kukus-Brunn...*, dva exempláře spisu *Geistliche Betrachtungen...*, dále spis *Christliche Sitten-Lehr. Oder Kunst...*, tisk *Geistliche Wasser-Quelle...* a čtyři exempláře tisku *Außerlesene Gedancken....* Také bychom našli spisy *Die wahre Grund-Regeln...*, dva exempláře spisu *Treuer Unterricht...*, tisk *Wiederlegung Der Atheisten...* a spis *Christliche Kinder-Lehr...*, který se v Národní knihovně nachází ve více než pěti exemplářích. Stejně jako ve sbírkách Národního muzea, se tu nachází „nový“ šporkovský tisk *Constitutionen Oder Satzungen für die Geistlichen...* s jeho přívazkem *Unterrichtungen Für die Geistlichen dess Ordens....* Mezi objevená šporkiana patří také *Glaubens Schrift-Wechslung...*, tisk *Cyclo-Diatomia...*, dva exempláře spisu *Capistranus Triumphans...* a spis *Wohl-abgefaßter Immerwährender...* datovaný 1729. Dále tisky *Der gefesselte Sünder...*, spis *Oleum Sapientiae...; Außlegung Christ-Catholischer Kirchen-Lehr...* a tisk *Dissertatio*

Inauguralis.... Šest dalších děl se nevyskytuje ve sbírkách Hospitálu Kuks. Jsou to spisy Sebastiana Schambogena *Betrachtungen Über das bittere Leyden...* a tisk *Andächtige Betrachtungen über das Leben*.... Dále tisky *Der aus dem Irrthum gebrachte Hofmann*..., spis *Gloria ex ingnomina*..., spis *Verläugnung seiner selbst*... a spis autora Nerlicha, *Geheime Verbindnus*....

Bohatá knižní sbírka Muzea umění Olomouc v Arcidiecézním muzeu Kroměříž obsahuje téměř 90.000 knižních svazků. Bohužel však nemá zřízený internetový katalog a nebylo možné procházet katalog na místě. Správce knihovny, Cyril Měsíc, ovšem informoval, že šporkiana jako velmi rozšířený Křesťanský rok - *Das Christliche Jahr*... z roku 1733 ve sbírkách mají, stejně jako známé šporkianum *Leben Eines Herrlichen Bildes*... od Stillenaua, nebo český tisk *Slawiczek rážský na stromě života*.... Je proto možné v této sbírce předpokládat výskyt dalších šporkovských tisků. Množství pokladů včetně dlouho pohřešovaného spisu *Herkommannus Clericorum*... bychom našli také ve Strahovském klášteři atd. V jiných knihovnách bychom nenašli žádná šporkiana, jako například v Muzeu Podkrkonoší v Trutnově.

Zajímavé je, že tisk s Backovým číslem 31, dvojdílný Křesťanský rok - *Das Christliche Jahr*... (1733), se zachoval prakticky v každé knihovně, kde jsou i jiná šporkiana. Bohužel se tento tisk nepodařilo dohledat v některých katalozích (např. v katalogu Národní knihovny), kde jsou databáze vytvořené z lístkových katalogů. Téměř třicet exemplářů tohoto obsáhlého díla bychom však našli v teologické knihovně univerzity ve Vratislavi,²⁶⁰ kam byla patrně jednorázově zaslána celá část nákladu.

Porovnání s katalogy tak přineslo „nové“ exempláře do sestaveného seznamu šporkian. Toto hledání lze hodnotit jako velice přínosné pro celkový přehled o existenci těchto tisků. Nový soupis šporkian, který obsahuje výhradně tisky, které se touto prací podařilo doložit, je součástí této práce v příloze 9. 11.

Zajímavý přehled přináší také průzkum sbírek zámeckých knihoven. V této oblasti je nesmírně přínosný článek²⁶¹ Luboše Antonína, který výskyt šporkian v zámeckých knihovnách zmapoval k výstavě s názvem „František Antonín hrabě Špork“, která se

---

²⁶⁰ *Biblioteka papieskiego wydziału teologicznego we Wrocławiu* [online]. c2010 [cit. 2010-02-18]. Dostupný z WWW: <http://www.pwt.wroc.pl/index.php?id=1&idp=1&lang=_pl>.

²⁶¹ Antonín, Luboš: *Šporkiana v knihovnách českých hradů a zámků*. Rukopis článku k výstavě „František Antonín hrabě Špork“, která se konala v Praze na Staroměstské radnici, 1999.

konala v roce 1999 na Staroměstské radnici v Praze. Antonín vycházel z databáze Oddělení zámeckých knihoven Národního muzea.

Z tohoto objeveného článku vyplývá, že nejen v bezprostředním okolí Šporkových panství, ale prakticky na celém našem území, je výskyt jeho tisků rovnoměrně rozšířeným jevem. Bohužel se ale jedná jen o úzkou škálu tisků. Je to přibližně 13 děl s jejich dotisky a skupina operních libret, která souvisí se Šporkovou operní scénou, kterou provozoval ve svém paláci v Praze.²⁶² K nejvýznamnějším mezi zámeckými knihovnami, co do počtu dochovaných šporkian, patří zámecká knihovna v Liblicích, která patřila hrabatům z Thun – Hohensteinu.

Výskyt šporkian byl zachycen také v Českém Krumlově, v knihovně Lažanských v Manětíně, ve Waldsteinské knihovně v Mnichově Hradišti, v zámeckých knihovnách Poběžovice; v zámecké knihovně Wrtbů a Lobkowiczů v Křimicích, v Zierotinské knihovně Bludov -původně ve Velkých Losinách; v Červeném Hrádku, v knihovně hrabat Berchtoldů v Buchlově, v knihovně Maltézského řádu v Praze, v knihovně řádu Německých rytířů v Bruntále, v Thunovské knihovně v Klášterci nad Ohří, v knihovně Beauafort - Spontinů na Bečově nad Teplou, v Lobkowiczské knihovně na zámku v Hoříně, v knihovně Buquoyů na zámku Nové Hrady, v zámeckých knihovnách Loučeň, v knihovně hrabat Thunů v Jílovém, v knihovně hrabat Haugwiczů v Náměšti nad Oslavou, v Dačicích, v knihovně na hradě Křivoklátě a v zámecké knihovně Újezd Svatého Kříže.²⁶³

Některá další vydání šporkian se dochovala v knížecí Dietrichsteinské knihovně Mikulov, ve Waldsteinské knihovně v Doksech, v zámecké knihovně Kvasiny a Liblice.

Jedním ze třinácti šporkian, která byla dohledána v zámeckých knihovnách, je *Wiederlegung Der Atheisten, Deisten und neuen Zweyffler...*, Praha 1712. Tento tisk (v Backově seznamu pod číslem 12) bychom našli v zámeckých knihovnách v Českém Krumlově, v Klášterci nad Ohří a Mnichově Hradišti. Předloha tohoto díla, proslulé Pascalovy *Pensés...* ("*Myšlenky*") se vyskytují v dalších sedmi šlechtických knihovnách. Špork tedy nebyl jediným majitelem vzácnosti, kterou s velkou pompou a přesto skrytě šířil pomocí svých tisků.

---

²⁶² Preiss: *Boje...* s. 25

²⁶³ Antonín: *Šporkiana...*

Další důkaz, že příslušníci aristokracie si i zakázané, jansenisticky zaměřené knihy dokázali obstarat sami, je přítomnost pařížských a bruselských vydání prací Isaaca Le Maitre de Sacy (1613 - 1684) v zámeckých knihovnách Mladá Vožice, Loučeň, Křimice, Kostelní Bříza, Chýše, Červený Hrádek u Sedlčan, Bludov, Horšovský Týn, Mnichovo Hradiště, Strážnice a Chotěboř. Jansenistické učení bylo pro hraběte Šporka mimořádně důležité a není tedy náhodou, že zhruba polovina všech překládaných děl vznikla na základě prací jansenistických autorů.²⁶⁴

Takový původ má i Šporkovský tisk *Die Psalmen Davids...* (1713), který je překladem De Sacyho práce - dnes se nachází v Thunovské knihovně v Klášterci nad Ohří (v Backově seznamu má číslo 14).

Přímo ortodoxním jansenistou byl i Jacques Boileau. Na základě jeho prací vznikl tisk *Außerlesene Gedancken Uber Unterschiedliche auß der Sitten-Lehre...*, (v Backově seznamu číslo 11). Na jeho překladu se podílely pravděpodobně obě Šporkovy dcery,²⁶⁵ v dalších zámeckých knihovnách mimo Kuks se však nenachází.

Církevní cenzuře se nemohl líbit ani tisk *Die Tugend-Schule der Christen Worinnen ein jeder Mensch aufferbaulich unterwiesen wird/ wie er pflichtmäßig sein Leben anstellen solle...* vtištěný v Praze roku 1715 (č. 16 Backova seznamu). Toto dílo vzniklo překladem francouzské práce P. Ivese de Paris a nachází se v knihovně Lažanských v Manětíně, v zámeckých knihovnách Wrtbů a Lobkowiczů v Křimicích, ve Waldsteinské knihovně v Mnichově Hradišti, knihovně Zierotinů z Velkých Losin, v zámeckých knihovnách Poběžovice, Buchlov, Červený Hrádek a ve druhém vydání, ke kterému došlo roku 1720, se nachází v knížecí Dietrichsteinské knihovně Mikulov.

Velkého rozšíření se dostalo tisku *Christliche Sitten-Lehr. Oder Kunst, recht und gut zuleben. Darinnen ein warhaffter Christ alle seine Schuldigkeiten ersehen, die Tugenden üben, und die Laster wird meyden lehrnen.* z roku 1702. Jedná se o překlad Pictetova díla, který provedla Šporkova dcera Marie Eleonora. V Backově seznamu má číslo 4. Nachází se v knihovně v Českém Krumlově, v Červeném Hrádku, vlastní jej knihovny hrabat Berchtoldů v Buchlově a knihovny Maltézského řádu v Praze a knihovna řádu Německých rytířů v Bruntále. Druhé vydání z roku 1712 je dnes ve Waldsteinské knihovně v Doksech. Například v Jimramovské knihovně hrabat Belcrediů bychom se mohli setkat s původním francouzským vydáním Pictetových děl.

---

²⁶⁴ Lenderová: *Scholarly Daughters...*

²⁶⁵ Lenderová: *Scholarly Daughters...*

Další Eleonořin překlad Pictetova díla s názvem *Tractat wider die Gleichgültigkeit derer Glauben* z roku 1702 (v Backově seznamu pod číslem 2), můžeme nalézt v Thunovské knihovně v Jílovém, v zámecké knihovně Wrtbů a Lobkoviců v Křimicích a v Zierotinské knihovně Bludov, původně ve Velkých Losinách.

V bludovské knihovně Zierotinů je zajímavý výskyt díla, které vzniklo ze dvou jinak oddělených šporkian. Je to kombinace děl, která mají v Backově seznamu čísla 7a) a 8: *Die wahre Grund-Regeln Nach Welchen die Kinder Christlich sollen auffgezogen werden: Enthalten: In einem Send-Schreiben. Worinnen auch die fürneste Grund-Sätz deß Glaubens und Christlichen Wandels/ aller Arth Menschen zum Behuff begriffen seyn.* z roku 1710 a druhé dílo je z roku 1718 - *Deß Herrn PHILIPPI HURAUULT, Graffen von Cheverny / und vormahls Cantzler deß Königreichs / Franckreich. Treuer Unterricht/ und Väterliche Ermahnung: Die er seinem Herrn Sohn hinterlassen.*

Další tisk *Uralter Kukus-Brunn Anjetzo erneuerte Gradlitzer Brunn- Quell, Dessen Ursprung, Gelegenheit, Alterthum, heilsame Mineralien, Würckung, Nutzbarkeit und rechter Gebrauch in möglichster Kürtze beschreiben...* od Carla Valentina Kirchmeyera von Reichwitz (v soupisech šporkian s číslem 1), vyšel patrně již roku 1696, v roce 1718 a potřetí ještě v roce 1720. Dva exempláře tohoto drobného díla se nacházejí v zámeckých knihovnách Loučeň a Český Krumlov, další jsou v méně známé vedlejší knihovně hrabat Thunů v Jílovém, kde však můžeme najít neuvěřitelných 16 exemplářů.

„Bonreposká“ knížka *Christliche Kinder-Lehr, Oder Das heilige Vatter Unser. Der Englische Gruß. Die Apostolische Glaubens-Bekanntnis. Die Zehen Geboth GOTTes. Die Fünff Geboth der Kirchen. Die sieben Heilige Sacramenten. Sammt der gantzen Christlichen Gerechtigkeit in Reymen verfasst...* z roku 1721 má v Backově seznamu číslo 25. Na Kuksu se nacházejí 4 exempláře, další je patrně jen v zámecké knihovně v Liblicích, která patřila hrabatům z Thun – Hohensteinu.

V zámeckých knihovnách v Mnichově Hradišti, v Poběžovicích a Křivoklátě se nachází *De VITA SOLITARIA, Das ist: Von dem Einsiedler-Leben/ Wie es nach GOTTes Wort Und der Alten Heiligen Einsiedler-Leben aufzustellen sey...* z roku 1727 s rytinami od Michaela Rentze a J. D. Montalegra. Tento tisk má v Backově seznamu číslo 28.

Leben Eines Herrlichen Bildes..., jehož autorem je pseudonym „Ferdinand van der Roxas“, vyšel v roce 1715. V Backově seznamu má číslo 17 a můžeme jej najít

v knihovně hrabat Haugwiczů v Náměšti nad Oslavou, další vydání je v zámecké knihovně v Mnichově Hradišti, v Českém Krumlově a v Dačicích.

Další vydání tohoto díla, které zpracoval Friedrich Rothscholz pod jménem Gottwald Caesar von Stillenau, je z roku 1720. Nachází se v zámecké knihovně v Českém Krumlově, v Kvasínách, v Liblici, v Červeném Hrádku, v Dačicích a v zámecké knihovně Mikulov. V Backově seznamu má toto upravené vydání číslo 18.

Další dílo, které se podařilo dohledat v zámeckých knihovnách, je *Geistliche und moralische Gedichte. SPORCK Cum Censura Magistratus...*, jehož autorem je Gottfried Benjamin Hancke. Bylo vydáno roku 1723 a nachází se v zámecké knihovně Mnichovo Hradiště, v knihovně na hradě Křivoklátě a v zámecké knihovně Újezd Svatého Kříže. V Backově seznamu má číslo 81.

„Křesťanský rok“ - *Das Christliche Jahr...* z roku 1733 se také dočkal rozšíření do zámeckých knihoven. V Backově seznamu má tento dvojdílný tisk číslo 31 a nachází se v knihovně Beaufort - Spontinů na Bečově, v Lobkowiczské knihovně na zámku v Hoříně a na zámku Nové Hrady v knihovně Buquoyů.

Šporkiana lze tedy vystopovat prakticky kdekoli na našem území. Jen stěží je možné představit si mechanismy, které vedly k takto rozsáhlé síti jejich majitelů. V budoucnu lze očekávat další nálezy těchto tisků a to zejména díky stále dokonalejším počítačovým databázím jednotlivých knihoven.

7. Závěr

Tak jako měl Kuks dva břehy – jeden plný lásky k bližním a zbožnosti a druhý v duchu lázeňských radovánek, nosil hrabě Špork dvě masky. Ta první byla plná pokory i velkorysosti, kdežto ta druhá ukazovala spíše hrdost a možná i zlost. Hrabě však nosil jen tu masku, kterou právě potřeboval.

Dvě tváře má ovšem snad každý Šporkův počín. Podívejme se na budovu Hospitálu Kuks. Dominantu tvoří dokonalý barokní kostel z pískovcového kvádríkového zdiva, snad nejdražšího materiálu, který si mohl hrabě v českých poměrech zvolit pro tuto stavbu. O architektonických a stavebních kvalitách této ústřední části hospitálu není nejmenších pochyb. Na kostel však navazují symetricky dvě křídla budovy, o jejichž kvalitách naopak pochybovat musíme. Stačí nahlédnout do příslušné části stavebně historického průzkumu z roku 1961, která se týká tohoto centrálního traktu hospitálu, který byl postaven v letech 1707-1711: (...) *Zdivo budovy hospitálu prováděno smíšené, se značným použitím lomového písku. Pouze základy byly cihelné. (...) Zdivo bylo prováděno na hubenou vápennou maltu velmi špatné kvality, skoro hlinu. Často tvořila ochranu pouze vnější omítka. Nekvalitní způsob výstavby je patrný v klenbách chodby v přízemí, které jsou 15 m silné na špatnou váp. maltu, takže nesnesou větší zatížení. Malta byla z červeného písku. Omítky pod obrazci z malty bělošedé, dobré. (...) Vlivem špatného základu se však místy odtrhávaly.*²⁶⁶ Z této zprávy jasně vyplývá, že pro stavbu této části byly použity nejlevnější materiály. Vysvětlením může být vyčerpání finančních prostředků při stavbě kostela, nebo provedení stavby ve spěchu, například pod nátlakem hraběte. Chatrnost některých částí zdiva potvrzují i pracovníci Hospitálu Kuks.

Všechna umělecká díla, knihy, architektonické skvosty a konečně i obraz svého dobrého života, které dával hrabě na odív, mají jednu velice důležitou společnou vlastnost. Je to dokonalost. Co však mělo (mohlo) zůstat skryto, stalo se místem Šporkových úspor času i peněz. Můžeme však tento úsporný systém s pozlátkem navrchu vysvětlovat či omlouvat tím, že taková zkrátka byla barokní doba? Nebo hrabě

---

²⁶⁶ Kudrnáč A.: *Kuks- hospitál. Historický průzkum*. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů. Praha, 1961. s. 28-29

pohrdal některými hodnotami, jako je trvanlivost a navíc byl vlastně vychytralý, že neutrácel zbytečně?

Nezůstávejme však jen u architektury. Dalším příkladem může být prezentace jeho osoby v pražském prostředí. Hrabě Špork měl v Praze výstavní palác s vlastní divadelní scénou. O hosty neměl nouzi a mohl neohroženě chválit své schopnosti v zakládání klášterů, výstavbě mnohých kaplí apod. Pouze jeho poddaní na venkovském panství a jeho nejbližší, jako byl hofmistr Seemann, znali pravou tvář panovačného šlechtice. Navíc od roku 1691 zastával funkci místodržitele, respektive byl jedním z přidružených členů zemského kolegia místodržitelů. Za tento titul zaplatil císaři Leopoldovi I. 100.000 zlatých a o rok později, kdy se stal tajným radou, poskytl císaři „půjčku“ 120.000 zlatých. Zasedání místodržitelů se ale zúčastňoval jen výjimečně, za což byl hojně kritizován. On však svoji neúčast omlouval svým chatrným zdravím. Přesto jeho osobní prestiž těmito tituly mohla jedinečně stoupnout.²⁶⁷

Hraběte neskutečně proslavily především dva jeho životopisy, které vznikly z jeho příkazu a pod jeho dohledem. Jejich autoři pod pseudonymy Stillenau a Roxas vykreslili Šporka jako osobnost překypující množstvím ctností a mající mnoho zásluh v šíření křesťanství mezi lid.²⁶⁸ I Josef Jungmann se jimi nechal zmást a dále tak šířil obraz Šporkovy dokonalosti:

„Zasloužilým netoliko vůbec ale zvláště o bohoslowí mrawné učinil se toho času Frant. Ant. hrabě z Sporcku (nar. w Heřmanoměstci 1662 † 1738), který mnohé německé i české knihy tlačiti dal. On r. 1680 putowal po Ewropě, a kde co dobrého nalezl, to do swé vlasti uwésti snažen byl. Založil tři knihovny bohatě nadané w Praze, w Lysé, w Kuku. Cokoli náboženského a mrawného we francouzských knihách našel, to německy přeložil a vydal, což mu owšem veliké pronásledování wzbudilo (w. Puchm. Básně 1798. Abbild. B. u. m. Gelehrten II. 116). (...) Malířstwí w hraběti Sporku nejwětší tehdáž podporu mělo; on pobádal hojným odplacowáním umělce, jakož byli: Mathias Braun de Braun (z Tyrol) † 1738, Petr Brandel † 1739 (...). Spork z Paříže nowě tenkráté nalezené trauby lesní (Waldhorn) do Čech přinesl, a dwa ze swých lidí na ně wyučiti dal. – Týž hrabě opery

---

²⁶⁷ Preiss: *Boje...* s. 54

²⁶⁸ Tamtéž, s. 30-31

a diwadelní hry veřejné, kterými se potud jen školští učení vyráželi, z Italie do Čech přistěhowal. ²⁶⁹

Mimo rozporuplnost Šporkovy osobnosti se setkáme s tím, že svůj rub a líc měla i Šporkova knižní produkce. Vedle nábožensky osvětových knih a teologických spisů najdeme dílka plná „rýmovaček“, písní a „propagačních materiálů“ lázní Kuks.

Pokud bychom chtěli vystihnout charakter Šporkovy knihovny, nejspíš bychom se ocitli na hranici mezi zámeckými knihovnami náležejícími šlechticům a knihovnami klášterními, u kterých se předpokládá vybavení náboženskými a teologickými spisy. Snaha hraběte vyřešit náboženskou otázku v rozporu mezi katolíky a protestanty byla přímo pověstná. A to je specifikum, kterým se hrabě Špork, jako vydavatel řady knih se svojí tiskárnou v Lysé nad Labem a „překladatelským centrem“, které představovaly jeho dvě dcery, zcela vymyká tehdy obvyklé skladbě knihoven. Výjimečné jsou ovšem i další aspekty Šporkovy knihovny.

Po pečlivém průzkumu svazků se všemi součástmi knižní vazby a její výzdoby lze konstatovat, že svojí úrovní vazby knih ve Šporkově knihovně jen namátkově převyšují průměr, zatímco architektura, sochařská díla či volné grafické listy nebo grafická výzdoba některých knih, jsou svým estetickým dojmem mimořádně kvalitní. Zejména tzv. šporkiana se stala neuvěřitelným dokladem Šporkova smyslu pro dokonalou grafickou výstavbu tisků, zatímco zevnějšek knih nijak neláká k bližší prohlídce svazku. Za provedení tisku samozřejmě zodpovídali profesionálové v tiskárnách, je však nesporné, že hrabě, jako zadavatel tisku, rozhodoval o míře výzdoby, o vytištění svého portrétu, erbu apod. Knihovna dochovaná po F. A. Šporkovi je tedy snad jediným jeho počinem, kde není dokonalý pouze zevnějšek, nýbrž právě naopak. Nelze se přitom domnívat, že za úspěchem grafické výzdoby řady šporkian stojí pouze jediná osobnost vynikajícího rytce, Michaela Heinricha Rentze. V tomto směru bychom našli celou řadu nadčasových grafických řešení již před jeho příchodem na Kuks v roce 1721 nebo 1722.²⁷⁰

Vedle zhodnocení kvality vazeb a grafické výzdoby tisků, které nebylo možné bez komplexního zachycení jednotlivých specifik v obecné rovině, byl sledován také jazyk textů, původ tisků – tedy místa jejich vydání a speciálně byl sledován výskyt šporkian

---

²⁶⁹ Jungmann, Josef: *Historie literatury české aneb Saustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, oswícení a jazyka*. Praha, 1849, s. 246

²⁷⁰ Šerých: *Michael Rentz...* s. 39-41, na rok 1721 ukazuje přítomnost Rentzových rytin ve šporkianu *Heilige Betrachtungen auf alle Tage...* z roku 1721.

v ostatních knihovnách. Výstupem této práce se tak překvapivě stal i nový přehled šporkovských tisků, jejichž existenci můžeme bezpečně doložit na území České republiky (viz Příloha 9. 11.). To vedlo k přehodnocení stávajících domněnek o množství a rozšíření šporkovských tisků. Badatelé Back a Benedikt napočítali 162 šporkian, avšak po prohledání řady knihoven bylo objeveno „pouze“ 103 z nich, přičemž přímo v Hospitálu Kuks se nachází 81 děl (některá v konvolutech a v různém množství exemplářů). O čtyřech šporkianech se starší soupisy těchto tisků ani nezmiňují, zatímco některé tisky jsou ve zmíněných soupisech uváděny patrně mylně.

Nelze však vyloučit, že budou v dalších letech objevena jiná „nová“ šporkiana. Současné bádání velice znesnadňují neúplné katalogy knižních sbírek, chybné či nevhodně zkrácené záznamy názvů děl, nebo lístkové katalogy, jejichž prohledávání je velice pracné. Se zastaralými systémy se přitom můžeme setkat i v největších specializovaných institucích. Zlepšení těchto podmínek může vést k velkému zrychlení a zefektivnění dosavadních badatelských snah, a to nejen v oblasti šporkovských tisků.

8. Soupis pramenů a literatury

Prameny:

Archiv NKP Hospital Kuks, dopis Ernsta Backa Aloisi Slabochovi, řediteli Vlastivědného muzea v Kuksu, 11. 5. 1939, Soupis šporkian /tzv. Backův seznam/.

SOA v Zámrsku, Fond Velkostatek Choustníkovo Hradiště (1591-1949), Soupis poddaných 1741 (sig. 33).

SOA v Zámrsku: Evidenční listy fondů Hospital Kuks, Velkostatek Choustníkovo Hradiště-Kuks, Rodinný archiv Šporků, Milosrdných bratří Kuks.

Městské muzeum Dvůr Králové nad Labem: Katalogizační listy sbírky starých tisků.

Literatura:

ANTONÍN, Luboš: *Šporkiana v knihovnách českých hradů a zámků*. Rukopis článku k výstavě „František Antonín hrabě Špork“, která se konala v Praze na Staroměstské radnici, 1999.

BACK, Ernst: *Unbekannte Sporckdrucke*. In *Mitteilungen des Heimatmuseums in Kukus a.d. Elbe, 3 Folge*. Kuks, 1937. s. 17-37

BENEDIKT, Heinrich: *Franz Anton Graf von Sporck (1662-1738): Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen*. Wien, 1923.

BLAŽÍČEK, Oldřich J.: *Kuks a Betlém*. In *Kuks hospital a Betlém*. Praha, 1959. s. 1-9

BOHATCOVÁ, Mirjam a kol.: *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha, 1990. ISBN 80-7038-131-0

BOUZA, Erik; KOUPILOVÁ, Lada: *Inventář fondu Milosrdní bratři Kuks (1799-1941)*, Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále SOA v Zámrsku). Zámrsk, 1961.

BOUZA, Erik; KOUPILOVÁ, Lada: *Inventář fondu Hospital v Kuksu (1707-1945)*, SOA v Zámrsku. Zámrsk, 1961.

BRŮNOVÁ, Milena: *Zámecká knihovna Kuks* (katalog). Státní zámek a hospital v Kuksu, 1959.

CEJPEK, Jirí; HLAVÁČEK, Ivan; KNEIDL, Pravoslav: *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha, 1998. ISBN 80-7184-163-3

CERMANOVÁ, Tereza: *Kapitálek: důležitý prvek knižní vazby a jeho funkce*. Teoretická bakalářská práce. Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Litomyšl, 2008.

DOLEŽAL, Jaroslav: *Vazby knih*. Praha, 1987.

ĎUROVIČ, Michal a kol.: *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. Praha a Litomyšl, 2002. ISBN 80-7185-383-6

- HALÍK, Tomáš: *Hospitál v Kuksu*. Dvůr Králové nad Labem, 1934.
- HAMANOVÁ, Pavlína: *Z dějin knižní vazby – od nejstarších dob do konce XIX. stol.* Orbis Praha, 1959.
- JUNGMANN, Josef: *Historie literatury české aneb Saustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvětlení a jazyka*. Praha, 1849.
- KALISTA, Zdeněk: *Šporkovo Bonrepos a bádání o českém baroku*. In *Krkonoše-Podkrkonoší, IV. Vlastivědný sborník, Muzeum Trutnov*. Hradec Králové, 1969. s. 160-171
- KALISTA, Zdeněk: *Tvář baroka. Poznámky, které zabloudily na okraj života, skicář problémů a odpovědí*. Praha, 1992. ISBN 80-04-25385-7
- KAŠE, Jiří; KOTLÍK, Petr: *Braunův Betlém: drama krajiny a umění v proměnách času*. Praha, 1999. ISBN 80-7185-233-3
- KNEIDL, Pravoslav: *Z historie evropské knihy: po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha, 1989. ISBN 80-205-0093-6
- KRIEGLER, Karel: *Průvodce Kuksem a Betlémem*. Kuks, 1935.
- KUBIČKA, Roman; Zelinger, Jiří: *Výkladový slovník malířství, grafiky a restaurování*. Praha, 2004. ISBN 80-247-9046-7
- KUDRNÁČ, A.: *Kuks- hospitál. Historický průzkum*. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů. Praha, 1961. (rkp.)
- LENDEROVÁ, Milena: *Scholarly Daughters of Earl Špork*. Rukopis článku, 2009.
- LIFKA, Bohumír: *Historické knihovny v Kuksu*. In *Kuks, hospitál a Betlém*. Praha, 1959, s. 20-25
- MAŠEK, Petr: *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Band 2, Tschechische Republik. Schloßbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums*. Prag. Hildesheim-Zürich-New York, 1997. ISBN 3-487-10355-9
- MAŠEK, Petr: *Knihovny hrabat Czerninů z Chudenic*. In Radimská, J.: *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven: „Čtenář a jeho knihovna“*. České Budějovice, 2003. ISBN 80-7040-661-5
- PAUL, Vojtěch: *Kukské lázně. Stavební perioda 1695-1725*. Jaroměř, 1924.
- PAVLÍK, M. L.: *Po stopách Šporkových*. Hradec Králové, 1936.
- PEKAŘ, Josef: *Benedikt Heinrich, Franz Anton Graf von Sporck (1662-1738). Zur Kultur der Barokzeit in Böhmen*. In *Český časopis historický*. Roč. 29, Praha, 1923. s. 217-237.
- POCHE, Emanuel: *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Královédvorském*. Praha, 1937.

PREISS, Pavel: *Boje s dvouhlavou saní. František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Praha, 1981.

PREISS, Pavel: *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Praha-Litomyšl, 2003. ISBN 80-7185-573-1

RADIMSKÁ, Jitka: *Barokní čtenářka Marie Arnoštka z Eggenberku a její knihovna*. In Radimská, Jitka: *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven: „Čtenář a jeho knihovna“*. České Budějovice, 2003. ISBN 80-7040-661-5

RAKOVSKÝ, Ferdinand: *Krátké vypravování o životě Jeho Excelence pana Františka Antonína hraběte ze Sporcků, sepsané jeho pážetem Ferdinandem Rakovským v Kuksu 1. září 1778*. Úvod a pozn. opatř. Arnošt Back; přel. Václav Mentberger. Vlastivědné muzeum v Kuksu, 1938.

RÁZEK, Miroslav: *Státní archiv v Kuksu*. In *Kuks, hospitál a Betlém*, Praha 1959. s. 25-27

SCHWARZ, Jan: *Koniáš ve Dvoře*. In *Dvůr Králové nad Labem, Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*. Číslo 9. Dvůr Králové n. L., 1997.

Sedláček, August: *Českomoravská heraldika II, Část zvláštní*. Praha, 1997. ISBN 80-7203-062-0

SVATOŠ, Ladislav: *Charakteristika fondu historické knihovny Hospitalu Kuks a jeho původců*. In *Královédvorská. Sborník pro dějiny regionu*. s. 45-48. Dvůr Králové nad Labem, 2006.

ŠERÝCH, Jiří: *Michael Rentz fecit. Michael Jindřich Rentz, dvorní rytec hraběte Šporka*. Praha, 2007. ISBN 978-80-246-1229-4

ŠÍL, Jiří: *Šporkovský badatel a sběratel JUDr. Ernst Back (1876-1943)* In *Východočeský sborník historický, 11*. Pardubice 2002. s. 209-246 ISBN 80-86046-62-1

VESELÁ, Lenka: *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha, 2005. ISBN 80-86675-06-8

VLNAS, Vít: *Sláva barokní Čechie: stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*. Praha, 2001. ISBN 80-7035-258-2

VOREL, Petr: *Sídelní síť Františka Antonína Šporka ve světle vývoje raně novověkých šlechtických rezidencí v Čechách 16. -18. století*. In *Scientific papers of the University of Pardubice, series C, Faculty of Humanities 7 (2001)*.

Ucelený soupis šporkovské literatury uvádí Pavel Preiss ve své rozsáhlé monografii *Boje s dvouhlavou saní...* a v jejím druhém rozšířeném a přepracovaném vydání *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Praha-Litomyšl, 2003.

Internet:

ŠÍL, Jiří; SVATOŠ, Ladislav: *Původci fondů Hospitální knihovny v Kuksu*. Příspěvek 13. ročníku odborné konference (23. -24. listopad 2004), *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*. Vědecká knihovna v Olomouci. [online] 2004 [cit. 2009-11-15] Dostupný z WWW: <www.vkol.cz/konf/04ref04.htm>.

Český statistický úřad: *Sčítání lidu, domů a bytů* [online]. c2005 [cit. 2010-01-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/obce/579416?OpenDocument>>.

Katalogy knihoven:

Biblioteka papiieskiego wydziału teologicznego we Wrocławiu [online]. c2010 [cit. 2010-02-18]. Dostupný z WWW: <http://www.pwt.wroc.pl/index.php?id=1&idp=1&lang=_pl>.

Městské muzeum v Jaroměři [online]. c2010 [cit. 2010-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://jaromer.knihovny.net/katalog/clpr57.htm>>.

Moravská zemská knihovna (Brno) [online]. c2008 [cit. 2010-01-20]. Dostupný z WWW: <http://aleph.mzk.cz/F?func=BOR-LOGIN&func_option=login-bor&file_name=login-session&local_base=mzk03>.

Muzeum východních Čech v Hradci Králové [online]. c2009 [cit. 2010-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.muzeumhk.cz/on-line-katalog.html>>.

Národní knihovna České republiky [online]. c2006 [cit. 2010-02-03]. Dostupný z WWW: <<http://katif.nkp.cz/Katalogy.aspx?katkey=010GK1>>.

Národní muzeum [online]. c2005-2010 [cit. 2010-01-12]. Dostupný z WWW: <<http://nris.nkp.cz/Katalog.aspx?sigla=ABA010&katkey=KNMKCT>>.

Vědecká knihovna v Olomouci [online]. c2008 [cit. 2009-12-14]. Dostupný z WWW: <<http://aleph.vkol.cz/F?RN=430648065>>.

9. Přílohy

Seznam příloh:

9. 1. Malý přehled knihařské terminologie.
9. 2. Katalogizační list pro fyzický průzkum knih (formulář).
9. 3. Tzv. Backův seznam šporkian z přílohy jeho dopisu Aloisi Slabochovi, řediteli Vlastivědného muzea v Kuksu, 11. 5. 1938. Přepis.
9. 4. Seznam signatur zkoumaných knih.
9. 5. Tabulka se základními údaji o šporkianech nalezených v depozitářích v Kuksu.
9. 6. Veduta Hospitálu Kuks „Malý pohled na Kuks“ od Michaela Heinricha Rentze, 1723.
9. 7. Fotografie lázeňského zámku Kuks před r. 1901.
9. 8. Portrétní medailon hraběte Šporka od Rentze a Montalegra s důmyslně propletenými písmeny slova „SPORCK“.
9. 9. Podobizna F. A. Šporka od Petra Brandla, 1731
9. 10. Fotografie knihovny v depozitářích Hospitálu Kuks, dnešní stav
9. 11. Nový soupis šporkovských tisků, které lze doložit na území ČR

9. 1. Malý přehled knihařské terminologie

Dominanta vazby - výzdoba plochy přední i zadní desky, kdy je její střed ponechán volný (obvykle ozdobně orámovaný) nebo naopak nese ve svém středu slepotiskovou (zlacenou) výzdobu v podobě několika tlačítek nebo supralibros.

Frontispis /frontispice - levá, sudá strana naproti titulnímu listu

Kapitálek - ozdobný prvek knižní vazby, který těsně naléhá na papírový blok u hlavy a u paty knihy na její hřbetní části, funkce kapitálku je jak ozdobná, tak strukturální, kde záleží na míře integrace kapitálku do struktury vazby knihy.²⁷¹

Kolky - též tlačítka, viz Slepotisk

Mezivazní pole - obdélníkové nebo čtvercové plochy na hřbetu knihy mezi jednotlivými vazy

Nástroje válečkové výbavy – viz Slepotisk, roly

Předsádky - volné listy papíru v přední i zadní části knihy, jejichž část může být přilepena k desce, čímž vzniká přideští. Předsádka zajišťuje spojení přední a zadní desky s knižním blokem.

Přideští - vnitřní strana desky, obvykle vylepená papírem²⁷²

Safián - druh jemně zpracované usně, většinou je mořená červeně nebo modře²⁷³

Slepotisk - principem je vtlačování ohřátého kovového tlačítka (kolku) do vlhké usně, která tímto procesem mírně ztmavne. Proces je proto funkční jen u přírodních materiálů jako jsou tříslo-činěné usně. Kromě ozdobných tlačítek ve tvaru květin nebo jednoduchých ornamentů lze do usně vytlačit také linku, která může být použita například pro orámování plochy desek.

Nástroje pro slepotisk: ozdobné filety - mají okrouhlý tvar pro výzdobu hřbetu,

---

²⁷¹ Cermanová: *Kapitálek...* s. 11

²⁷² Bohatcová: *Česká kniha...* s. 32

²⁷³ Kneidl, Pravoslav: *Z historie...* s. 97-98

jejich motivem jsou různé linky

i ornamentální obrazce

roly (rolny) -kovové kotoučky, jejichž valením po
povrchu usně vzniká souvislý pás
výzdoby

ruční mosazné písmo

různá tlačítka (kolky) ²⁷⁴

- Supralibros - ozdobná značka majitele na vnější straně přední nebo i zadní desky knihy, může představovat erb, jméno (příp. iniciály) nebo symbol, který si majitel zvolí.
- Štoček - typ tiskařské formy ze dřeva, kovu nebo nově i z jiných materiálů nesoucí obrazec, který se po nanesení barvy natiskne (obvykle) na papír
- Viněty -typ grafické výzdoby, obvykle při horním okraji sazby, může být v mědirytové i dřevořezové variantě
- Vlysy -typ grafické výzdoby, jsou to mědirytové nebo dřevořezové obrazce, které slouží jako výplň poloprázdných stran nebo jako závěr textu kapitol.²⁷⁵

---

²⁷⁴ Doležal: *Vazby knih*. s. 139

²⁷⁵ Bohatcová: *Česká kniha...* s. 151

9. 2. Katalogizační list pro fyzický průzkum knih

Skříň č.....
Katalogizační číslo.....
Signatura.....
Pomocný název .....
Název díla .....
.....
Autor .....
Datace .....
Místo tisku, vydání .....
Tiskař .....
Jazyk .....
Rozměry: výška ....., šířka ....., síla .....
Počet folií....., stran....., nečíslováno□

Knižní vazba

Původnost: původní□, opravovaná□, restaurovaná□, převazba s původními prvky□, převazba komplexní□

Typ: celokožená□, polokožená□, měkká□, poloplátěná□, jiná.....

Šití: počet vazů....., jednoduché □, dvojité□, kožené□, motouzy□

Pokryv desek: tříslučiněná useň□, jircha□, pergamen□, papír□, jiný.....

Štítek: pergamen□, papír□, nápis:.....

Povrchová výzdoba: slepotisková tlačítka□, slepotisková linka□, zlacení□, jiná.....

Desky: dřevo□, lepenka□, kaširovaný papír□, pergamen□, síla desek.....
zhranění.....

způsob nasazení.....

Kapitálek:.....

Ořízka: .....

Kování: počet dochovaných částí.....

mosaz□, železo□, zapínání napřed□, nazad□, trn na hraně□, trn na desce□, háčkové spony□,
typ štítku ....., středové kování□, nárožnice□, pukly□, hrany□, tkanice□, řemínek□

Poznámky: .....

Knižní blok

Předsádky: papír□, pergamen□.....

Tisk: černý□, červený□,.....

Druh sazby: sloupce□ (počet)....., obdélníková□, ztrácející se sazba□, per extensum□

Způsob paginace a foliace:.....

signatury ....., marginálie□....., rubriky□.....

kustody sloupcové□, stránkové□, listové□, složkové□, nepravidelné□, jiné.....

Poznámky: .....

Grafická výzdoba

Ilustrace: dřevorez□, mědiryt□, kolorované□,.....

rámce□, verzálky□, vlysy□, viněty□, tiskařská znaménka□, linky□, signet□

Iniciály:.....

Poznámky: .....

Poškození knižní vazby

Hodnocení stavu: dobrý□, částečně poškozený□, poškozený□, alarmující□

Podezření na

plíseň: lokace.....

Poškození: hmyz□, vazy□, hlodavci□

.....
drážka□, oddělená deska□, deformace□

.....
praskliny□....., rohy□,

hrany□.....

odřený povrch□, oděr□, poškrábaný povrch□, práškovatění usně□, mizení slepotisku□,
oděr zlacení□

.....
Poškození hřbetu: u hlavy□, u paty□, prasklý□, oddělený□, chybí□, deformace□,

jiné .....

Poškození šití

poškozené□, uvolněné□, vypadávající listy□, vypadávající složky□, poškozený kapitálek□

.....
..

Poškození kování

chybějící□ nefunkční□, rez□

chybí:

poškození knižního bloku

prach□, mechanické znečištění□, trhliny□, zvlnění□, foxing□, rozmytí textu□,

zatekliny□ ....., skvrny□, hmyz□, hlodavci□, ohnuté

rohy□, pomačkání□, vytrhané a vyřezané listy□, poškození předšádkových

listů.....

Návrh na restaurátorské zásahy, konzervaci a jiná opatření

ochranný obal□, phase-box□, desky s tkalouny□, ochrana hřbetu□

rozměry:.....

.....

mechanické čištění□, dezinfekce□, komplexní restaurování□, částečné restaurování□,

ambulantní oprava□, kontrola pH□, proklad proti rzi□

Průzkum provedl:

.....

Datum:.....

.....

9.3. Backův seznam šporkian

I. Von Sporck herausgegebene Drucke.

Bezeichnung: Ben. = Benedikt, Franz Anton Graf von Sporck,
Wien 1923, Drucke No. 1-124
Ba = Back, Unbekannte Sporckdrucke. /Mitteilungen des
Heimatismuseum Kukus, 3. Folge
1937 Seite 17-37/ No. 125-162

/Einige Drucke sind doppelt vorhanden./

1. Uralter Kukusbrunn 1718. Ben. 1
2. Tractat wider die Gleichgiltigkeit des Glaubens 1702. Ben. 7
3. Christlicher Morgen und Abendstern 1703. Ben. 10, beigegeben:
Die Anfang der Weissheit 1708. Ben. 17
Geistliche Wochen 1708. Ben. 18
Die Wahren Grund – Reguln 1710. Ben. 24
4. Christliche Sittenlehre 1702. Ben. 12
5. Geistliche Wasserquelle 1706. Ben. 13, beigegeben:
Die von d. heil Seraph. Jungfrau M. Theresia 1707. Ben. 15
6. Kurtze Art- und Weis... sich in d. Standhaftigkeit 1707. Ben. 14
7. Die wahren Grund – Reguln 1710. Ben. 24, beigegeben:
Gottselige Gedanken über ... verlorenen Sohn 1710. Ben. 25
8. Des Herrn ... Hurault ... Unterricht. 1710. Ben. 27
9. Sendschreiben d. Card. Reginald Poli 1711. Ben. 30
10. Wehmütige Klag des büssenden Sünders 1711. Ben. 31
11. Auserlesene Gedanken v. Boileau. Ben. 32
12. Wiederlegung der Atheisten 1712. Ben. 33
13. Das jetzt lebende Königreich Böhmen 1712. Ben. 35
14. Die Psalmen Davids 1713. Ben. 36
15. Geistliche Betrachtungen und Sittenlehren 1714. Ben. 37
16. Tugendschule der Christen 1715. Ben. 38
17. Roxas: Leben eines herrlichen Bildes. 1715. Ben. 40a
18. Stillenau „ „ „ „ 1720. Ben. 40b
19. Ein anderes Memorial. 1720. Ben. 43
20. Species facti ...Halleweil ... Ben. 44
21. Langen: Kuckus – Brunn. 1720. Ben. 53
22. Die ungemeine Tugend. 1720. Ben. 55
23. Extract eines curiosen Schreibens. 1720. Ben. 56
24. Unpartheiische Endurtheil. 1721. Ben. 59
25. Bon – Repos – Büchlein. Ben. 66

26. Kurzer Begriff d. Episteln Pauli. 1722. Ben. 74
27. De fonte soterio Kukulensi. 1726. Ben. 95
28. Da vita solitaria, Leben d. Altväter. 1727. Ben. 100
29. Herkomanus Magnus /Titel u. erste Blätter fehlen/ 1726. Ben. 101. beigegeben:
Litis abusus. 1728. Ben. 102a
Species facti. –Discours. 1728. Ben. 102b
30. Unparteiische Gedanken ... Ben. 110i
31. Das Christliche Jahr I. u. II. Band. 1733. Ben. 119.
32. Slawiczek ragsky. /Unvollständig/. 1719. Ben. 121
33. Gladius spiritus ... 1698. Ba 125
34. Capistranus triumphans. 1700. Ba 126
35. Schambogen: Glaubenschrift – Wechslung. 1705. Ba 127
36. „ Uebungen d. Innem. Tugenden. 1707. Ba 128
37. L'exercice de la constance Chrestienne. 1707. Ba 129 und
Semaine de meditations et prieres. 1708. Ba 130
38. Der Denen Schmeicheleien sich entziehende Christ. 1711. Ba 131
39. Klarer Spiegel ... Joh. v. Nepomuk. 1712. Ba 132
40. Christlicher Unterricht ... 1715. Ba 133
41. Herberstein: Cyclo – Diatomia. 1716. Ba 134
42. Graf Sporckische Species Facti. /1716/ Ba 135
43. Die Glückseligkeit des christl. Todes. 1718. Ba 136
/In zwei werschiedenen Ausgaben/
44. Neu eingerichtete christl. Glabenslehr. 1717. Ba 137
45. Wohl abgefasster ... Kalender... /1720/ Ba 138
46. Catecheseos Compendium ... 1720. Ba 139
47. Schreiben ... Sr. Exc. ... Jan. 1720. Ba 140c
48. Gf. Sporckisches Memorial. Ba 140e
49. Schreiben von Sr. Exc. ...5. XII. 1719. Ba 140d
50. Kurtze Erzehlung derer ... Gravaminum... Ba 140f
51. Das letzte ... Memorial. 1720. Ba 140g
52. Ich habe, grosser Graf ... Ba 140h
53. Amadei Creutzbergs Heilige Betrachtungen. 1721. Ba 141
54. Lebensbeschreibung d. Simeon Stylita. 1721. Ba 142a, Beigegeben:
Passion unseres ... Herrn ... 1721. Ba 142b
Neuer Geistlicher Schild. 1721. Ba 142c
55. Sermones Morales. 1721. Ba 143
56. Der gefesselte Sünder. 1722. Ba 144
57. B. Alberti Magni ... Guldenes Büchlein. 1723. Ba 145
58. Heylsamer Herzenstrost. 1723. Ba 146
59. Geistliche Betrachtungen 1724. Ba 147
/In zwei werschiedenen Ausgaben/
60. Labadie: Vorstellung der Pflichten. 1724. Ba 148
61. Reiner Spiegel löbl. Eigenschaften ... 1725. Ba 149

62. Oleum Sapientiae Theologicae. 1725. Ba 150
63. Auslegung christl. Kath. Kirchen-Lehr. /1726/. Ba 151
64. Disertatio de morbis Aulicis. /1726/. Ba 152
65. Colloquia ... 1727. Ba 153a, beige bunden:
Ein. ... Unterricht ... der Beicht. 1727. Ba 153b
66. Verbum caro factum. 1727. Ba 154
67. G.B. Hanckii Cantica Sacra. 1728. Ba 155
68. Panacea Lapsorum ... de H. Arnica. 1736. Ba 157
69. Pěkné wygádřenj Čzwjčenj Křest. Ba 158
70. Der Totentanz / Von Rentz – Wasserburger-/ 52 Kupferstiche
71. Regeln für die Verehrer des Adler - Kreuzes /Mit Noten/ /Bisher unbekannt/

II. Drucke, Sporck und seine Familie betreffend, Originale, nach welchen die Uebersetzungen erfolgten und Drucke, welche vielleicht Sporck ebenfalls herausgab.

72. P. Joh. Kraus: Peter Poirets Unheylsamer Rath. ... 1718
/Gegenschrift zu Druck Ba 162/
73. La Perfection du Christianisme 1690. Original zu Ben. 5
74. Pensés chrest. pour tous les jours. 1718. Original zu Ben. 6
75. Les consolations de la philos. et theologie. 1654.
Original des Druckes Ben. 14 und Ba 128. Mit der Unterschrift
Der Tochter Sporcks Eleonore.
76. Pensées choisis de ... Boileau 1712. Original zu Ben. 32
77. Les Morales Chrestiennes par P. Ives. 1645 -1648. 4 Bände. Original zu Ben. 38
78. Cron des Christlichen Jahrs. 1728. 2 Bände.
79. Statuta des Ordens Annunt. Verkündigung. Prag 1707.
80. Andächtige Gebethlein /Türken Glöckle/ Prag 1717
81. G.B. Hanckes Geistliche und moralisme Gedichte. 1723 Sporck gewidmet.
82. G.B. Hanckes Gedichte. 4 Bände. 1731-1735. Sporck gewidmet.
83. Hofmanswaldau: Untersuchung Hanckens Gedichte. 1727
84. Joh. Chr. Günthers Gedichte. 1751
85. Wells: Trauervolle Liebstränen. 1738
86. Del Rio: Disquisitionum Magicarum ... 1679. Mit Super-Exlibris Sporcks.
87. Abraham a Sta Clara: Auf, auf, Ihr Christen. 1683. Mit Super-Exlibris Sporcks.
88. C. Bona: Via Compendi ad Deum. 1674. Mit Super-Exlibris Sporcks.
89. Wissenschaft ... wohl zu sterben. 1654. Mit Super-Exlibris Sporcks.
90. Lettres et billets galand. 1668. Mit Unterschrift des
Freiheren von Wunschwitz, d. Freundes Sporcks.
91. Traité de l'amour du souverain bien. 1699. Mit handschriftlicher
Bemerkung aus der Sporckzeit.
92. Zinck: Spiegel ... Anae Catherinae. 1757. /Lebensbeschreibung der Tochter
Sporcks./

93. Zinck: Ein Büsser ... Fr. Caroli Rud. 1757. /Lebensbeschreibung des Schwiegersohnes Sporcks./
94. Zinck: Eine wahrhaft treue ... Anna Cath. 1785. /Totenrede auf die Tochter./
95. Synopsis ques. Theol. 1732. Dem Schwiegersohne Sporcks gewidmet.
96. Pokorny: Bina Theol. scol. Veritas. 1746. /Gleichfalls/.
97. D. Unschuld ... Fr. Anna Gräfin Sweerts – Sporck. 1732. Betrifft die Enkelin Sporcks.
98. Heil. Leben ... Joh. v Nepomuk. Bezug auf den Weihbischof Rudolf Sporck.
99. Regina Coeli ... de Monte Santo. /Gleichfalls/
100. Domus Sancta. 1732. Gebetbuch mit Unterschrift des Enkels Sporcks Christian.
101. Weinling – Disertatio 1793. Philip Sweerts Sporck, dem Urenkel Sporcks gewidmet.
102. Encomium regni Bohemiae. 1793. /Ebenso./
103. Vademecum ... Th. Kempen. 1736. Original zu Ben. 9
104. Actio et exactio. Prager Disertation 1729, als
Dr W. Neumann v. Puchholz Rektor war.
105. Dr Neumann v. Puchholz: Tractatus de gambio. 1715
106. Lentus limax ex vinae et horto parnasi. 1754. Verfasst
von Weihbischof Grafen Rudolf Sporck.
107. Kleine Oeffnung des Herzens. Betrifft die Brüderschaft des Herzens in Lissa.
108. Deutscher Auszug aus diesem Drucke.
109. Wykazanj ... Tschechischer Auszug aus No. 107.
110. Katholische Gegenreime von der wahren Gewissensruhe.
/Auf das sporckische Streitgedicht bei Kopp Seite 147./
111. Thermae Podolenses ... Joh. Josef Grafen von Sporck. /Neffen/
112. Verzeichnis deren gefangenen Christen. 1751-1753. /Enthält
das Verzeichnis der aus der Sporckischen Stiftung befreiten Sklaven./
113. Titel –u. Namenbuch. 1683.
114. Handschrift: Die Gradlitzer Hospitalstiftung. Stiftsbrief begalubigt
vom Königgrätzer Bischof Grafen von Mitrowitz. Mit Siegel 1744.
115. Handschrift: Loslassbrief vom 26. I. 1715 mit Unterschrift Sporcks. /Gerahmt/
116. Handschrift: Gebet vor der Versammlung.
117. Handschrift: Uebungen des dreyfachen Wegs.
/Offenbar Uebersetzung aus dem Französischen./
118. Handschrift: Institutionen. Philippus Sweerts et Sporck.
119. Bienenberg: Versuch über ... Alterhümer.
120. Alte Abschrift der Tagebücher Seemans v. 1740.
121. „ „ „ „ „ „ 1742
122. „ „ „ „ „ „ 1743
123. „ „ „ „ „ „ 1744
124. „ „ „ „ „ „ 1745
125. „ „ „ „ „ „ 1746
126. „ „ „ „ „ „ 1747

127. Alte Karte der Herrschaft Gradlitz.
128. Handschrift: Specification der 1717-1726 entlassenen und empfangenen Unterhanen.
129. Robotverzeichniss: Herrschaft Gradlitz, Dorf Prode.
130. Geld Rechnung Gradlitz 1750.
131. Roboth – Register 1780.
132. Getradt – Haupt Rechnung Gradlitz 1743.
133. Summarischer Extract der Geld Rechnung 1749.
134. Klassifikation der Kulturgattungen.
135. Seemanns Tagebücher 1726, 1729, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735 und 1737
in Abschrift des A. P. Schmitt /ergänzt/ in einem Halblederband.

9. 4. Seznam signatur zkoumaných knih

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 50, 51, 59, 67, 76, 77, 79, 82, 83, 84, 85, 88, 90, 91, 92, 95, 96, 103, 105, 106, 109, 121, 122, 128, 133, 134, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 275, 279, 280, 288, 296, 297, 299, 308, 309, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 366, 367, 368, 369, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 505, 571, 588, 589, 59, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 602, 603, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 641, 699, 701, 703, 717, 718, 721, 722, 787, 1025, 1028, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1052, 1054, 1055, 1056, 1065, 1066, 1067, 1068, 1145, 1146, 1147, 1151, 1152, 1153, 1157, 1158, 1160, 1161, 1403, 1466, 1467, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1624, 1629, 1666, 1671, 1689, 1696, 1874, 1896, 1915, 1916, 1968, 1970, 2029, 2214, 2215, 2216, 2230, 2232, 2233, 2277, 2283, 2286, 2296, 2297, 2308, 2314, 2315, 2327, 2404, 2411, 2416, 2421, 2422, 2425, 2449, 2490, 2599, 2618, 2620, 2673, 2674, 2689, 2694, 2748, 2819, 2833, 2862, 2906, 2921, 3087, 3088, 3089, 3090, 3091, 3092, 3100, 3101, 3103, 3109, 3116, 3126, 3127, 3129, 3130, 3131, 3132, 3135, 3147, 3154, 3155, 3156, 3162, 3168, 3170, 3171, 3172, 3181, 3184, 3186, 3189, 3192, 3193, 3196, 3201, 3203, 3204, 3206, 3207, 3208, 3210, 3211, 3214, 3215, 3219, 3238, 3374, 3388, 3546, 3547, 3548, 3549, 3550, 3551, 3552, 3553, 3554, 3555, 3569, 3570, 3576, 3577, 3580, 3638, 3653, 3654, 3662, 3720, 3778, 3787, 3789, 3790, 3795, 3999, 4051, 4147, 4169, 4890, 4891, 4892, 4893, 4894, 4895, 4896, 4899, 4900, 4901, 4902, 4903, 4905, 4907, 4908, 4909, 4910, 4911, 4913, 4914, 4920, 4925, 4934, 4935, 4936, 4939, 4940, 4941, 5023-5040, 5041-5050, 5051-5321, 5323, 5324, 5325, 5326, 5327, 5329, 5330, 5331, 5332, 5335, 5336, 5337, 5338, 5340, 5343, 5344, 5346, 5348, 5350, 5351, 5354, 5575, 5739, 5740, 5746, 5747, 5748, 5749, 5751, 5752, 5753, 5754, 5755, 5756, 5775, 5776, 5777, 5778, 5964, 5965, 5967, 5968, 5969, 5970, 5971, 5972, 5973, 5974, 5075, 5976, 5977, 5981, 5982, 5983, 5984, 5985, 5986, 5987, 5988, 5989, 5990, 5991, 5993, 6024, 6029, 6030, 6032, 6033, 6034, 6036, 6038, 6040, 6041, 6042, 6043, 6044, 6045, 6047, 6048, 6050, 6051, 6052, 6053, 6054, 6055, 6056, 6057, 6058, 6059, 6060, 6061, 6062, 6063, 6064, 6065, 6066, 6067, 6068, 6069, 6070, 6071, 6072, 6073, 6074, 6075, 6076, 6077, 6078, 6079, 6080, 6081, 6082, 6083, 6084, 6086, 6088, 6091, 6092, 6093, 6094, 6095, 6096, 6097, 6099, 6100, 6101, 6102, 6103, 6104, 6105, 6106, 6107, 6108, 6109, 6110, 6111, 6112, 6113, 6114, 6115, 6116, 6117, 6119, 6121, 6122, 6123, 6124, 6125, 6126, 6127, 6128, 6129, 6130, 6131, 6132, 6133, 6134, 6135, 6137, 6139, 6140, 6141, 6142, 6143, 6144, 6145, 6146, 6147, 6148, 6149, 6150, 6151, 6152, 6153, 6154, 6156, 6157, 6158, 6159, 6160, 6161, 6162, 6163, 6164, 6165, 6166, 6167, 6168, 6169, 6170, 6172, 6173, 6174, 6175, 6176, 6178, 6179, 6181, 6182, 6183, 6184, 6186, 6187, 6188, 6189, 6190, 6193, 6194, 6195, 6196, 6197, 6198, 6199, 6200, 6201, 6202, 6203, 6204, 6205, 6206, 6207, 6208, 6209, 6210, 6211, 6212, 6213, 6214, 6217, 6218, 6219, 6220, 6221, 6222, 6223, 6224, 6225, 6226, 6227, 6228, 6229, 6230, 6231,

6232, 6233, 6234, 6235, 6236, 6237, 6238, 6240, 6241, 6242, 6243, 6245, 6247, 6248, 6249, 6250, 6251, 6252, 6253, 6254, 6255, 6256, 6257, 6258, 6259, 6260, 6261, 6262, 6263, 6264, 6265, 6266, 6267, 6269, 6270, 6272, 6273, 6274, 6275, 6276, 6277, 6280, 6282, 6283, 6284, 6285, 6286, 6287, 6290, 6291, 6292, 6293, 6294, 6295, 6296, 6297, 6298, 6299, 6300, 6301, 6303, 6304, 6305, 6306, 6307, 6309, 6310, 6311, 6313, 6314, 6318, 6319, 6320, 6321, 6322, 6323, 6324, 6326, 6328, 6329, 6331, 6332, 6333, 6334, 6335, 6336, 6338, 6346, 6347, 6348, 6349, 6353, 6355, 6380, 6461, 6479, 6480, 6481, 6510, 6517, 6561, 6563, 6564, 6565, 6566, 6567, 6568, 6570, 6571, 6572, 6573, 6574, 6575, 6576, 6577, 6580, 6581, 6583, 6584, 6585, 6586, 6587, 6588, 6589, 6590, 6591, 6592, 6593, 6594, 6595, 6596, 6597, 6598, 6601, 6602, 6604, 6605, 6606, 6607, 6608, 6613, 6614, 6615, 6616, 6617, 6618, 6619, 6620, 6621, 6622, 6623, 6624, 6625, 6626, 6627, 6628, 6629, 6630, 6632, 6633, 6634, 6635, 6636, 6638, 6639, 6640, 6641, 6642, 6643, 6644, 6645, 6646, 6647, 6649, 6650, 6651, 6652, 6653, 6654, 6655, 6656, 6657, 6658, 6659, 6660, 6661, 6663, 6665, 6666, 6668, 6669, 6670, 6671, 6672+6673+6674+6675, 6676, 6677, 6678, 6679, 6682, 6683, 6686, 6687, 6688, 6689, 6690, 6691, 6692, 6693, 6694, 6695, 6696, 6697, 6698, 6699, 6700, 6701, 6702, 6703, 6704, 6706, 6707, 6708, 6709, 6710, 6711, 6712, 6714, 6715, 6716, 6718, 6719, 6720, 6723, 6724, 6725, 6726, 6727, 6759, 6840, 6842, 6844, 6847, 6852, 6853, 6855, 6856, 6857, 6858, 6859, 6863, 6864, 6865, 6867, 6870, 6871, 6873, 6876, 6877, 6880, 6882, 6883, 6884, 6885-6893, 6894+6895, 6897+6898, 6899, 6904, 6905, 6906, 6908, 6909, 6911, 6912, 6916, 6919, 6920, 6921, 6923, 6927, 6928, 6929, 6930, 6974, 6975, 6976, 6977, 6978, 6979, 6980, 6981, 6982, 7048, 7103, 7114, 7115, 7121, 7129, 7148, 7198, 7199, 7204, 7207, 7209, 7210, 7211, 7234, 7250, 7252, 7330+7331+7332, 7337+7338, 7401, 7403, 7404, 7405, 7406, 7407, 7408, 7409, 7410, 7411, 7412, 7413, 7414, 7415, 7475+7476, 7698, 7703, 7709, 7710, 7712, 7843, 7845, 7895, 7896, 7901, 7902, 7986, 7996, 8012, 8021, 8028, 8029, 8048, 8049, 8050, 8051, 8052, 8061, 8327, 8352, 8353, 8354, 8355, 8356, 8360, 8362, 8363, 8365, 8369, 8370, 8371, 8372, 8373, 8374, 8375, 8376, 8377, 8378, 8379, 8380, 8381, 8382, 8383, 8396, 8397, 8404, 8405, 8406, 8413, 8416, 8420, 8429, 8438, 8490, 8497, 8529, 8571, 8575, 8578, 8579, 8580, 8594, 8675, 8676, 8677, 8678

9. 5. Tabulka se základními údaji o šporkiánech nalezených v depozitářích v Kuksu

Vysvětlivky k tabulce se šporkiany

Back - číslo podle Backova seznamu z roku 1939²⁷⁶

Ben. = Benedikt, Franz Anton Graf von Sporck,
Wien 1923, tisky č. 1-124

+Ba = Back, Unbekannte Sporckdrucke. /Mitteilungen des Heimatmuseum Kukus 1937,
3. Folge, s. 17-37/ tisky č. 125-162

Sig. - signatura knihy v souladu s katalogem Mgr. Ladislava Svatoše

Vazba - rozměr (cm), materiál pokryvu, materiál desek

E - značka „E“ znamená přítomnost Šporkova erbu nebo grafického nápisu
„SPORCK“, není rozlišen dřevořez od mědirytu

P - značí přítomnost Šporkovy podobizny nebo obrazu lázní Kuks, není rozlišen
dřevořez od mědirytu

T - barva tisku; „č“ označuje užití červené tiskařské barvy v titulním listu

D - duplicita – počet dalších stejných svazků

Back	Ben.+Ba.	Sig.	rok	jazyk	vazba	E	P	T	D	dodatek
1	1	7330	1718	Něm.	16x11x1; papír, dřevo	E	-	-	6	Poprvé vyšlo již 1696
2	7	6061	1702	Něm.	13x8x3; třísl. useň, lepenka	E	-	-	-	
3	24	6240	1709	Něm.	15x10x3; pergamen, dřevo	E	-	-	-	V seznámech uvedeno 1710
4	12	6033	1702	Něm.	20x7x8; třísl. useň, lepenka	E	-	č	1	
4	12	6856	1705	Něm.	20x16x5; třísl. useň, lepenka	E	-	č	-	Další díl
4	12	6323	1712	Něm.	23x19x9; třísl. useň, dřevo	E	-	č	3	Dotisk k 1702
5	15	6858	1707	Něm.	20x17x3; třísl. useň, lepenka	-	-	č	1	

²⁷⁶ Archiv NKP Hospital Kuks, dopis Ernsta Backa Aloisi Slabochovi, řediteli Vlastivědného muzea v Kuksu, 11. 5. 1939, Soupis šporkian.

6	14	6706	1707	Něm.	15x11x3; třísl. useň, lepenka	E	-	-	-	
7b	25	6645	1710	Něm.	13x8x2; pergamen, dřevo	E	-	-	-	
8	27	6644	1711	Něm.	15x11x4; pergamen, lepenka	E	-	-	-	Dotisk k 1710
8	27	6894	1718	Něm.	16x10x4; pergamen (zelený), lepenka	E	-	-	1	Dotisk k 1710
9	30	4892	1711	Něm.	14x8x1; papír, dřevo	E	-	-	4	
10	31	6656	1711	Něm.	15x9x0,4; papír, -	E	-	-	-	
11	32	6151	(1707)	Něm.	15x10x3; pergamen, lepenka	E	-	-	-	
12	33	6173	1712	Něm.	20x13x2; pergamen, lepenka	E	P	-	-	
13	35	6174	1712	Něm.	20x17x2; třísl. useň, lepenka	-	P	č	-	
14	36	6297	1713	Něm.	21x17x9; třísl. useň, lepenka	E	P	-	-	
15	37	6859	1714	Něm.	21x13x4; pergamen, lepenka	E	-	-	1	
16	38	6313	1715	Něm.	31x24x8; třísl. useň, lepenka	E	P	-	3	
16	38	6307	1715	Něm.	30x24x7; jircha, lepenka	E	P	-		-varianta s jinou vazbou
16	38	6311	1720	Něm.	30x24x8; třísl. useň, lepenka (?)	E	-	-	2	Dotisk k 1715

17	40a	6176	1715	Něm.	24x19x4; perg.+papír, lepenka	E	-	č	-	
17	40a	6169	1715	Něm.	23x18x4; třísl. useň, dřevo	E	P	č	-	-varianta v pevnější vazbě
18	40b	6175	1720	Něm.	21x17x4; pergamen, lepenka	E	P	č	-	
19	43	6207	1720	Něm.	20x17x0,1; papír, -	-	-	-	-	
20	44	6206	17--	Něm.	20x17x0,2; papír, -	-	-	-	-	
21	53	6233	1720	Něm.	16x10x1; papír, dřevo	-	-	-	1	
22	55	6205	1720	Něm.	20x17x0,1; papír, -	-	-	-	-	
25	66	4901	1721	Něm.	16x10x1; papír, dřevo	E	-	-	3	
26 ²⁷⁷	74	6870	1721	Něm.	16x10x1; papír, -	E	-	-	2	
27	95	6178	1726	Lat.	20x17x1; papír, -	-	-	-	-	
28	100	6580	1727	Něm.	21x16x7; pergamen, lepenka	E	-	-	-	
29	101	6230	1726	Něm.	17x10x2; pergamen, dřevo	E	-	-	-	
30	110	6332	(1730)	Něm.	20x17x1; papír, -	-	-	-	-	
31	119	7404	1733	Něm.	40x29x10; jircha, lepenka	E	P	č	6	
31	119	7698	1733	Něm.	40x28x8;	-	-	č	9	

²⁷⁷ Číslo 26 Backova seznamu neodpovídá podrobnějším zápisům Backovým ani Benediktovým (letopočet tisku je 1721 nikoli 1722, Tištěno v Břeclavi nikoli ve Vídni atd.).

					jircha, lepenka					
33	125	6715	1698	Lat.	16x10x3; papír, lepenka	-	-	-	-	
34	126	6282	1700	Lat.	32x22x8; třísl. useň, lepenka	E	-	č	1	
35	127	6163	1705	Něm.	14x9x2; třísl. useň, dřevo	-	-	-	-	
36	128	6167	1707	Něm.	13x8x2; papír, dřevo	-	-	-	1	
37a	129	4907 (6253a)	1707	Fr.	14x10x2; třísl. useň, dřevo	E	-	-	30	
37b	130	(6253b)	(1708)							
38	131	6252	1711	Něm.	16x11x0,4; papír, -	E	-	-	-	
39	132	6619	1712	Něm.	16x10x2; papír, dřevo	E	-	-	-	
40	133	6677	1715	Něm.	14x8x1; papír, dřevo	E	-	-	3	
41	134	6050	1716	Lat.	19x15x3; třísl. useň, lepenka	-	-	-	-	
42	135	6280	1716	Něm.	32x21x1; papír, -	-	-	-	-	
43	136	6641	1716	Něm.	15x10x2; papír, -	E	-	-	-	
43	136	6719	1716	Něm.	16x10x2; třísl. useň, lepenka	E	-	-	-	-varianta v pevnější vazbě
43	136	6703	1718	Něm.	16x10x2; třísl. useň, lepenka	E	-	-	-	Dotisk k 1716
44	137	3662	1717	Něm.	16x10x2; papír, dřevo	E	-	-	20	
45	138	4920	1720	Něm.	21x17x3; papír, dřevo	-	-	-	-	
46	139	6131	1720	Lat.	14x8x0,5;	E	-	-	-	

					papír, -					
47	140c	6210	1720	Něm.	22x17x0,1; papír, -	-	-	-	-	
48	140e	6211	-	Něm.	22x17x0,1; papír, -	-	-	-	-	
49	140d	6209	1719	Něm.	22x17x0,1; papír, -	-	-	-	-	
50	140f	6212	1720	Něm.	22x17x0,1; papír, -	-	-	-	-	
51	140g	6208	1720	Něm.	22x17x0,1; papír, -	-	-	-	-	
53	141	6581	1721	Něm.	21x14x8; třísl. useň, lepenka	E	P	č	-	
54	142a-c	7250	1721	Něm.	14x8x1; papír, -	-	-	-	1	
55	143	6300	1721	Lat.	21x17x5; papír, dřevo	-	-	-	1	
56	144	6586	1722	Něm.	17x10x3; perg.+papír, lepenka	E	-	-	-	
57	145	6871	1723	Něm.	14x9x1; papír, dřevo	-	-	-	1	
58	146	6607	1723	Něm.	17x11x7; pergamén, dřevo (?)	-	-	-	-	
59	147	6638	1722	Něm.	16x9x0,9; papír, -	E	-	-	275	Odlíš. od seznamů
59	147	6228	1724	Něm.	16x10x1; papír, dřevo	E	-	-	3	Pravděpodobně dotisk
60	148	7115	1724	Něm.	16x10x2; papír, dřevo	-	-	-	3	
61	149	6855	1725	Něm/Lat	20x15x2; papír, lepenka	E	-	-	2	
62	150	6305	1725	Lat.	31x21x5;	E	-	-	-	

					textil, dřevo					
63	151	6156	1726	Něm.	14x9x3; pergamen, dřevo	-	-	-	-	
64	152	6277	1726	Lat.	33x24x1; třísl. useň, lepenka	-	-	-	-	
65	153	6707	1727	Něm.	18x11x1; pergamen, dřevo	-	-	-	-	
66	154	6042	1727	Lat.	20x16x5; samet, dřevo	-	-	-	-	
67	155	4899	1728	Něm/Lat	17x7x2; papír, dřevo	-	-	-	1	
68	157	6182	1736	Lat.	21x17x1; třísl. useň, dřevo	E	-	-	1	
69	158	6597	-	Čes.	16x10x1; papír, -	-	-	-	-	
70	-	7579	-						-	chybí ²⁷⁸
71	-	6181	-	Něm.	20x17x-; -, -		-	-		Jen dvoulist
-	22	6852	1712	Něm.	21x15x5; třísl. useň, lepenka	E	-	-	3	Dotisk k 1710
-	77	6880	1722	Něm.	17x10x5; useň+papír, lepenka	E	-	-	-	-
-	75	6883	1723	Něm.	18x11x4; pergamen, dřevo	E	-	-	-	Dotisk k 1722
-	94	6480	1725	Něm.	17x25x6; papír, lepenka	E	-	-	2	
-	29	6671	1716	Něm.	16x11x2; třísl. useň, dřevo	E	-	-	-	Dotisk k 1710
-	-	6331	k	Něm.	20x16x-; sešit,	E	-	-	-	

²⁷⁸ Tisk s Backovým číslem 70, který má podle katalogu signaturu 7579, bohužel v depozitáři chybí. Jedná se o *Toten Tanz und verschiedene...* Zápis v katalogu Mileny Brúnové ovšem uvádí, že chyběl již při inventarizaci v roce 1975.

			1730		-					
-	-	6335	1716	Něm.	22x17x5; pergamen, dřevo	E	P	-	-	
Následující část tabulky se týká tisků, které jsou originálními předlohami šporkian, nebo se i jinak týkají hraběte Šporka či rodu Šporků/ Sweets-Šporků.										
72	162	6144b	1717	Něm.	16x11x3; papír, lepenka	-	-	-	-	
73	-	6720	1690	Fr.	16x10x2; třísl. useň, lepenka	-	-	-	-	
74	k ben 6	6142	1718	Fr.	14x8x1; třísl. useň, dřevo	-	-	-	-	
75	k 128	6254	1654	Fr.	14x8x4; třísl. useň, lepenka	-	-	-	-	
76	k 32	6659	1712	Fr.	16x10x3; papír, -	-	-	č	-	
77	k 38	6293	1642	Fr.	22x17x5; perg., -	-	-	-	-	
77	k 38	6294	1645	Fr.	22x17x4; perg., -	-	-	-	-	
77	k 38	6295	1648	Fr.	23x17x4; perg., -	-	-	-	-	
77	k 38	6296	1655	Fr.	22x16x4; perg., -	-	-	-	-	
78a	-	6596	1728	Něm.	18x11x4; papír, dřevo	-	-	-	-	
78b	-	6106	1728	Něm.	18x12x4; papír, dřevo	-	-	-	-	
80		7114	1717	Něm.	14x9x2; papír, dřevo	-	-	-	1	
81		6589	1723	Něm.	17x11x5; pergamen, dřevo	E	-	-	-	-
82		6198	1731	Něm.	19x13x6; pergamen,	-	P	-	-	-

					dřevo					
82		6929	1732	Něm.	19x13x5; papír, lepenka	-	-	-	-	-
82		6187	1731	Něm/Fr	19x13x4; perg.+papír, lepenka	E	-	-	-	-
82		6189	1735	Něm/Lat	19x13x3; perg.+papír; lepenka	-	-	-	-	-
83		6688	1727	Něm.	18x11x3; třísl. useň, lepenka	-	-	č	-	
84!		7437	1751							
85		6347	1738	Něm.	20x16x0,2; papír, -	-	-	-	1	-
86		6045	1679	Lat.	22x18x7; třísl. useň, lepenka; supralib.	-	-	-	-	
87		6683	1683	Něm.	17x11x3; třísl. useň, lepenka; supralib.	-	-	-	-	
88		6587	1674	Lat.	17x10x3; třísl. useň, lepenka; supralib.	-	-	-	-	
89		6223	1654	Něm.	12x7x1; třísl. useň, lepenka, supralib.	-	-	-	-	
90		6267	1668	Fr.	16x10x2; třísl. useň., lepenka	-	-	-	-	
91		6658	1699	Fr.	17x10x2; třísl. useň, lepenka	-	-	-	-	
92!		7225	1757							
94!		6315	1785							
95		6103	1732	Lat.	17x11x4; třísl. useň, lepenka	-	-	-	-	

96!		6118	1746							
97		6759	1732	Něm.	20x17x0,2; papír, -	E	-	-	4	-
99		6275	1732	Lat.	31x20x1; třísl. useň, lepenka	-	-	-	-	-
100		6060	1732	Lat.	13x8x3; třísl. useň, dřevo	-	-	-	-	-
101!		4008	1793							
102!		6215	1797							
103	k 9	6262	1736	Lat.	14x9x2; třísl. useň, lepenka (?)	-	-	-	-	
104		2689	1729	Lat.	22x17x4; třísl. useň, dřevo	-	-	-		
105		6157	1715	Něm/Lat	17x10x2; pergamen, lepenka (?)	-	-	-	-	-
106!		6582	1754							
107!		4943	1743							
110		6231	1702	Něm.	10x16x1; papír, dřevo	-	-	-	-	
111		6232	(1726)	Něm.	17x10x1; papír, dřevo	E	-	-	-	-
112!		6202	1751							
113		6052	1683	Něm.	20x16x1; papír, dřevo	-	-	-	-	
116		6344	-							Nenalezeno
117		7048	1733?	Něm.	22x18x4; vazba chybí					
119!		6611	1778							
120!		6343	1740							
121!		6343	1742							

122!		6343	1743							
123!		6343	1744							
124!		6343	1745							
125!		6343	1746							
126!		6343	1747							
130!		8741	1750							
131!		8744	1780							
132!		8738	1743							

9.6. Veduta Hospitálu Kuks „Malý pohled na Kuks“ od Michaela Heinricha Rentze, 1723²⁷⁹

V levé části rytiny je část špitální - s hospitélem, napravo je část lázeňská. Střed tvoří most přes Labe a rejdštiště s dvěma obelisky, sochami trpaslíků atd. V popředí je dobře patrný tzv. „Filozofický dům“.

²⁷⁹ Šerých, Jiří: *Michael Rentz fecit. Michael Jindřich Rentz dvorní rytec hraběte Šporka*. Praha, 2007. s. 37

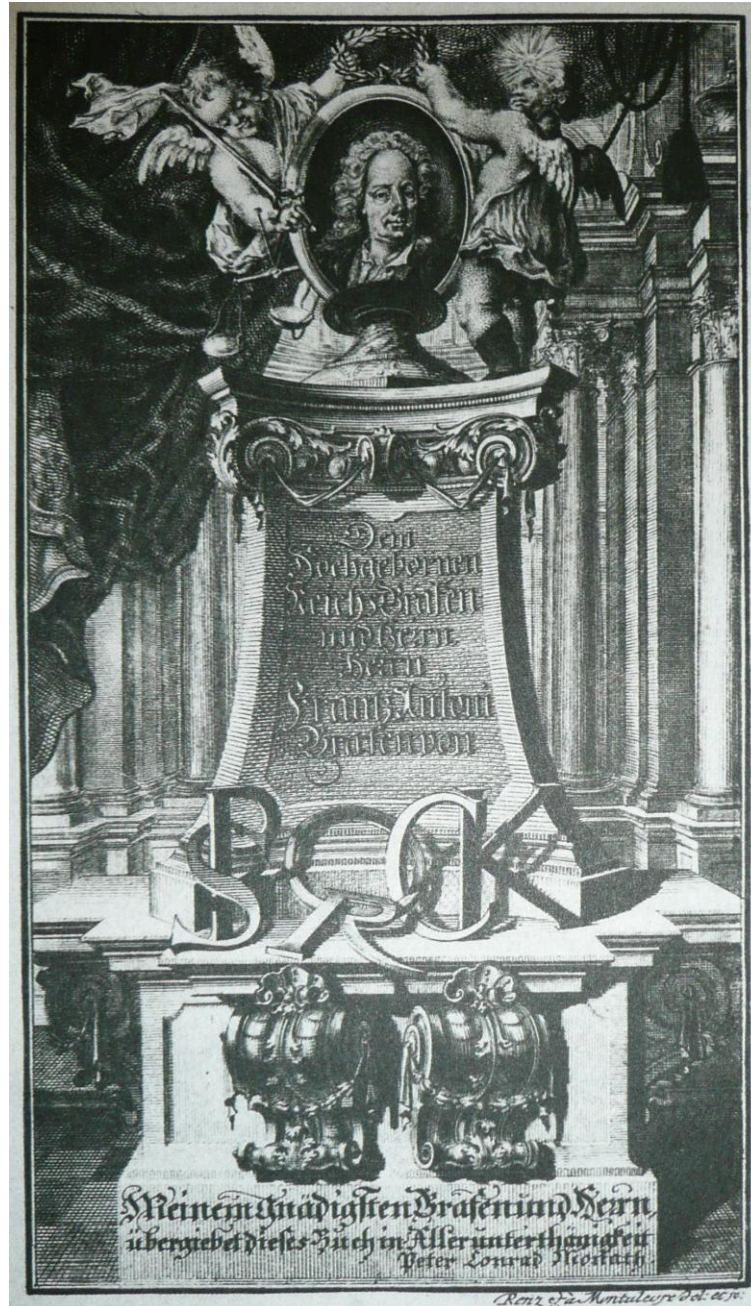
9. 7. Fotografie lázeňského zámku Kuks před r. 1901²⁸⁰

---

²⁸⁰ Poche: *Soupis památek...* s. 278

9. 8. Portrétní medailon hraběte Šporcka od Rentze a Montalegra s důmyslně propletenými písmeny slova „SPORCK“²⁸¹

²⁸¹ Převzato ze šporkovského tisku *Heilige Betrachtungen auf alle Tage...*, 1721, sig. 6581, Hospitál Kuks.

9. 9. Podobizna F. A. Šporka od Petra Brandla, 1731²⁸²

---

²⁸² Reprodukce převzata z: Blažíček, Oldřich J.: *Kuks a Betlém*. In *Kuks, hospitál a Betlém*. Praha, 1959, s. 5

9. 10. Fotografie knihovny v depozitářích Hospitálu Kuks, dnešní stav

9. 11. Nový soupis šporkovských tisků, které lze doložit na území ČR

Uvedený soupis šporkovských tisků zaznamenává výhradně ty tisky, které se podařilo dohledat v katalogích vybraných institucí (viz kapitola 6. 5.), včetně Hospitálu Kuks. Tisky jsou řazeny abecedně podle prvních slov jejich názvu (někdy je před názvem jméno autora). Názvy jsou přepsány přímo podle titulních listů, jen výjimečně byl přepsán název uvedený v katalogu. Šporkiana uváděná ve starších soupisech pod jedním číslem v konvolutech, jsou zde, vzhledem ke zjištěné škále jejich kombinací, zapsána odděleně.

Andächtige Betrachtungen über das Leben, die Lehre und das Leyden unsers Heylands Jesu Christi, gezogen aus denen vier Evangelisten, und in sich begreifend eine Auslegung aller Heil. Evangelien, welche durch das gantze Jahr in der Kirchen Gottes gelesen werden, nebst beygefügtten Seuffzer vor die in der Liebe gegen Gott entzündete Seelen, verfasst durch R. P. Sebastian Schambogen, des Ordens S. Francisci Seraphici, der strengern Observanz, der Böhmischen Provinz Priestern. Prag, Wickhart, 1710.

Außerlesene Gedancken Über Unterschiedliche auß der Sitten-Lehre Hergenommene Materien des herrn Abbé de BOILEAU, Vormahligen königl. Frantzösischen houpredigers. Auß dem Frantzösischen ins Teutsche übersetzt. Prag im königs-hoff gedruckt bey Wolfgang Wickhart/ ertz-Bischoffl. Buchdrucker.

Außlegung Christ-Catholischer Kirchen-Lehr, Über die streitige Glaubens-Puncten; Auß dem Frantzösischen des herrn hrn. JACOBI BENIGNI BOSSUET, königlichen Raths/ Bischoffen und Land-Herrn zu Condom, des königlichen Dauphins Hof-Praeceptoren/ etc. Auff gnädigsten Befehl Ihro Hoch-Fürstlichen Gnaden, Herrn Hrn. Francisci Egonis, Von GOTTes Gnaden Bischoffen und Fürsten zu Straßburg, etc. Ins hoch-teutsche überbracht Durch einen Hochfürstl. Bischoffl. Geistlichen und Hof-Rath/ der H. Schrifft und beyden Rechten Doctorn/ Apostolischen Proto. Notarium, mit sonderbarem Gutheissen Ihro päbstl. heiligkeit INNOCENTI des Eylfften dieses Namens/ Römischen Pabsts/ nebst vielen andern/ so Cardinälen/ als Ertz-und Bischöffen/ auch hoher kachen-Prälaten und Lehrern hochrühmlichster Approbation. Prag/ gedruckt bey Wolfgang Wickhart/ Ertz-Bischoffl. Und Landschafft-Buchdr. (1726).

Betrachtungen Über das bittere Leyden und Sterben unsers Heylands Jesu Christi, nach der Beschreibung der IV. Evangelisten, beschreiben durch Fr: Sebastianum Schambogen, des strengern Ordens S. Francisci Seraphici, Böhmischer Provinz Priestern. Alt-Stadt Prag im Königs-Hoff, gedruckt bey Wolfgang Wickhart, 1709.

Beschreibung Des im Königreich Böhmen An der Elbe gelegenen Kuckus-Bades, Verfertigt Von Gottfried Benjamin Hancken. Schweidnitz, Gedruckt bey Johann Christian Müllern (1722).

Bewehrte Hülffs-Mittel Umb sich durch Die stete Gegenwart Gottes ohnablässlich vor Augen zu stellen. In Frantzösischer Sprache entworffen Durch den Herrn Courbon, Priestern, und der Heiligen Schrift Doctorn. Anjetzo aber ins Hoch-Teutsche übersetzt Von Ma: El:Ca:Gr:V:Sp: (Lissa) 1710.

Godofredi Benjamini Hanckii Cantica sacra, Ex Germanica in Latinam Linguam eodem tamen Modulamine translata. Dresdae, Ap. Haeredes Zimmermannianos, & Joh. Nicol. Gerlachium. 1728.

CAPISTRANVS TRIVMPHANS, SEU HISTORIA FVNDAMENTALIS DE SANCTO JOANNE CAPISTRANO, ORDINIS MINORVM INSIGNI REGVLARIS OBSERVANTIAE PROPAGATORE, IN QVA Omnes ejus heroicae Virtvtes, magnanimi Actvs, gloriosae pro Ecclesia DEI Functiones, Missiones, Legationes, majora in Religione Seraphica Officia & Munera: Miracula & Prodigia, Labores, pro Fide Catholica Sudores, Victoriae, & Triumphus in Hungaria, ac tandem pretiosa in conspectu Domini mors & Apotheosis fundamentaliter describuntur, & singula per ipsamet Pontificum Bullas, Imperatorum, Regum, & Principum litteras, ex Luca Wadingo, aliisque authographis Protocollis adductas comprobantur, in quibus semper mirifica laus & gloria S. Capistrani depraedicator, divulgatur, & extollitur. ... AUTHORE P.F. AMANDO HERMANN, Ord. Min. Strict. Observantiae SS. Theol. Lectore Jubilato, & Almae Provinciae Bohemiae sub patrocinio S. Wenceslai D. & Martyris Ex-Provinciali. COLONIAE apud BALTHASAREM JOACHIMUM ENDTERUM. AN MDCC.

CATECHESEOS COMPENDIUM Seu Summa doctrinae christianae, Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, Symbolum Apostolorum, Decalogum Moysis, Ecclesiae pentalogum, Septem Sacramenta. Et Universa hominis Christiani, Orthodoxi Officia Comprehendens, In Gratiam Studiosae praesertim Juventutis juxta Exemplar. Germanicum. Latinis rhythmis inclusa Michaele Adamo Franck, de Franckenstein. An. Sal. MDCCXX.

COLLOQUIA, Oder Gebeth / Uber Die sieben Antiphonen / So genannt werden: O! Weilen sie durch diesen Buchstaben anfangen, und uns vor Weyhnachten durch die Christliche Kirch fürgestellt werden/ Um nach dem Exempel der Alt-Vätter/ uns durch diese Seufzer und Verlangen Zur Gnadenreichen Geburt Christi unsers Heylands zu bereiten. Alt-Stadt Prag/ gedruckt im königshof/ bey Joseph Antoni Schilhart/ Ertz-Bischofflichen Buchdrucker/ 1727.

Constitutionen Oder Satzungen für die Geistlichen dess Ordens Der Allerheiligsten Verkündigung Welcher zu Genua angefangen hat/ ...Durch die ... Maria Cajetana Eleonora Aloysia ... von Sporck und Stiffterin dess ersten Closters im Königreich Böhmen/ obgemeldten Heil: Ordens. Prag 1709.

CYCLO-DIATOMIA, Qua pro REI TORMENTARIAE Incremento MOTUM, ac TEMPUS PROJECTORUM mensurat, & demonstrat FERDINANDUS ERNESTUS COMES AB HERBERSTEIN. PRAGAE, Typis Universitatis Carolo-Ferdinandae in Collegio S. JESU ad. S. Clementem, Anno 1716.

Das Christliche Jahr, Oder Die Episteln und Evangelien, Auf die Kirchen-Fest-Täge und Gelübd-Wessen durch das gantze Jahr, Sambt dererselben Auslegung, In gebundener und ungebundener Rede: Wie auch Einem kurtzen Begriff deß Lebens von denen Heiligen derer Gedächtnuß begangen wird. Aus Der Frantzösischen in die Teutsche Sprach übersetzt. Und Durchgehends mit Kupffern gezieret. (1. a 2. dil) Vermehret und verbessert, das Andertemahl an Tag gegeben. Gedruckt in grossen Collegio Carolino bey denen Labaunischen Erben, durch Adalbert Wilhelm Wessely Factorn. Anno M. DCC. XXX III.

Das Christliche Jahr, oder die Messen auf die Sonn-gemeine-Ferial und Fest-Täge des gantzen Jehrs in Teutscher Sprache, sambt der Auslegung derer Episteln und Evangelien, auch einem kurtzen Begrieff der Leben von denen Heiligen, derer Gedächtnis begangen wird, das erstemal an Tag gegeben, Anno 1718.

Das Jetzt-lebende Königreich Böhmen In einer Historisch und Geographischen Beschreibung vorgestellt/ wie solches sowohl an Städten/ Clöstern/ Schlössern/ Herrschafften/ und heilsamen Gesund-Brunnen etc. anjetzo zu sehen ist/ nebst Einer kurtzen Lebens-Beschreibung Aller Böhmischen Herzoge und Könige/ biß auf jetzt regierende Römische Kayserliche Majestät CAROLUM VI. Ingleichen mit vielen Kupffern und einer accuraten Land-Charte gezieret. Frankcfurt und Leipzig, bey Johann Ziegern. Anno 1712.

Das letzte an Ihro Kayserl. Majestät abgeschickte Memorial, worinnen die samentliche Beschwerden aus der Specie-Facti in einer Synopsi begriffen/ und zu Untersuchung dererselben um eine unpartheyische Hof-Commission oder Judicium Delegatum, allerunterthänigst gebetten wird. dd. 20. April 1720.

De VITA SOLITARIA, Das ist: Von dem Einsiedler-Leben/ Wie es nach GOTTes Wort Und der Alten Heiligen Einsiedler-Leben aufzustellen sey. Schweidnitz, Johann Christian Müller 1727.

DEO CLEMENTISSIME LARGIENTE DE FONTE SOTERIO KVKVSSSENSI IN BOHOEMIA DISSERTATIONEM IN ILLVSTRI ACADEMIA LIPSIENSI D. XXIV. MAJÍ

ANNO MDCCXXVI. PVBLICE EXHIBET PRAESES CHRISTIANVS MICHAËL ADOLPHI, PHILOS. ET MED. DOCTOR. FACVLT. MED. ASSESS. S. R. I. ACAD. NAT. CVRIOS. COLLEGA. B. M. V. COLLEGII COLLEGIATVS. RESPONDENTE GEORGIO HENRICO WEISSIO LIPS. MED. C. / LIPSIAE literis ANDREAE MARTINI SCHEDII. (1726).

Der Anfang Der Weissheit, Oder: Kurtz- und Lehrreicher Inhalt, Wie, und warumb man die Sünde fliehen soll. Auß dem Frantzösischen ins Teütsche übersetzt Durch A. C. F. G. V. S. Prag, 1708.

Der aus den Irrthum gebrachte Hofmann, oder die Gedancken eines Edelmannes, welcher die meiste Zeit seines Lebens bey Hof und im Krieg zugebracht. Aus dem Frantzösischen ins Teutsche übersetzt, durch Ma. El. Ca. Al. Gr. V. Sporck. 1710.

Der Denen bertüglichen Schmeicheleyen der Welt, sich entziehende Christ, Vormahls in gebundener Rede Frantzösisch entworffen. Nun aber in Hochteutsche Verse übersetzt. Gedruckt zu Prag im königs-hoff bey Wolfgang Wickhart / Ertz-Bischofflichen Buchdrucker /1711.

Der gefesselte Sünder, in die Freyheit der Kinder Gottes gestellet, Oder Fünff Schwierigkeiten / die einem Sünder von seiner Bekehrung abhalten können / durch eben so viele / zur Ergreifung einer rechtschaffenen Buß / gerichtete Anfrischungs-Reden glücklich gehoben; Ehemals von dem geistreichen Claudio Viemontio Parisiensi, denen Sündern zum Besten, denen Frommen zur Auferbauung / in Lateinischer Sprach beschrieben; Nun aber ins Teutsche übersetzt. ANNO MDCCXXII.

Der heilige Römisch-Catholische Königliche Psalter Davids/ nach Schrifftmässigem Sinn des heiligen Geistes / mit Christlichen Sitten-Lehren durchaus gezieret/ und zu täglicher Erweckung wahrer Andacht/ als die Crone aller Gebetter/ den Closter-Orden und allen Gottseligen Stands-Personen geschencket/ von Ihro hochw. P. Sacy, der königl. Sorbonne zu Paris / hoch-erleuchten Doctore. Aus dem frantzösischen ins hoch-teutsche mit fleis übersetzt von dem andächtigen herrn P.H.F. Soc. Jesu. Gedruckt zu Prag / im Jahr Christi MDCCXVI. Mit Erlaubnus der Obern.

Der so Alte als Edle Kuckus-Brunn, Welcher in Böheim, auf der Hoch-Reichs-Gräfflichen Sporckischen Herrschafft Gradlitz, aus einem mit den kräftigsten Mineralien erfüllten Berge entspringet, Von seiner unvergleichlichen Krafft und Würckung, in Heilung allerley Kranckheiten und Gebrechen, auch unterschiedenen andern Curiositaeten Nach Herrn Carl Valentin Kirchmayern von Reichwitz, Phil. & Med. Doctore, noch ferner recommendiret Von Christian Gottlieb Langen, Phil. & Med. Doct. und Pract. in Schmiedeberg. Hirschberg gedruckt bey Dietrich Krahen/ 1720.

Deß Herrn PHILIPPI HURAUULT, Graffen von Cheverny / und vormahls Cantzler deß Königreichs / Franckreich. *Treuer Unterricht/ und Vätterliche Ermahnung: Die er seinem Herrn Sohn hinterlassen. Auß dem Frantzösischen ins Teutsche übersetzt. Anno MDCCX.*

Die Glückseeligkeit Deß Christlichen Todes. Oder Acht-Tägige Andachts-Ubung Glücklich zu sterben. Vormahls in Frantzösischer Sprach in Druck gegeben. Nunmehr aber zum andernmahl Teutsch auffgelegt. Prag/ gedruckt bey Wolfgang Wickhart/ Ertz-Bischofflichen Buchdrucker. 1716; 1718.

Die Hexenlieder. Dresden, Harpeter 1728.

Die Psalmen Davids, Nebst ihrer, Auß den heiligen Vättern und Lehrern der wahren Kirche zusammen gezogenen Außlegung, Anfänglich in Frantzösischer Sprache an das Licht gegeben von dem Herrn de SACY. Nun aber ins Teutsche übersetzt. Erster Theil. Alt-Stadt Prag im königs-hoff /gedruckt bey Wolfgang Wickhart hochfürftlichen Ertz-Bischofflichen Buchdrucker. Im Jahr Christi 1713.

Die Tugend-Schule der Christen Worinnen ein jeder Mensch aufferbaulich unterwiesen wird/ wie er pflichtmäßig sein Leben anstellen solle. Eröffnet/ Durch P. IVES von Paris/ Capuciner-Ordens Priestern. Nunmehr aber Auß dem Frantzösischen ins Teutsche übersetzt. Erster, anderter, dritter, vierter Theil. MDCCXV.

Die Ungemeine Tugend Des Hoch- u. Wolgebohrnen Herrn HERRN Frantz Antoni, Des Heil. Röm. Reichs Grafen von Sporck, Herrn der Herrschafften Lyssa/ Konoged/ Gradlitz/ Herchmanitz/ etc. etc. Der Röm. Kays. Majestät würcklich Geheimen Raths, Cammerers und Stadthalters im Königreich Böhheim, So durch eine gelehrte Feder in dieser Lebensbeschreibung/ der Ehrliebenden Welt/ in öffentlichen Druck vorgestellt worden/ wolte, in einem kurtzen Begriff durch nachgesetzte Reimen entwerffen. L. A. K. V. R. Anno MDCCXX.

Die Von der Heiligen Seraphischen Jungfrau und Mutter THERESIA von JESU Uber das Vatter unser gemachte Betrachtungen. Vermehret Mit vielen schönen zur GOTTs-Forcht und Tugend antreibenden Betrachtungen / Gemüths-Erhebungen / und Entschlüssen. Eingetheilet In eine Acht-Tägige Andacht. Wozu noch acht andere Ubungen / umb sich würdiglich zu der Heiligen Communion zubereiten / hinbey gefügt worden. Vormahls in Frantzösischer Sprach beschrieben: Anjetzo aber in die Teutsche Sprach übersetzt; Durch eine geistliche Schwester deß Ordens Mariä Verkündigung. Neu-Stadt Prag Gedruckt in der hampelischen Druckerey durch Johann Georg hoffäcker, Im Jahr 1707.

Die wahre Grund-Regeln Nach Welchen die Kinder Christlich sollen auffgezogen werden: Enthalten: In einem Send-Schreiben. Worinnen auch die fürneste Grund-Sätz deß Glaubens und Christlichen Wandels/ aller Arth Menschen zum Behuff begriffen seyn.

Auß dem Frantzösischen in die Teutsche Sprach übersetzt Durch Ma. El. Ca. Al. Gräffin von Sporck. deß Ordens Maria Verkündigung. Lissa 1710.

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA, DE MORBIS AULICIS, QVAM AUSPICE DEO PROPITIO Auctoritate Gratosae Facult. Medicae, IN ALMA REGIA FRIDERICIANA, Praeside Pro-Rectore Magnifico DN. D. MICHAELE ALBERTI, Sacr. Maj. Reg. Boruss. Aul. & Consistor. Magdeb. Consiliario, Med. & Philos. Nat. Prof. Publ. Ord. Acad. Nat. Cur. Collega, Societ. Reg. Berol. Scient. Sodali, etc. Facultatis Medicae Decano spectatissimo, Dn. Patrono, praecept. ac Promot. suo honoris cultu prosequendo, PRO GRADU DOCTORIS Hor. Loc. consuetis A. 1726. d. 31 Octobr. Publicae Eruditorum Ventilationi subjiciet Auctor & Respondens SAMUEL FRIEBE, Landshuta-Silesius /1726/.

Ein anders Memorial. Worinnen Sr. Excellenz Beschwerden und Rechts-Angelegenheiten abermals aufs beweglichste fügestellt/ und zu dererselben Untersuchung und Delegation einer unpartheyischen Hof-Commission gebetten wird. dd. 20. Sept. 1720.

Ein Sehr nutzlicher Und Zu wissen hoch-nothwendiger Unterricht/ Von dem Heiligen Sacrament Der Beicht. Alt-Stadt Prag im königshof, gedruckt bey Joseph Antoni Schilhart, Ertz-Bischofflichen Buchdrucker, 1727.

Extract eines curiosen Schreibens, Occasione der in Übertragung so vieler Verfolgungen bezeugten Graf Sporckischen Standhafftigkeit, d.d. Wien den 11. Jan. 1720.

Wenc. Nerlich, Geheime Verbindnus und Gleichförmigkeit des Wortes und der Stimm Christi und Joannis bei Einweihung der neuen von I. Exc. H. Fr. Ant. Sp. auf dem so genannten Joannis-Berg, sonst Wysoka, im Czaslauer Kreis erbauten Capellen, in einer Lobpredigt vorgestellet den 24. Junii 1697. Prag, 1697.

Geistliche Betrachtungen, Wie man GOTT dienen, den Nächsten lieben, und sich selbst um das Heyl seiner Seelen bemühen soll. Auß Liebe deß Nächsten in Druck gegeben, Auff die bekannte BON-REPOS ARIA. Prag/ gedruckt bey Wolfgang Wickhart/ 1722/4.

/dvě různá vydání: ...König-Gratz, Wenzl Johann Tibelli/ 1724/

Geistliche Wasser-Quelle Welche sich der Seelen / die da nach GOTT/ als einen Hirrschen nach frischen Wasser / durstet / durch unterschiedliche Röhren der Andacht/ Als: Durch geistliche Betrachtungen / Anmahnungen zu den Tugenden/Abmahnungen von den Lastern/ durch kräftige auff jedes Stand und Anliegen fruchtbarlich gerichtete Gebetter / und Seüfftzer/ zur geistlichen Labung und Erquickung ergiesset. Das erste mahl auß der Frantzösischen in die Teutsche sprach eröffnet Durch E: F: G: V: S: Im Jahr 1706.

Geistliche Wochen Oder Sieben Christliche Reglen, und warhaffte Richtschnur, darnach ein jeder Christ den gantzen Tag hindurch sein Thun und Lassen richten und anstellen

soll. Auß dem Frantzösischen in das Teutsche übersetzt. Durch El. Fr. Gr. V. Sp. Prag, 1708.

Geistreiche Gesänge und Lieder Über Sonn- und Fest-Tags-Episteln und Evangelia, Welche in dem (I. - XI.) Theile des Christlichen Jahres enthalten sind. Cum Licentia Superiorum. Schweidnitz. Gedruckt bey Johann Christian Müllern, Anno MDCCXXV.

GLADIUS Spiritus quod est VERBUM DEI Scriptum & Traditum in septem Controversijs, cum septem Thesis, de Ecclesia militante; Quem ad hujus ac Doctoris Subtilis JOANNIS DUNSCOTI Hiberni mentem: In Ecclesia Collegij Immacul: Conceptionis B: V: Mariae Fratrum Minorum Hibernorum Neo-Pragae. Praeside R.P.F. FRANCISCO o DEVLIN, Ord: Min: Strict: Observ: SS. Theologiae ac Verbi Dei Lectore. Defendendum assumpsit P. F. LUDOVICUS RYAN ejusdem Ord: & Nationis. Anno 1698. Mense Julij ... Vetro-Pragae, Typis Georgij Labaun.

Glaubens Schrift-Wechslung, Welche auß Veranlassung deß Büchleins Grundstein der Christlichen Sitten genant nach einigem über die Glaubens-Sachen entstandenen Wort-Streit zwischen einer Hoch-Adelichen Persohn und selbten Büchleins Authore P. Fr. Sebastiano Schambogen, Ordens S. Francisci Seraphici, strengern Observanz der Böhmischen Provintz Priestern geschehen ... Prag im königs-hoff/ druckts Wollfgang Wickhart/ Ertz-Bischoffl. Buchdrucker/ 1705.

Gloria ex ignominia seu triumphale apobaterion, quod in glorioso egressu, quam innocenter, tam magnanimiter tolerati trimestris carceris, invictissimae invidiae victori, Franc. Ant. Com. Sp. anno 1718 Mai die IX. extemporali musa accinuit ac dedicavit inclyti nominis studiosissimus poeta (1719).

Gott geheiligte Stunden, In Frantzösischer Sprach, durch den Cardinal von Noailles, Ertz-Bischoffen zu Paris, ans Liecht gegeben. Prag (1710).

Gottseelige Gedancken über die Evangelische Gleichnuß vom Verlohrenen Sohn / durch den P. Cheminais S. J. in Frantzösischer Sprach verfast / Anjetzo in das Deutsche übersetzt. durch Ma. El. Ca. Al. Gr. V. Sp. Anno MDCCX.

Graf Sporckische Species Facti. /1716/

Graf Sporckisches MEMORIAL An Ihro Kayserl. und Königl. Majestät um zulängliche Satisfactions-Verschaffung/ wegen der auf Andringen des Wentzel Neumanns / und derer ihme niemals schuldig gewesten 5000. Gulden halber/ in die 13. Wochen erlittenen Incarcerirung.

Amadei Creutzbergs Heilige Betrachtungen auf alle Tage des gantzen Jahres, Worinnen sich eine gläubige und andächtige Seele über einen auserlesenen Spruch der H. Schrift,

vermittelst einer deutlichen Erklärung, geistreichem Seuffzer und inbrünstigem Reim-Gebet ermuntert, erbauet, erquicket und tröstet. Mit schönen Kupffern gezieret und einem dreyfachen Register versehen. Franckfurt, bey Peter Conrad Monath, 1721.

Herkomanus Magnus, Oder: Das Leben und die Thaten des uralten Ertz-Betrügers und Land-Verderbers Herkommani, Wie sich derselbe von langer Zeit her biss auf die gegenwärtige Stunde überall, absonderlich aber in die Rath-Häuser und Gerichts-Stuben eingeschlichen hat. Bey seiner Bild-Säule in dem zur Hoch-Gräflichen Sporckischen Herrschaft Gradlitz gehörigen Kuckus-Bade durch Zwey vertraute Bad-Gäste und Liebhaber der Wahrheit vorgestellt; Anno 1726.

Herkommannvs Clericorum oder kürzliche Beschreibung derer hauptsächlichsten Lehrer und Missbräuche welche guten Theils unter denen Geistlichen Personen der vornehmsten Länder und bekannsten Religionen eingeschlichen, auch mit der Zeit unter denenselben zu einem üblichen Herkommen erwachsen sind. Zwischen einigen vertrauten Cavalieren Discursive abgehandele/ hernachmals aber auf Ersuchen guter Freunde zum Druck übergeben. Amsterdam, bey Dominico von Creutz zu finden. 1729.

Heylsamer HertzensTrost, welcher An denen Sonn-gemeinen Ferial- und Fest-Tägen des ganzen Jahrs, In andächtigen und kräftigen Gebettern / Uber die heiligen Episteln und Evangelien / wie nicht minder über das Leben eines jeden Heiligen geschöpfft werden kan. Anno M.DCC.XXIII.

Christliche Betrachtungen Und Sitten-Lehren/ Zusammen gezogen So wohl auß der H. Schrift und den HH. Vättern/ als auch auß den bewehrtesten alten und neuen Scribenten/ mit beygefügt vielen vortrefflichen Gedancken/ verschiedener Lateinischen und Frantzösischen berühmten Poëten, Vormahls in Frantzösischer Sprache verfaßt/ Durch Einen Abbt/ und der heiligen Schrift Doctor, Anjetzo aber ins Teutsche übersetzt/ durch A. C. F. G. V. S. Prag im königs-hoff/ gedruckt bey Wolffgang Wickhart /Ertz-Bischofflichen Buchdrucker. 1714.

Christliche Kinder-Lehr, Oder Das heilige Vatter Unser. Der Englische Gruß. Die Apostolische Glaubens-Bekanntnüs. Die Zehen Geboth GÖttes. Die Fünff Geboth der Kirchen. Die sieben Heilige Sacramenten. Sammt der gantzen Christlichen Gerechtigkeit in Reymen verfasst. 1721. Prag/ gedruckt bey Wolffgang Wickhart.

Christliche Sitten-Lehr. Oder Kunst, recht und gut zuleben. Darinnen ein warhaffter Christ alle seine Schuldigkeiten ersehen, die Tugenden üben, und die Laster wird meyden lehren. Verbessert und Auß dem Frantzösischen in das Teutsche übersetzt Durch El. Fr. Gr. V. Sp. Getruckt im Fürftlichen Stifft kempten. Johann Mayr, Anno 1702.

Christlicher Morgen- und Abend-Stern, Das ist: Außerlesene und sehr kräftige Morgen- und Abend-Gebett, nebst einer geistlichen Andacht auff das Vatter Unser, und anderen

schönen Gebett vor und nach der Beicht und Heil. Communion nutzlich zu sprechen. Auß dem Frantzösischen ins Teutsche übersetzt Durch A. C. F. G. V. S. Gedruckt zu Prag im Jahr Christi 1703.

Christlicher Unterricht/ Von Guter Ordnung In eines jeden Leben und standmäßigem Wandel. Mit Bewilligung geistl. Obrigkeit. Prag im königs-hoff gedruckt bey Wolfgang Wickhart/ Ertz-Bisch: Buchd. 1715.

„Ich habe, großer Graff, den Lebens-Lauf gelesen...“ 1 Bl. Berse, Unterschrift L. A. K. U. R. (Knorr von Rosenroth). Stillenau.

Klarer Spiegel wahrer Andacht Zu dem Heil: Blut-Zeugen Christi Johann von Nepomuck; Damit Die Allerheiligste Dreyfaltigkeit / Der Allersüsseste Fronleichnam Unsers HERREN JESU CHRISTI, Und Dessen bitteres Leyden desto vollkommener gelobet / gepriesen / geliebet / und nachgefolget werde. Von unterschiedlichen Verehrern desselben Heiligen / allen Christlichen Seelen vorgestellt. Alt-Stadt Prag im königs-hoff gedruckt bey Wolfgang Wickhart/ Ertz-Bischoffl: Buchdr: 1712.

Kurtz verfaste Nachricht Wegen Ihro Excell. Herrn Graffen von Sporck ungegründet angefangen, und fälschlich vorgebrachten Verketzerung, nebst der darauff von Ihro kayserl. Majestät erfolgten, doch wider den allerhöchsten Befehl überschrittenen Inquisition, denen, welche keinen rechten Grund noch Zeit die Fiscalischen Acta durchzulesen haben, und gleichwohl curieus seyn, das gantze Factum zu wissen, aus diesem sogenannten Ketzer-Processen in einem Extract gebracht.

Kurtze Arth und Weiß / sich in der Christlichen Standhafftigkeit Zu üben. Auß der Frantzösischen in die Teutsche Sprach übersetzt: Und Durch den Druck ans Tag-Liecht gestellet Von Mar: Eleon: Cajet: Aloys: Gräfin von Sporck. Deß Ordens Mariä Verkündigung. 1707. Gedruckt zu Prag in königs-hoff bey Wolfgang Wickhart Ertz-Bischoffl: Buchdrucker.

Kurtze Erzählung derer vornehmsten Gravaminum, worüber Se. Excellenz, Herr Graf von Sporck/ eine unpartheyische Commission suchen/ und welche Ihro Kayserl. Majestät vorzutragen Sie den (Titul.) Herrn Grafen - - - gebührend er sucht haben.

Kurtzer Begriff jeglichen Capitels Aller Episteln Des Heiligen Apostels PAULI, Vers-weiß abgefasset auf die bekannte Bon-Repos Aria. Breslau/ Anno 1721 (Wien und Leipzig 1722).

Leben Eines Herrlichen Bildes Wahrer und rechtschaffener Frömmigkeit/ Welches GOTT in dem Königreich Böhmen in der hohen Person Sr. Hoch-Gräfl. EXCELLENZ, HERRN Herrn Frantz Antoni/ Des H. Röm. Reichs Grafen von Sporck/ Herr der Herrschafft Lyssa/ Gradlitz/ Konoged und Herschmanitz etc. Der Röm. Kayserl. Majestät

würcklichen Geheimden Rath/ Cammerern und Stadthaltern des Königreichs Böhmen etc. Als einen Spiegel reiner Gottes-Furcht/ allen Frommen zu einem Beyspiel aufgerichtet hat. entworffen durch FERDINAND van der ROXAS. Amsterdam/ bey Rudolph van der Leewen. 1715.

Leben Eines Herrlichen Bildes, wahrer und rechtschaffener Frömmigkeit/ Welches Gott in dem Königreich Böhmen, in der Hohen Person Sr. Hoch-Gräfl. EXCELLENZ HERRN Herrn Frantz Antoni, Des Heil. Röm. Reichs Grafen von Sporck, Herrn derer Herrschafften Lyssa/ Gradlitz/ Konoged und Herschmanitz / etc. Der Röm. Kayserl. Majestät würcklichen Geheimben Raths/ Cammerern und Stadthaltern des Königreichs Böhmen etc. Als einen Spiegel reiner Gottesfurcht/ allen Frommen zu einem Beyspiel aufgerichtet hat. Aufs neue entworffen durch GOTTWALD CAESAR von STILLENAU. Anno MDCCXX.

Lebens-Beschreibung Deß Fromen und Heiligen Einsidlers Simeon Stylita. Aus dem Frantzösischen in daß Teutsche übersetzt. Gedruckt zu Prag / bey Carl Johann Hraba/ 1721.

L'Exercice de la constance Chrestienne. á PRAGUE, M.D.CC.VII.

Litis abusus, Oder: Der klägliche Anfang, die jämmerliche Fortsetzung, und das Erbarmungs-würdige Ende, derer durch die Herkommanische Missbräuche oder listig- und betrügliche Räncke Gewissens-loser Advocaten und Procuratoren, verwirrten, verdrehten, verzögerten, und gemeinlich durch ungerechte Richter-liche Aussprüche geendigten Processen. Fürgestellt in zierlichen Kupfern, und danost erläutert durch wahrhafftige und Sinn-reiche Gespräche, zwischen denen im vorigen Tractätlein des sogenannten Herkomanni Magni zweyer vertrauten Fremden, worzu jetzt noch der dritte gekommen. Allen in Process verwickelten zur getreuen Lehre und Warnung, Einem jeden neu-begierigen Leser aber zu einem nützlichen Zeit-Vertreib, fürnehmlich aber Diesem Beygedruckten (Sporcksches Wappen) 1728. zu schuldigster Veneration zu Tag gegeben (Dresden, Harpeter).

Neu-eingerichtete Christliche Glaubens-Lehr. Dadurch die Jugend deß Bißthums Bisantz zu leichter Erlernung der Warheiten deß Christenthums geleitet wird. In vier Theile verfasst. Darinn zu shen/ Was ein Christ: I. Glauben, II. Thun, III. Empfangen, IV. Begehren solle. Zum Ende seynd beygefügt einige Morgen-und Abends-Gebether; sammt einer Anweisung / umb das heilige Meß-Opfer mit Andacht anzuhören. Überlesen/ verbessert/ und vermehret/ auff Besehl/ und Verordnung Des Hochwürdigsten / Hoch- und Wohl-gebohrnen Srn. Srn. Francisci Josephi de Grammont, Ertz-Bischoffs zu Bisantz/ deß Heil: Römischen Reichs Fürstens etc. Prag/ gedruckt bey Carl Johann Hraba/ 1717.

Neuer Geistlicher Schildt / Gegen. Geistlich: und Leibliche Gefährlichkeiten allezeit bey sich zutragen. Darinnen sehr kräftige Seegen und Gebett, so theils vond er Catholischen Kirchen, und heiligen Väteren gemacht, und von Urbano dem 8. Röm: Papst: wie man sagt, approbiert worden. Mit gewisser Zuversicht, wer selbige mit Ehrerbietung bey sich tragt, und in Nöthen mit Andacht spricht, der werde von vielen Leiblichen Ublen und schwären Anfechtungen deß bösen Feinds befreyet seyn: wie bey jeden Gebett außtrücklichen zufünden. Gedruckt im Jahr, 1721.

OLEUM Sapientiae Theologicae Sedulo expressum Ad Mentem Divi THOMAE Aquinatis Angelici & Quinti Ecclesiae Doctoris De RAMIS OLIVAE FRUCTIFERAE In Fide Divina radictae, In Ecclesia DEI plantatae, In Charitate vera rigatae, DEO autem Incrementum dante, SEU Universae Sacrae Theologiae Scholasticae, Qua Fides saluberrima gignitur, In anima Christiana nutritur, In Ecclesia Catholica defenditur, In Homine Justo roboratur. Celeberrimarum Quaestionum Selectarum deductae Conclusiones, & earum quaedam Instantiae cum residuis Parergis DE GRATIA, JUSTIFICATIONE, et MERITO, Pro Anni hujus Scholastici cursu Solemni Disputationi expositae In Ecclesia ad S. Salvatorem, & Studio Generali FF. Minimorum Sancti FRANCISCI de Paula. PRAESIDE P. F. WENCESLAO CANTZLER, ejusdem Sacri Ordinis, & Studij Generalis Sacro-Sanctae Theologiae Lectore actuali, nec non p. t. Conventus ad S. Salvatorem Correctore. Propugnatae a Patre Chrysostomo Albrecht Minimo, & SS. Theologiae Alumno. Die Mensis Anno 1725. Horis meridiem consvetis. Vetero Pragae, impressit Joannes Wenceslaus Helm.

B. ALBERTI MAGNI Ordinis Fratrum Praedicatorum, Episcopi Ratisbonensis, Guldenes Büchlein / Wie man GOTT anhangen soll; Sehr nützlich Allen eyffrigen Seelen / die in Christo Gottseelig leben und sterben wollen. Anjetzo teutscher Nation zum Besten auß der Lateinischen in die hoch teutsche Sprach versetzt. Per V. P. F. A. H. S. O. R. C. K. Prag/ gedruckt bey Wolfgang Wickhart/ Ertz-Bischofflichen und Landschafft-Buchdrucker/ 1723.

Panacea lapsorum, Seu Dissertatio inauguralis medica de H. Arnica, Quam sub gloriosissimis auspiciis sacratissimi, augustissimi et invictissimi Monarchae Romanorum Imperatoris Caroli VI. Germaniae, Hispaniarum, Indiarum, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae &c. &c. Regis Potentissimi, Archi-Ducis Austriae, Marchionis Moraviae. &c. &c. In Alma Caes. Regiaque Universitate Carolo-Ferdinandea Pragensi... Pro suprema Doctoratus Medici Laurea, publicae disquisitioni exposuit Adalbertus Ignatius Andreides, Boëmus Jaromiricensis... Anno 1736. Mense Augusti die 30. horis post meridiem consuetis. 1736.

PASSION Unseres Lieben HERrn JESU CHRISTI. Wie auch Anmüthige Antrieb / zur andächtigen Lesung und Betrachtung dersselbigen. Gedruckt zu Prag, bey Johann Hraba, 1721.

Pěkné Wygádřeni Čzvičeni Křestianského a neb: Sporkowé Weyklady, na Modlitbu Páně, Pozdrawenj Angelské, Srownánj Aposstolské, dwanáctero Boží Prikázánj, a giné Křestianské Prawydlu w Rytmi uwedené. Wytisštěné w Hoře Kuttný.

Regeln für die Verehrer des Adler Creutzes

Reiner Spiegel Löblicher Eigenschafften, Eines Christlich- Recht- und Wahrheitsliebenden Herrens, Nebst Beygerucktem getreuen Unterricht Für einen ebenfalls Christlichen Diener, Wie solcher denen Schuldigkeiten seines Standes ohne sonderliche Beschweruß genug thun / und er im Dienen so wohl/ als der Herrschen seine süsse Glückseeligkeit finden kan; Dem Erstern zum Lob/ Dem Letztern aber zur Nachfolge In Zweyen Abtheilungen vorgestellet Durch Gustav Columbum Siegfried. Cum Censura Magistratus. Schweidnitz, Gedruckt bey Johann Christian Müllern. 1725.

Semaine de meditations et prieres. á PRAGUE. 1708.

Send-Schreiben Deß Cardinals und Legaten deß Apostolischen Stuhls REGINALDI POLI. an Thomas Cranmer, Ertzbischoff zu Cambridge in Engelland, betreffend den Glaubens punct. Deß Hochwürdigsten Sacraments deß Altars. Auß dem Frantzösischen in das Teutsche übersetzt. Gedruckt im Jahr Christi MDCCXI.

SERMONES MORALES CXXVI. CUM BREVITATE ANNUNCIANTES MENTEM IN REGULAM MAGNI S. P. AURELII AUGUSTINI. AD Charitatis Regulam Firmandam; Veritatem Enuceandam; Justitiam Amplectendam; Regularem Observantiam Faciendam Trito Stylo & corde simplici; Siquidem: Dominus in simplicitate cordis quaerentibus illum apparet: Sap: I. Pro Conterendo Stylo ferreo, duplicis Cordis: Nam Vae duplici Corde. Eccl: 2. A minimo ejus filio Maximiliano Antonio á Jesu, Ordinis Erem: Difc: S.P. Augustini Theologo Concinnati. Prostant Pragae apud Paulum Lochner, Bibliopolam Norimbergensem. ANNO M.D.C.C.XXI.

Schlus-rede Welche den 28. August. 1730. im Kuckus-Baad an dem allerhöchsten Geburths-Tage Ihro Majestät der Röm. Kayserin zu Ehren nach einem darauf wohl eigerichteten Schau-Spiele und accordirenden Prologo von einem geschickten Comischen frauenzimmer bey zahlreicher Frequentz des hohen Adels zu aller Anwesenden vollkommenen Vergnügen gehalten worden.

Schreiben von Sr. Excell. Herrn Grafen von Sporck an - - de dato Bon Repos den - - Jan. Ao. 1720.

Schreiben von Sr. Excell. Hn. Grafen von Sporck an einen gewiesenen Cavalier zu Wien / die occasione der Wildbahn Deroselben ungleich zugemuthete Excessen, und was deme anhängig betreffend. dd. Lyssa den 5. Decemb. 1719.

Schreiben von Sr. Excell. Herrn Graffen von Sporck, an S. Excell. Herrn Graffen Kinsky Böhm. Cantzler, den 25. Novembr. 1721.

Slawiczek rágský na stromě života, slávu Tworcy swému prospěwujcý, to gest: Kancyonal anebo Knjha pjsebnj. Wytisstený w Hradcy Králowé nad Labem u Waczslawa Tybelly. 1719.

Wilhelm Beveridge, *Sonderbare Gedanken von der christlichen Religion.* Nürnberg, Peter Conrad Monath, 1722.

Species facti. In einem Discours zwischen drey Guten Freunden Fortgesetzt. Darinnen nichts anderts, als die wahrhaffte und gantz unpartheyische Erzehlung, wegen des noch unaufgerichteten Calvari-Bergs vorkommet. Leipzig Anno 1728.

SPECIES FACTI, Wegen des in dem Graf Halleweilischen Crida - Wesen gefällten Sententzes/ worinnen Imo Se. Excellenz Herr Graf von Sporck mit 27000. fl. Kauff-Schillings-Rest allen Creditoribus nachgesetzt/ und Ildo die von deroselben auf dem Berg Wysocka oder Belvedere aufgerichtete Eremiten-Fundation in eine gantz andere Fromam verändert worden.

Sr. Excellenz des Herrn Graffen von Sporck Antwort-Schreiben an das Königl. König-Grätzer Creyss-Ambt, auf des (tit.) Herrn Obrist-Jäger-Meisters, bey einer Hochlöbl. Königl. Stadthalterey im Königreich Böhmeib angebrachte Klage, einige in der Kayserl, Brandeyser Wildbahn verübt seyn sollende Excessen betreffend... (1725).

Summarium oder Kurtzer Auszug aller Capiteln der Heiligen Schrifft in Versen. Leipzig, Moritz Georg Weydmann 1722.

Tractat wider die Gleichgültigkeit derer Glauben. Verbessert, und aus dem frantzösischen in das Teutsche übersetzt: Durch El: Fr. Gr. V. Sp. Getruckt im Fürftlichen Stifft kempten / durch Johann Mayr, Anno 1702.

Übungen Der innerlichen Tugenden, Sambt Einen Bund der Seelen mit GOTT und der Allerheiligsten Mutter GOTTes Maria. Auch Wie diese durch die Novena zu ehren sey. Beschreiben durch Fr. Sebastianum Schambogen, der strengen Observantz S. Francisci Böhmischer Provintz Priester. Mein Seel hat sich auff sein Wort verlassen/ in den Herrn hat mein Seel gehoffet. Psalm. 129. v.s. Alt-Stadt Prag im königs-hoff / gedruckt bey Wolfgang Wickhart / Ertz-Bischoffl: Buchdrucker / 1707.

Unpartheiische End-Urtheil ettlicher Seiner Excellenz des herrn Grafen von Sporck, Rechtsbeschwerden, welche an dem Clösterl zu Lyssa angeschlagen gefunden worden, den 9. Jenner 1721.

Unparteiſche Gedanken über die dem Hoch- und Wohlgebohrnen Herrn Herrn Frantz Anton des H. Röm. Reichs Grafen von Sporck etc. etc. erſt kürzlich von neuem zugestoſſene Herkommanniſche Rechts-Kränckungen, entworffen von G. B. H. s G. B. Hancke, Gedichte II.

Unterrichtungen Für die Geiſtlichen deſſ Ordens der Verkündigung/ So zu Genua geſtiftet worden. Anno 1604. ... Anjetzo in die Teuſche Sprach verſetzt im Jahr 1709. Durch... Maria Cajetana Eleonora Aloysia ... von Sporck/ Stifterin deſſ erſten Cloſters im Königreich Böhmen/ dieſes Heil: Ordens. Prag 1709.

Carl Valentin Kirchmeyer von Reichwitz, Phil: & Med: Doctore, Uralter Kucus-Brunn Anjetzo erneuerte Gradlitzer Brunn- Quell, Deſſen Uſprung, Gelegenheit, Alterthum, heilsame Mineralien, Würckung, Nutzbarkeit und rechter Gebrauch in möglichſter Kürtze beſchreiben. Prag, Wolfgang Wickhart, 1718.

Verbum caro factum, catholice honoratum, theologice probatum, id est: Disputationes theologicae de ineffabili incarnationis mysterio, a saeculis in Deo Abscondito, Juxta Mentem angelici, & quinti ecclesiae doctoris divi Thomae Aquinatis. Theoretice deductae, atque Authoritatibus Sacrae Scripturae, Conciliorum, ac Sanctorum Patrum roboratae. In Ecclesia Viennensi Sanctorum Angelorum Custodum praeside R. P. F. Francisco Drexler, Sacri Ordinis Minimorum S. Francisci de Paula, SS. Theologiae Lectore achali, nec non Provinciae Germano-Bohemo-Hungaricae p. t. Collega, & Definitor. Solemni Disputationi proposice A V.P.F. Leonardo Perckhammer, ejusdem Sacri Ordinis, ac Studii Alumno. Anno MDCCXXVII. Mense Octobri Die Horis post meridiem consuetis. Vienna Austriae, Typis Mariae Theresiae Voigtin Vid. Univ. Typogr.

Verläugnung Seiner Selbst, Welche von einer Vornehmen Standes-Person entworffen, Jetzo aber [von Gottfried Benjamin Hancke] nach der Bon-Repos-Arie. – Bespräche Zwischen einem Einsiedler und Welt-Manne. Nach der Bon-Repos Arie eingerichtet. Schweidnitz, Johann Christian Müller. 1725.

J. de L. Vorstellung Der Allernöthigsten Pflichten Eines rechtschaffenen Christen/ In Einem kurtzen Begriff Des wahren Christenthums, So wohl Nach deſſen rechten Erkänntniß als thätigen Ausübung In Frantzöſiſcher Sprache beſchrieben Und Um ſeiner beſondern Würdigkeit willen/ aus deſſelben in unſere Teuſche Sprache überſetzt. Franckfurth und Leipzig, 1724.

Wehmüthige Klag Deß büſſenden Sünders. Mit welcher er bey den Füſſen deß gecreutzigten heylands ſeine Sünden beweynet und bereuet. MDCCXI.

Wiederlegung Der Atheiſten, Deiſten, Und Neüen Zweyffler, Darinnen man ohne ihre vermeyntlich-habende Gründe umzuſtoſſen, ſie vermög ihrer eigner, dazu erlangten Vorbereitung überwindet, und ihnen darthut, und erweiſet, daß ſie keine andere Parthey

nehmen, sondern den Christlichen Glauben ergreifen sollen. Auß dem Frantzösischen ins Teutsche übersetzt. Alt-Stadt Prag im königs-hoff gedruckt bey Wolfgang Wickhart/ hochfürftlicher Ertz-Bischoffl: Buchdrucker. Im Jahr 1712.

Wohl-abgefaßter Immerwährender Haus- und Land- Wirthschafft-Calender. Darinnen Nicht nur die allerbeste und bewährteste selb Feld-und Haus-weesen gewißte Reguhn/ deren sich Ein jeder sorgfältiger Haus-Vatter und Land-Mann/ das gantze Jahr hindurch/ mit grossen Nutzen bedienen kan/ zu finden; Sondern auch/ Was zu Erhaltung seiner und der Seinigen Leibes-Gesundheit, zur kräuter-Sammlung/ Säen/ Pflantzen/ und andern täglich vorkommenden Fällen/ höchst-nöthig auf das Beste anzutreffen ist; Nebst Erinnerung der muthmaßlichen Verkündigungs-Zeichen des Gewitters/ der Planeten Regierung/ samt vielen andern Betrachtungen; Mit beygefügtten zwölf Montags-Tabellen/ und ordentlichen Register/ heraußgegeben/ Von Jacob Ferdinand Felber. Und anjetzo in vielen verbessert worden. (1720)

Wochentliche Betrachtungen, Und Gebetter Auss der Frantzösischen in die Teutsche Sprach übersetzt Durch An. Ca. Fr. Gr. von Sp. Gedruckt zu Prag in Königs-Hoff bey Wolfgang Wickhart, 1707.

Zufällige Gedancken Eines Liebhabers der Wahrheit, Welche er bey Betrachtung der Portaits Titul: Sr. Excellenz: Des Herrn Graffens von Sporck, Welches den Litis Abusum in Händen hatte, empfangen; indeme es ihme Anlass gegeben nachzudenken, warumb dann dieser Herr so viele Verfolgung ausstehen muste. Einfältig in der Stille entworffen, nachgehends gantz in geheime dem Pasquino anvertraut; um solches nach der schönen und bekannten St. Huberti-Ariae überlaut abzusingen. Geschreiben. In den Jahr da die Wahrheit sehr gedrucket war. (1729)